

ŽURNALISTIKA

2014 (I)

Konkurso
„LIETUVOS SPAUDOS FOTOGRAFIJA 2014“
nuotrauka nugalėtoja

Tema „Naujienos“

2013 m. lapkričio 29 d. Rytų partnerystės viršūnių susitikimo metu Vilniuje policija netoli „Litexpo“ sulaukė bandžiusią apsinuoginti feministinio judėjimo „Femen“ aktyvistę Janą Ždanovą iš Ukrainos.

Organizacija „Femen“ garsėja pusnuogių arba nuogų moterų protesto akcijomis prieš seksualinio ir politinio pobūdžio represijas, provokuojamais protestais prieš Rusijos ir Ukrainos lyderius. Dažniausiai pasirodo aukšto lygio pareigūnų susitikimų metu.

Vladimiro Ivanovo („Verslo žinios“) nuotr.

Almanachas
ŽURNALISTIKA
2014 (I)

Almanachas ŽURNALISTIKA 2014 (I)

Autoriai

Mantas Martišius
Viktoras Denisenko
Agnė Gecevičiūtė
Karolina Rybačiauskaitė
Vaiva Radikaitė-Žukienė
Nerijus Maliukevičius
Eglė Digrytė
Dainius Radzevičius
Gerimantas Statinis
Giedrė Milkevičiūtė
Vytautas Žeimantas
Jūra Marija Baužytė

Leidinio redaktorė

Aistė Žilinskienė

Kalbos redaktorė

Angelė Pletkuvienė

Dizainerė

Rima Jonytė-Jackova

Leidinių prenumeruoti galima internetu arba pašto skyriuose. Vieno numerio kaina 10 Lt, indeksas 5329.

ISSN 0135-1346

© Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija, Lietuvos žurnalistų sąjunga, 2014

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą
„Žurnalistikos ir visuomenės dialogas almanache „Žurnalistika“

(Fondas yra įsipareigojęs 2014 m. projektui vykdyti suteikti 30 000 Lt finansinę paramą)

(„Kaip atpažinti informacinius karus?“, „Rusijos propagandinio puolimo matrica: nuo Lietuvos iki Ukrainos“, „Informacinės konkurencijos analizė Ukrainos krizės metu“, „Naujų agentūros XXI amžiuje: ar išsitemks su portalais ir „Facebook’u“?“, „Didžiosios tarptautinės naujų agentūros“, „BNS vadovė Jurga Eivaitė: „Besikeičiančioje žiniasklaidoje naujų agentūros negali užmigti“, „ELTOS vadovė Gražina Ramanauskaitė: „Kol bus reikalinga patikima informacija, tol gyvuos naujų agentūros“, „Tiriamoji žurnalistika – „Reitingų“ žurnalistų gyvenimo būdas“, „Daina Žemaitytė: „Galima juokauti, kad ten, kur baigiasi „Žmonės“, prasideda „Legendos“, „Kelionių reportažai – vakar, šiandien, rytoj...“, „Lietuvių laikraštis“ – pirmasis legalus leidinys Rusijos imperijoje“, „Australijos lietuviškos periodinės spaudos darbuotojai ir bendradarbiai“, „Unikali kolegės Alberto Vaidilos paroda „Žurnalistų portretai“, „Knygos „Stasė Niūnevaitė – teatro režisierė, literatė, politinė kalinė, visuomenininkė“ anotacija“, „Algis Julijus Matulevičius (1934–2014)“, „Ričardas Adamonis (1932–2014)“, „Jonas Vėlyvis (1940–2014)“).

Viršelyje – „Mergaitė“. R. Danisevičiaus nuotr.

Nuotrauka iliustruojama leidinio pagrindinė tema – informacinių karų, sklindančių iš eterio, grėsmė.

ALMANACHAS „ŽURNALISTIKA 2014 (I)“

Formatas 17x24 cm. 9 sp. l.

Leidėjai: Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija, Lietuvos žurnalistų sąjunga

Adresas: Jogailos g. 11, Vilnius

Spaudai parengė leidybos įmonė „Kriventa“, V. Pietario g. 5-3, LT-03122 Vilnius

Tel. / faks. (8 5) 265 06 29, el. p. kriventa@takas.lt, www.kriventa.lt

Tiražas 750 egz.

Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius, www.petroofsetas.lt

Turiny

Redaktorės žodis 4

Informaciniai karai

Kaip atpažinti informacinius karus? 6

Rusijos propagandinio puolimo matrica: nuo Lietuvos iki Ukrainos 14

Informacinės konkurencijos analizė Ukrainos krizės metu 24

Ar išjungus rusiškas programas Lietuvoje nebeliks Kremliaus propagandos? 31

Rusijos švelniosios galios posovietiniame regione (re)konstrukcija 38

Naujienu agentūros XXI amžiuje

Naujienu agentūros XXI amžiuje: ar išsitemks su portalais ir „Facebook‘u“? 60

Didžiosios tarptautinės naujienu agentūros 64

BNS vadovė Jurga Eivaitė: „Besikeičiančioje žiniasklaidoje naujienu agentūros negali užmigti“ 68

Eltos vadovė Gražina Ramanauskaitė: „Kol bus reikalinga patikima informacija, tol gyvuos naujienu agentūros“ 71

Tiriamoji žurnalistika

Tiriamoji žurnalistika – „Reitingu“ žurnalistų gyvenimo būdas 75

Pramogų žurnalistika

Daina Žemaitytė: „Galima juokauti, kad ten, kur baigiasi „Žmonės“, prasideda „Legendos“ 81

Kelionių žurnalistika

Kelionių reportažai – vakar, šiandien, rytoj... 86

Spaudos istorija

„Lietuvių laikraštis“ – pirmasis legalus leidinys Rusijos imperijoje 97

Australijos lietuviškos periodinės spaudos darbuotojai ir bendradarbiai 110

Žurnalistų kūryba

Unikali kolegės Alberto Vaidilos paroda „Žurnalistų portretai“ 131

Knygos „Stasė Niūnevaitė – teatro režisierė, literatė, politinė kalinė, visuomenininkė“ anotacija 137

In memoriam

Algis Julijus Matulevičius (1934–2014) 139

Ričardas Adamonis (1932–2014) 140

Jonas Vėlyvis (1940–2014) 141

Redaktorės žodis

Sveiki, mielieji skaitytojai!

Kariniai veiksmai Ukrainoje visiems metams pakeitė ir Lietuvos žiniasklaidos temų tvarkaraštį, į pirmas gretas grąžindami užsienio naujienas. Su susidomėjimu ir nerimu kasdien girdime ir skaitome, kaip rutuliojasi veiksmai karštuosiuose Ukrainos taškuose, bei nuolatos ieškome atsakymo, ar nepasieks jie greitai laiku ir mūsų šalies.

Internetas ir skaitmeninė televizija taip pakeitė informacijos prieinamumo galimybes, kad karo veiksmų paaiškinimus iš skirtingų šalių žiniasklaidos kanalų galime matyti vienu metu viename ekrane.

Kaip nepasiklysti begaliniame informacijos sraute? Kaip atskirti, kur mumis manipuluojama? Kur mus bando užliūliuoti, kalbėdami mums kruopščiai atrinktais vaizdais ir žodžiais? Juk įvykiai Ukrainoje šiandien yra viso pasaulio žiniasklaidos TOP 3-uke.

Reaguodami į 2014-ųjų aktualijas, apie tai šiandien kalbame ir almanache „Žurnalistika“. Pasitelkiame mokslininkus. Vilniaus universiteto Žurnalistikos instituto docentas dr. Mantas Martišius, remdamasis praktiniais pavyzdžiais, aiškina, kuo *informacinis karas* skiriasi nuo *propagandos*, to paties

instituto doktorantas Viktoras Denisenko analizuoja, koku stiliumi Rusija bando skleisti neigiamą informaciją, nukreiptą prieš Baltijos valstybes.

Atlikusios 4-ių apie įvykius Ukrainoje informuojančių žiniasklaidos kanalų – *BBC*, *DELFI*, „*Day Kiev*“ ir „*Russia Today*“ – analizę, susimąstyti verčiančią išvadą daro jos autorės Agnė Gecevičiūtė ir Karolina Rybačiauskaitė: „Analizuodamos informacinę konkurenciją, nepastebėjome informacinių atakų ar informacinio karo bruožų. Net ir informacinės konkurencijos, o ne karo, metu kuriami skirtingi joje dalyvaujančioms šalims palankūs politiniai kontekstai ir politinė galia, todėl didesnę dėmesį vertėtų kreipti į vartotojus, t. y. į tai, kokiais informacijos šaltiniais jie naudojasi, ir jų sąmoningumo ugdymą.“

Reaguodama į situaciją, Visuomenės informavimo įstatymo pataisas pateikė ir šalies Prezidentė, siūlydama įtvirtinti, kad ne mažiau kaip 90 proc. Lietuvoje retransliuojamų televizijos programų kiekio turėtų būti oficialiomis Europos Sąjungos kalbomis, išskyrus specializuotus (teminius) paketus. Seimas kol kas šioms pataisoms nepritarė.

Prezidentūros teigimu, šiuo metu iki 30 proc. visų retransliuojamų programų Lietuvoje sudaro rusiška produkcija.

O „Žurnalistikoje“ toliau analizuojame, kaip veikia lietuviškosios ir užsienio naujienų agentūros. Juk jos dažnai būna pagrindinis informacijos šaltinis, žiniasklaidos kanalams atsirenkant ir skleidžiant žinias iš užsienio.

Jūsų dėmesiui *AFP*, *AP*, „*Reuters*“ istorija ir Eglės Digrytės interviu su Lietuvoje veikiančių agentūrų BNS ir ELTA direktorėmis Jurga Eivaite bei Gražina Ramanauskaite. Abi vadovės sutinka, jog didžiausias naujienų agentūrų privalumas – informacijos patikimumas, objektyvumas ir greitis.

Tiriamąją ir analitinę žurnalistikos kryptį išlaiko ir buvę ilgamečiai žurnalo „Veidas“ žurnalistai Gintaras Sarafinas bei Jonė Kučinskaitė. Šiemet įkūrė savo žurnalą „Reitingai“, jie tarnauja visuomenei, pagal daugybę objektyvių kriterijų analizuodami ir vertindami Lietuvos švietimo sistemos būklę, parodydami gaires, kur ir kaip bus ugdomi jauni žmonės.

„Žinių operatyvumui pasiekus maksimumą (o jis jau beveik čia pat, juk beveik viską gauname esamu laiku) vėl atsiras profesionalumo, gilumo, išminties poreikis. Vadinasi, reikės ir profesionalių žurnalistų, gebančių ne tik greitai pranešti, bet ir giliai analizuoti. Jų darbo metodai ir greitis, žinoma, bus kitokie nei prieš 15 metų, bet jų reikės“, – sako Gintaras Sarafinas.

Žurnalo „Legendos“ rengėjai antrina, kad išsamūs dokumentiniai pasakojimai apie daug pasiekusius žmones-legendas randa savo skaitytoją, niekuo nenusileisdami populiariajai publicistikai.

Kuo plačiau populiarinkime įkvepiančius pasakojimus iš mūsų kultūrinio, istorinio lauko, tuomet ir priešininkų informacinės atakos nebebus tokios paveikios.

Įdomaus skaitymo,
Aistė Žilinskienė

Kaip atpažinti informacinius karus?

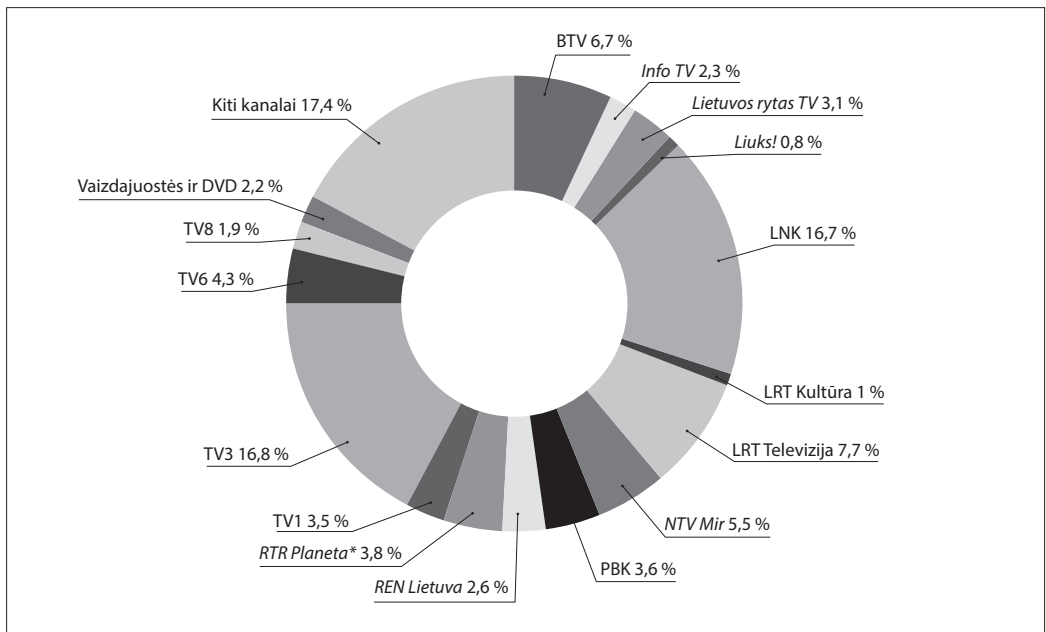
Dr. Mantas Martišius

Daugelis iš mūsų esame girdėję žodžių darinį „informacinis karas“. Deja, tik nedaugelis žmonių galėtų nusakyti, koks tai karas, kuo jis skiriasi nuo propagandos. Pabandykime pasiaiškinti informacinio karo prigimtį ir raiškas.

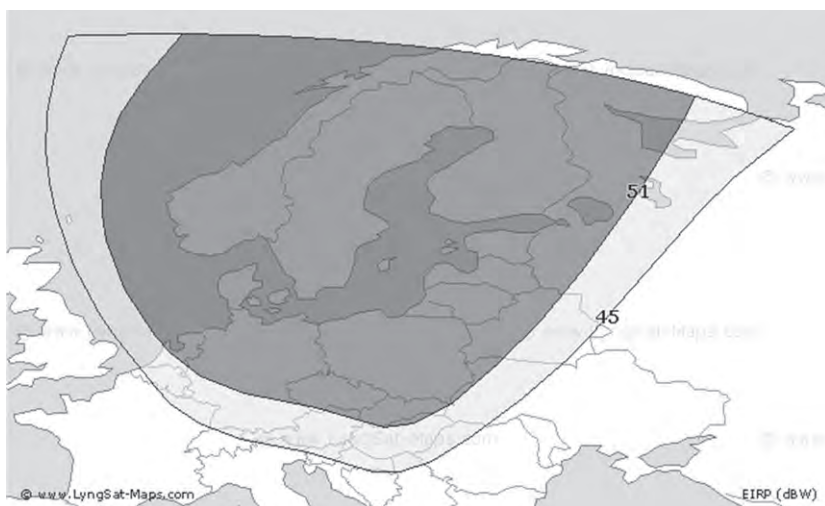
Paprasciausias yra toks informacinio karo paaikškinimas: šiuolaikinių informacinių technologijų ir socialinio įtikinėjimo technikų sujungimas į bendrą darinį. XX a. pab. komunikacinės technologijos įsiskverbė į šiuolaikinių visuomenių gyvenimą ir pakeitė žmonių laiko ir erdvės pojūtį. Esant tokiai didelei komunikacinių, informacinių technologijų skverbčiai, komunikacinės technologijos pačios gali būti poveikio objektu. Kompiuterinės programišių atakos, įvairūs elektros tiekimo trikdymai ir kitos techninės kliūtys gali būti sėkmingai naudojamos informaciniame kare. Tarkim, blokuojant prieigą prie interneto laisvas informacijos tekėjimo srautas sutrikty, o esant įtemptai padėčiai šalyje tai gali būti vienas iš svarbiausių veiksnių, nulemiančių tolesnę įvykių eigą. Tokio techninio informacinio karo pavyzdys yra 2007 m. Bronzinio kario paminklo, pastatyto sovietų kariams, istorija Estijoje.

2007 m. Taline surengtos riaušės, siekiant parodyti pasipiktinimą dėl šio paminklo iškėlimo iš miesto centro į netoliese esančias istorines karių kapines. Kartu su riaušėmis prieš Estiją buvo vykdomos kibernetinės atakos. Estijai teko net kelioms valandoms išjungti interneto tinklą šalyje, kad stabilizuotųsi padėtis. Lietuvoje tik šiais metais nutarta Seime priimti Kibernetinio saugumo įstatymą ir numatyta sukurti Nacionalinio kibernetinio saugumo centrą, kuris užsiimtų kibernetinių incidentų valdymu.

Vis dėlto poveikis techninėms priemonėms per daug akivaizdus, poveikio laikas trumpas, todėl informaciniame kare dažniau veikiama ne tik technika, bet ir informacijos turinys. Kalbant apie informacinį karą, idėjų kovą ar propagandą, vienas svarbiausių veiksnių darant įtaką visuomenei yra pastarosios nusiteikimas. Visuomenę,

TV kanalų auditorijos dalis (procentais) 2013 m.

„NTV Mir Lietuva“ aprėpties zona. OFCOM neturi galimybių priimti televizijos kanalo signalo

kurioje vyrauja sumišimas, susiskaidymas, saviplaka, sunku suvaldyti ir nukreipti tinkama kūrybine linkme. Kita vertus, lengvai palaužiamas jos noras priešintis ir kovoti, taigi visuomenė nesunkiai pavergiamas.

Dar viena problema, su kuria susiduria žiniasklaida, ekspertai ir piliečiai, – realybės įvertinimo pagrįstumas. Didelę dalį informacijos sudaro faktai, kurių sąvoka sunkiai išmatuojama. Aiškiai atsakyti į klausimus, kiek stabili pasaulio finansų sistema, yra labai sunku. Tai lemia ne tik faktas, kad absoliuti dauguma neturi tiesioginio kontakto su šia sistema, bet ir tai, kad finansų sistemos stabilumas realiai gali būti patikrintas tik kilus ekstremaliai situacijai. Žiniasklaida neretai perteikia daugiau tam tikros srities ekspertų norimą matyti vaizdą nei pristato realią situaciją. Taigi informaciniame kare svarbu ir techniniai, ir socialiniai dalykai.

Dažnai pro stebėtojų akis praslysta kitas svarbus aspektas – informaciniame kare

naudojamų priemonių persidengimas. Informaciniame kare dažnai naudojamos civilinio gyvenimo priemonės. Įprastai, be mokslininkų, informaciniu karu labiausiai rūpinasi jėgos struktūros, tačiau realiai jame naudojamos priemonės, kurių priežiūra patikėta įvairioms civilinėms institucijoms. Tarkim, kabelinių televizijų paketų sudėtis. Už tai atsakingos kabelinės televizijos paslaugas teikiančios įmonės. Jos susitaria su televizijos kanalais dėl programų retransliavimo, kreipiasi į Lietuvos radijo ir televizijos komisiją, gauna licenciją ir imasi veiklos. Ramiu laikotarpiu tokia schema logiška, tačiau valstybė, kuri nori vykdyti informacinį karą, gali pasiūlyti didžiules televizijos kanalų retransliavimo nuolaidas, ir tos šalies televizijos kanalai per kabelines televizijas įsitvirtina Lietuvos televizijos rinkoje.

Tokia padėtis yra susiklosčiusi dabar, kai kabelinių televizijų tinkleliuose dominuoja vadinamieji rusiški kanalai. Remiantis

TNS duomenimis, bendras keturių pagrindinių („NTV Mir“, „Pervyj baltijskij kanal“ (rus. *Первый Балтийский Канал*, PBK), „Ren Lietuva“, „RTR Planeta“) rusiškų televizijos kanalų žiūrimumas 2013 m. buvo 15,5 proc. ir viršijo nacionalinio transliuotojo LRT pirmąjį kanalą, turėjusį 7,7 proc. Lietuvos auditorijos dalies (TNS).

Taigi informacinio karo aspektas kabelinių televizijų retransliuojamų programų atžvilgiu nebuvo suvaldytas. Tokių pavyzdžių galima rasti gerokai daugiau. Už audiovizualinės politikos įgyvendinimą Lietuvoje atsakinga Kultūros ministerija, tačiau informacinio karo aspektas joje nėra akcentuojamas. Užsienio reikalų ministerija yra atsakinga už derybas su Europos Komisija. Pastaroji yra priėmusi konvenciją „Televizija be sienų“, kuri nustato, kad klausimus dėl televizijos turinio neatitikties įstatymams turi spręsti transliavimo licenciją išdavusi valstybė. Tuo pasinaudojo Rusijos kanalai, kurie gavo licencijas Jungtinėje Karalystėje, Švedijoje ar kitose ES šalyse narėse, bet transliuoja į Baltijos valstybių teritoriją.

Įvykių Ukrainoje kontekste keista Lietuvos padėtis. Į Lietuvą transliuojama karą ir neapykantą kurstanti informacija, sklaidžiama dezinformacija. Nors tai draudžia Lietuvos įstatymai, valstybės poveikio priemonės labai ribotos. Už kanalo turinio neatitiktį įstatymui atsakingos Vakarų Europos šalių institucijos, kurios tų kanalų nemato. Štai kanalo „NTV Mir Lietuva“ signalas nesiekia Jungtinės Karalystės, nors būtent jų audiovizualinės rinkos

priežiūros institucija OFCOM išdavė transliavimo licenciją ir turėtų vykdyti kanalo priežiūrą.

Norint sustabdyti transliaciją reikia daryti įrašus, juos versti, nurodyti, kur galimai yra pažeidimai, nusiųsti, sulaukti atsakymo, jei reikia, siųsti patikslinimus. Galiausiai sprendimas dėl vieno ar kito siužeto gali būti priimtas po vienerių ar daugiau metų, o pažeidimai „liejasi nesustabdomu srautu“. Padėtį turėtų taisyti Užsienio reikalų ministerija, inicijuodama konvencijos „Televizija be sienų“ pakeitimus, kad būtų suteikti poveikio instrumentai toms valstybėms, kuriose dezinformacija yra sklaidžiama. Deja, informacinio karo poveikis ilgą laiką buvo už Užsienio reikalų ministerijos interesų rato.

Šiandieninių Ukrainos įvykių kontekste turime suprasti, kad stipriai vėluojame. Lietuva informacinį karą politiniu lygmeniu pradėjo kelti tik 2012 metais. Rusija Informacinio saugumo doktriną priėmė 2000-aisiais. Joje nurodoma, kad vienu iš poveikio objektų yra žmogaus protas, taip pat akcentuojamas poveikis kultūrai, tradicijoms ir patriotinėms vertybėms.

Rusijoje elektroninių masinės komunikacijos priemonių kontrolė iš esmės yra centralizuota. Steigiami televizijos ir radijo kanalai, interneto svetainės, kurių tikslinė auditorija – rusakalbiai, gyvenantys buvusioje Sovietų Sąjungos teritorijoje, kuri nebeprisklaido Rusijos Federacijai. Informacinio saugumo doktrina įtvirtina siekį imtis prevencinio pobūdžio priemonių, kad būtų užtikrintas

šalies informacinės erdvės saugumas. Įvardijami informacinio pavojaus šaltiniai Rusijos Federacijai. Platus informacinių pavojų suvokimas leidžia imtis dvejų priemonių. Pirmiausia sudaryti teisinės, ekonominės, politinės ir administracinės kliūtis kurtis ir plėtotis elektroninėms (ir ne tik), nepriklausomoms nuo valdžios ir vietos verslo masinės komunikacijos priemonėms. Antra, po dvasinių vertybių devalvacijos sąvoka galima sėkmingai paslėpti valdžios kritikos, nuomonių įvairovės ribojimus.

Rusijai informacinis karas reikalingas kaip papildomas užsienio politikos įrankis. Informacinis karas, kaip Rusijos užsienio politikos tąšos dalis, pirmiausia turėtų būti nukreiptas į buvusias Sovietų Sąjungos teritorijas. Siekiant minėto tikslo Rusijoje pirmiausia buvo konsoliduota elektroninių masinės komunikacijos priemonių kontrolė. Nesiveldami į detales galime pasakyti, kad Rusijoje pagrindiniai televizijos ir radijo kanalai yra kontroliuojami valdžios arba su valdžia susietų verslų. Konsolidavimo procesas tik tęsiasi. Tarkim, 2013 m. pabaigoje Rusijos oligarchui Vladimirui Potaninui priklausanti žiniasklaidos kompanija „Interros“ pardavė 100 proc. holdingo „Profmedia“ akcijų paketą. Vienintelis pirkėjas – „Gazprom Media“ (Slon., 2013). Įvykus sandoriui į „Gazprom Media“ pavaldumą perėjo televizijos kanalai MTV, TV3, 2x2, kino kompanija „Central Partnersip“, radijo stotys „Avtoradijas“, „Humoras FM“, „Radijo romantika“ ir radijas „Energy“. „Gazprom Media“ generalinis direktorius yra Michailas Lesinas, buvęs Rusijos informacijos ministras, o akcininkų tarybos vadovas – „Gazprom“ generalinis direktorius Aleksejus

Mantas Martišius

Asmeninio archyvo nuotr.

Mileris. „Gazprom Media“ – didžiausias žiniasklaidos holdingas Rusijos Federacijoje. Kitas stambus pusiau privatus, pusiau valstybinis holdingas – grupė „Sogaz“ ir bankas „Rosija“. Šį holdingą taip pat valdo „Nacionalinė media grupė“, kuri savo ruožtu valdo arba dalyvauja Pirmojo kanalo, TV kanalo STS, „Ren-TV“, „Life News“, laikraščių „Izvestija“, „Gyvenimas“, Rusijos naujienų tarnybos laikraščio „Metro Sankt Peterburgas“ valdyme (Slon., 2013). Anot televizijos kritikės Arinos Borodinos, šiandien Rusijoje televizijos pagrindą sudaro dvidešimt nemokamų kanalų, matomų visoje Federacijos teritorijoje. Pagrindiniai yra Pirmas kanalas, „Rosija 1“ (rus. *Россия-1*), kuris priklauso valstybės valdomai įmonei VGTRK, ir NTV. Pirmieji du pagal savo statusą yra valstybiniai, NTV – formaliai komercinis, bet realiai kontrolinį akcijų paketą valdo valstybinė įmonė. Minėti trys kanalai

Informacinis karas. A. Petrulevičiaus nuotr.

užima 45 proc. visos Rusijos televizijos auditorijos (Ivanina, 8 тезисов, 2014).

Rusija „savomis“ laikomose teritorijose, ten, kur rado galimybes naudoti politinę spaudimą ar daryti įtaką ekonominiams ryšiais su Maskva susijusiems verslininkams, kūrė vietinius nacionalinius, regioninius žiniasklaidos kanalus, kurie dubliuoja Kremliaus informaciją. Ukrainoje tai buvo televizijos kanalas „Inter TV“, Baltijos valstybėse – Pirmasis Baltijos kanalas, Lietuvoje – dalyje mažų komercinių radijo stočių pateikiama prorusiška informacija. Kadangi svarbiausios Rusijos elektroninės komunikacijos priemonės yra valdžios kontroliuojamos, joms lengviau įžengti į užsienio teritorijas. O tai daroma keliais būdais: a) steigiant radijo ir televizijos kanalus Rusijos teritorijoje, bet jų

skleidžiamas signalas pasiekiamas kaimyninėse valstybėse; b) įkuriant televizijos ir radijo kanalus užsienyje, kurie juridškai yra atskiri nepriklausomi kanalai, bet realiai 90 proc. ar daugiau atkartoja Rusijos motininių kanalų programas. Pastarųjų kanalų pavyzdys būtų Pirmasis Baltijos kanalas, kuris atkartoja rusiško kanalo „Pervyj kanal“ (rus. *Первый канал*) programas, ar „Ruskoje Radio Baltija“ (rus. *Русское Радио Балтия*).

Minėta, kad tokie kanalai patenka į ES konvencijos „Televizija be sienų“ apsaugą, o tai palengvina Rusijai vykdyti informacinį karą. Reikia pasakyti, kad dalis reklaminių pranešimų adaptuota vietinei auditorijai, todėl netiesiogiai dalis Lietuvos reklamos davėjų apmoka šaliai skirtą rusišką propagandą. Rusijoje sukurtų televizijos filmų,

pramoginių, pokalbių ar pažintinių laidų biudžetai yra gerokai didesni, nei Lietuvos visuomeninio ar komercinių transliuotojų išleidžiami pinigai. Maža šalies reklaminė rinka neleidžia kurti panašios kokybės programų, kaip Rusijoje. Dėl objektyvių rinkos parametrų Lietuvos transliuotojai atsiduria nelygioje konkurencinėje kovoje. Pirmasis Baltijos kanalas, parodydamas populiariausios Rusijos televizijos kanalo laidas, neišleidžia milžiniškų sumų joms kurti. Kadangi pramoginės rusiškos laidos kokybiškos, o nacionalinės televizijos alternatyvios pramogos pasiūlyti negali, išauga „rusiško“ kanalo žiūrimumas. Kartu su pramoga, filmais ir koncertais transliuojamos vadinamosios analitinės žurnalistikos laidos, dokumentika, televizijos žinios, kurios yra propagandinės.

Susiklosčius palankiai ekonominei padėčiai, Rusijoje neapsiribota ekspansija į posovietinę erdvę. Nutarta žengti į globalią informacinę erdvę. Tam tikslui buvo nutarta įsteigti 24 val. per parą veikiančią ir naujienas anglų kalba transliuojančią televizijos kanalą „Russia Today“. Oficialus motyvas kurti kanalą – geriau pristatyti pasauliui Maskvos poziciją apie tarptautinius įvykius bei pagerinti šalies įvaizdį. Siekiant informacinio karo tikslų, 2013 m. buvo priimtas Rusijos vyriausybės nutarimas reorganizuoti naujienų agentūrą „RIA Novosti“ (rus. *РИА Новости*), Dimitrijus Kiseliovas Rusijos prezidento V. Putino įsaku paskirtas naujai kuriamos naujienų agentūros „Rusija šiandien“ (rus. *Россия сегодня*) vadovu. Nauja informacinė agentūra turės pateikti Rusijos politikos požiūrį pasauliui.

Lietuva sėkmingai integravosi į politines, ekonomines ir karines Vakarų struktūras. Sukūrėme veikiančią demokratinę, laisvos rinkos taisyklėmis besivadovaujančią valstybę. Deja, atkurtos nepriklausomybės dvidešimtmečio nepakako svariai integruotis į Vakarų informacinę erdvę. Nors jaunesnioji karta vis geriau moka Vakarų Europos kalbas, vyresni šalies gyventojai, mokėdami tik rusų kalbą, naudojami „rusiška“ žiniasklaida ir gyvena Rusijos informacinėje erdvėje.

Stebint rusiškus kanalus šiandieninių įvykių Ukrainoje kontekste galima išskirti keletą pagrindinių rusiškos propagandos raiškos bruožų. Pirmiausia pateikiama nemažai melagingų faktų, tačiau dėl sunkios prieigos prie informacijos šaltinių ir informacijos patikrinimo galimybių ribotumo melams paprasta praslysti į eterį. Kitas svarbus aspektas – kartojama ta pati idėja keliais variantais. Iš principo nuolatos kalama, kad Kijeve valdžią paėmė chunta, profašistinė vyriausybė, „banderovcai“, kurie Rytų Ukrainoje vykdo baudžiamąsias akcijas, žudo rusakalbius gyventojus. Pastariesiems nieko nelieka, kaip tik imtis ginklų ir gintis. Taip pat nuolatos kartojama, kad įvykiams Ukrainoje užkulisiuose diriguoja JAV, o kitos NATO valstybės narės, tarp jų ir Lietuva, yra paklusnios vykdytojos. Toks naratyvas, tik sukeičiant akcentus, nuolatos kartojamas. Be to, vienas svarbiausių bruožų yra tai, kad rusiškuose kanaluose nėra jokios alternatyvios nuomonės. Kad yra kitaip manančių, pasakoma, bet netransliuojama, ką jie sako, beriama tik kritika tokių žmonių atžvilgiu.

Informacinis karas. A. Petrulevičiaus nuotr.

Gaunamą efektą taikliai apibūdino Rusijos televizijos kritikė Arina Borodina. Anot jos, Rusijos informacinio valdymo gebėjimai gerokai išaugę. 2008 m. Rusijos ir Gruzijos karo metu programą „Laikas“ vidutiniškai žiūrėjo 15–20 proc. televizijos žiūrovų, o kovo, balandžio mėnesių tris savaites (Krymo aneksijos laikotarpis) žiūrimumo

rodiklis nekrisdavo žemiau 25 proc. Žinios iš *prime time* (žiūrimiausio laiko) išstūmė pramogines laidas. Be to, išaugo ir pačių žinių apimtis. Dabar rodoma po 10 siužetų apie Ukrainą. O jei nuo ryto iki vakaro kartojama, kad Ukrainą užgrobė fašistinis režimas, „banderovcai“, tai tuo nepatikėti labai sudėtinga.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

S. Paškevičiaus nuotr.

Rusijos propagandinio puolimo matrica: nuo Lietuvos iki Ukrainos

Viktoras Denisenko

Šiandien nemažai svarstoma apie tai, kad mūsų regionas (o gal ir visas pasaulis) žengia į didžiųjų informacinių karų erą. Tačiau informacinės konfrontacijos nėra naujas išradimas. Nors plačiau „informacinių karų“ terminas pradėtas vartoti kiek daugiau nei prieš du dešimtmečius, propagandos naudojimas esant realiai karinei konfrontacijai ar net ilgalaikiai ideologinei priešpriešai (pvz., šaltojo karo atveju) žinomas nuo senų laikų. Mūsų dienomis kalbėti apie šiuos dalykus verčia įvykiai Ukrainoje – šalyje, kuri šiandien susiduria su įvairaus pobūdžio karinės agresijos atmainomis, taip pat ir su plačiu propagandiniu puolimu.

Rusija: propaganda daugiau nei propaganda

Tam, kad šis tekstas įgautų tinkamą kontekstą, būtina paminėti kelis gana gerai žinomus faktus, kurie iš tikrųjų daug ką paaiškina. Pirmiausia reikia akcentuoti, kad mūsų regione būtent Rusija yra ta valstybė, kuri gerai išmano propagandinio karo technikas ir nevengia jų panaudoti ne tik karinio konflikto, bet ir taikos metu. Tai, kad informacija yra galingas ginklas, Maskva suprato dar praeito amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje. Per vadinamąjį Pirmąjį Čėčėnijos karą nesėkmę patyrė ne tik Rusijos kariuomenė, kuriai prastai sekėsi kovoti su čėčėnų kovotojais, bet ir federalinis centras iš esmės maištaujanti respublika pralaimėjo ir informacinę kovą. Vėliau ši patirtis buvo tinkamai įvertinta Antrojo Čėčėnijos karo metu – daug padaryta, kad žurnalistai negalėtų laisvai judėti konflikto zonoje, juos pradėjo „šefuoti“ Rusijos kariuomenė, atitinkamai dozuodama informaciją ir apribodama galimybes visuomenės informavimo priemonių atstovams rinkti medžiagą (teisingumo dėlei reikėtų paminėti, kad tokia informacijos kontrolės taktika nėra originalus Rusijos išradimas – ji gana dažnai taikoma karinių konfliktų metu visame pasaulyje).

Akcentuojama ir tai, kad Rusijos požiūris į informacinį karą iš esmės skiriasi nuo Vakarų pasaulyje dominuojančio požiūrio¹. Pažymima, kad Vakaruose informacinis

karas vertinamas pirmiausia kaip procesas, vykstantis realios karinės konfrontacijos metu bei skirtas su svarbios informacijos perdavimu susijusiai infrastruktūrai paveikti. Vakarų pasaulyje pripažįstama ir propagandinio puolimo svarba, tačiau tai tik vienas iš galimo informacinio karo elementų. Rusijoje į informacinį karą žvelgiama būtent kaip į „karą dėl protų“. Propaganda tampa kertiniu tokio karo akmeniu. Be to, Maskva yra linkusi realizuoti informacinio karo principus ne tik realios karinės konfrontacijos metu, bet taip pat ir nevykstant tiesioginiam kariniam konfliktui. Toks požiūris leidžia šiai valstybei gana plačiai naudoti propagandinio ir informacinio puolimo principus, pritaikant juos pagal savo poreikį ir aktualią geopolitinę situaciją.

Visa tai iš esmės nėra naujiena Lietuvai ar kitoms dviem Baltijos šalims – Latvijai ir Estijai. Galiausiai būtent Baltijos šalys tarp visų posovietinių respublikų per pastaruosius du dešimtmečius buvo dažniausiai puolamos Rusijos žiniasklaidos, kuri kryptingai ir nuosekliai formuoja jų neigiamą vaizdinį. Puolimo priežastys buvo įvairios – pradedant vadinamųjų nepiliečių problema Latvijoje ir Estijoje ir baigiant nesutarimais dėl istorinių įvykių interpretavimo. Čia galima prisiminti informacines kovas dėl paminklo sovietiniams kariams (vadinamasis Bronzinis karys) perkėlimo iš Talino centro į Karių kapines ar propagandinį ir kitokį informacinį puolimą² prieš Lietuvą po to,

¹ Plačiau apie tai rašė tokie užsienio ir Lietuvos tyrinėtojai, kaip Georgijus Počepcovas, Nerijus Maliukevičius ir Mantas Martišius. Skirtumas tarp požiūrio į informacinių karų strategiją pateikiamas remiantis minėtų tyrinėtojų darbais.

² Pavyzdžiui, programišių atakos prieš lietuviško interneto segmento tinklalapius 2008 m. vasarą po to, kai LR Seimas priėmė atitinkamą įstatymą dėl sovietinės simbolikos.

kai buvo priimtas sprendimas dėl sovietinės simbolikos prilyginimo nacistinei simboliškai ir atitinkamo jos draudimo.

Rusija gana plačiai naudoja propagandines priemones, siekdama daryti poveikį tiek savo visuomenei (užtikrindama „teisingą“ viešąją nuomonę ir valdžios veiksų palaikymą), tiek besiverždama į globalią viešąją erdvę (anglų kalbis palydovinis kanalas „Russia Today“, oficialiai skirtas Rusijos požiūriui į įvykius pasaulyje pateikti, seniai yra virtęs globalaus masto propagandinio poveikio priemone³). Tačiau ypač pastebima ir, beje, aiškiai atskiriama Rusijos propaganda pasidaro tada, kai ji peržengia Rusijos informacinės erdvės ribas ir siekia platesnio poveikio. Kaip ir minėta, šiandien įdėmiau pažiūrėti į rusiškos propagandos principus ir mastus verčia tragiški įvykiai Ukrainoje, kuriuose Rusija yra ne tik suinteresuota šalis, bet ir dalyvė.

Kai realybė praranda aiškius kontūrus

Apie Rusijos propagandinį puolimą prieš Ukrainą, kuris suintensyvėjo kartu su įvykiais Maidane, ateityje greičiausiai bus parašyta ne viena knyga. Jau šiandien medžiagos, kuri leidžia analizuoti šio propagandinio puolimo principus, yra gana daug ir jos kiekis auga sulig kiekviena diena. Rusijos propagandos praktika apima platų spektrą priemonių: nuo įprastinio manipuliacinio informacijos iki faktų falsifikavimo.

³ Apie tai, kad „Russian Today“ Ukrainos įvykių kontekste vykdo propagandinę kampaniją, yra pareiškę net keli buvę šio kanalo darbuotojai – žurnalistės Abby Martin ir Liz Wahl.

Pavyzdžiui, tiek Rusijos žiniasklaidos priemonės, tiek atskiri vadinamieji „patriotai“ internete platina informaciją, kurioje vaizdai iš kitų konfliktinių zonų pateikiami kaip „Ukrainos kariuomenės nusikaltimų įrodymas“⁴. Žinoma, tai yra tik viena gana primityvi, tačiau kartais lygiai taip pat ir efektyvi informacinio puolimo priemonė.

Įdomią Rusijos informacinio karo prieš Ukrainą analizę pateikė Lenkijoje veikiančis Rytų studijų centras⁵. Analizėje nurodoma, kad pateisindama Krymo aneksiją (taip pat ruošdama dirvą šiam veiksmui) Maskvos skleidžiama propaganda operavo gana absurdiškais teiginiais, pavyzdžiui, „į Krymą pradės veržtis banderovcai“ ar kad „Rusijos Juodosios jūros laivyno bazę Kryme gali užimti NATO pajėgos“. Pažymima, kad tokio pobūdžio propaganda plačiai paveikė ne tik Rusijos visuomenę⁶, bet ir rusakalbius Krymo gyventojus, kurie patikėjo šiais mistiniais gąsdinimais.

⁴ Apie tokio manipuliacinio atvejus rašo portalas *Delfi.lt* publikacijoje „Jūliausios Rusijos melagystės apie Ukrainą“. *Delfi.lt*, 2014 06 09, prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=64996435>>.

⁵ Čia ir toliau šiame poskyryje cituojama studija: Darczewska, Jolanta. *The Anatomy of Russian Information Warfare: The Crimean Operation, a Case Study*. Warsaw, May 2014.

⁶ Apie stiprų propagandos poveikį Rusijos visuomenei byloja viešosios nuomonės apklausos rezultatai, rodantys, kad dauguma Rusijos gyventojų palaiko tiek Krymo aneksiją, tiek agresyvią Vladimiro Putino politiką Ukrainos atžvilgiu (plačiau: Ситуация в Украине и Крыму. *Левда-Центр*, 2014 03 13, prieiga per internetą: <<http://www.levada.ru/13-03-2014/situatsiya-v-ukraine-i-v-krymu>>).

Nuotrauka iš www.matton.lt

Be to, cituojamoje studijoje pažymima, kad Rusija jau ne pirmus metus vykdo informacinį ir psichologinį karą prieš Ukrainą. Nurodoma, kad propagandinį „banderovcų“ konceptą Maskva gana aktyviai naudoja nuo 2003 metų. Kiek vėliau šis konceptas aktyviai naudotas kartu su „oranžinio užkrato“⁷ konceptu, kas, matyt, turėjo parodyti Ukrainoje vykstančių procesų „pavojų“ ne tik šiai šaliai, bet potencialiai ir Rusijai (čia reikia turėti galvoje, kad autokratinėje Rusijoje pavojumi susiformavusiai politinei sistemai gali tapti tiek permainos politiniame gyvenime, tiek visuomenės branda ir pilietiškumas).

⁷ Šis Rusijos propagandos terminas yra susijęs su vadinamąja 2004 m. Oranžine revoliucija Ukrainoje.

Svarbus pastebėjimas, kuris pateikiamas cituojamoje analizėje, susijęs su faktu, kad propagandinėje kampanijoje, nukreiptoje prieš Ukrainą, panaudojama sunkioji ideologinė artilerija, prie kurios galima priskirti specifinės rusiškos geopolitikos teorijos⁸ atstovus Aleksandrą Duginą ir Igorį Panariną bei kadaise gana žinomą žurnalistą, o šiandien vieną ryškiausių Rusijos propagandinio fronto karių – Dmitrijų Kiseliovą. Taip pat pirmoje puolimo grandyje iš esmės yra ir

⁸ Šios specifinės geopolitikos teorijos pagrindu tapo mintis apie ontologinę Rusijos (Eurazijos) ir Vakarų priešpriešą. Pagal klasikinę binarinę opoziciją Vakarai šioje teorijoje pozicionuojami kaip blogio, tamsos, dvasingumo stokos ir ištvirkimo pasaulis, kuriam priešpastatoma Rusija (Eurazija), turinti ypatingą dvasinę misiją.

visa valdžiai artima Rusijos žiniasklaida (o tai pagrindinės šalies visuomenės informavimo priemonės).

Vis dėlto propagandinis ir ideologinis puolimas prieš Ukrainą išlieka gana primityvus. Propagandiniam puolimui naudojamos standartinės klišės ir stereotipai – naujoji Ukrainos valdžia ir aktyvūs piliečiai, išėję į protestus Maidane, kaltinami „rusofobija“, taip pat manipuluojama sąvokomis bei kuriami politiniai mitai: Krymo aneksijos palaikymas priskiriamas patriotizmui, o „banderovcų“ konceptas tapatinamas su fašizmu lygiai taip pat, kaip Maidanas prilyginamas betvarkei, chaosui ir pan.

Cituojamoje studijoje galima aptikti ir svarbią išvadą: dabartinės Rusijos naudojamos informacinio karo technologijos yra išaugusios iš tradicinių politinių technologijų, kurias šiuolaikinė Rusija paveldėjo dar iš Sovietų Sąjungos sistemos. Dabartinio propagandinio puolimo principai, kuriuos Maskva naudoja prieš Ukrainą, yra susiję su sovietinėmis psichologinėmis operacijomis ir sovietmečiu masinėje visuomenės sąmonėje įsitvirtinusiems stereotipais. Propaganda išlieka pagrindiniu šiuolaikinės Rusijos informacinio karo įrankiu ir ginklu. Jos esminiai principai – emocijų, o ne faktų kalbos naudojimas, siekiant diskredituoti oponentą.

Iš esmės Rusijos visuomenė jau seniai gyvena tam tikroje virtualioje realybėje išplaukusiais kontūrais. Dabartinės Rusijos propagandos efektyvumą kaip tik galima paaiškinti tuo, kad ji naudoja senas, dar sovietmečiu išgrynintas ir aprobuotas priemones bei naratyvus. Tie patys propagandiniai

stereotipai (apie prieššką NATO aljansą ar Baltijos šalyse ir Ukrainoje užgimstantį „fašizmą“) yra Rusijos gyventojams atpažįstami ir galbūt dėl to lengviau priimami.

Nieko naujo: naudojama patikrinta matrica

Įdomu šiek tiek panagrinėti ir prieš Ukrainą taikomos Rusijos propagandinės matricos schemą. Šiuo atveju *matricos* žodžiu apibūdinama tam tikrų nusistovėjusių propagandinių konstrukcijų visuma, panaudojama atitinkamo pobūdžio tekstuose, pranešimuose ar kitu būdu (pvz., vizualinėje medžiagoje). Iš karto drįstu teigti, kad Rusijos propagandinė matrica, kurią Maskva naudoja prieš Ukrainą, nėra nei nauja, nei originali (ir ne tik dėl to, kad propagandinės šios konstrukcijos šaknys glūdi sovietmetyje). Šiandien prieš Ukrainą iš esmės naudojamos tos pačios propagandinės konstrukcijos, kurios pastaruosius kelis dešimtmečius taikytos Baltijos šalims.

Visą naujausiojo propagandinio puolimo prieš Baltijos valstybes laikotarpį formavosi kelios esminės kryptys, kuriomis Maskva organizuodavo savo informacinį puolimą⁹. Propagandinį diskursą galima išskirti į dvi esmines plotmes – istorinę ir moderniąją. Istorinio pobūdžio propagandinis diskursas susijęs su nesutarimais interpretuojant bendrą istorinę praeitį.

⁹ Čia ir toliau naudojami šio straipsnio autoriaus atlikto mokslinio tyrimo duomenys. Su tyrimo rezultatais plačiau galima susipažinti publikacijoje: Denisenko, Viktor. Baltijos šalių vaizdinys Rusijos internetinėje žiniasklaidoje: konfliktinio naratyvo aspektai. *Agora*, 2013, Nr. 2, p. 104–119.

Kijevas. A. Žilinskienės nuotr.

Čia neretai taikoma šiame straipsnyje jau minėta manipuliavimo sampratomis ir istoriniais faktais priemonė – Baltijos šalių okupacija pozicionuojama kaip taikus ir savanoriškas respublikų įstojimas į Sovietų Sąjungą, o pokario rezistencija pateikiama kaip „fašizmo, ekstremizmo ir banditizmo“ apraiška. Prie istorinės propagandinio naratyvo plotmės galima priskirti ir pastangas reanimuoti propagandinį mitą, kad per tragiškuosius Sausio 13-osios nakties įvykius prie Televizijos bokšto ir Radijo ir televizijos komiteto pastato „savi šaudė į savus“, t. y. kad minėtų tragiškų įvykių aukos tapo neaiškios su Sąjūdžiu susijusios jėgos veiksmų padariniumi.

Moderniojo propagandinio naratyvo plotmė yra susijusi su kaltinimais, kuriuos Rusija nuolatos pateikia Baltijos šalims dėl neva vykdomo „rusakalbių asmenų teisių pažeidimo“, „rusofobijos“, „Didžiojo Tėvynės karo veteranų persekiojimo“ ir pan.

Iš esmės istorinis ir modernusis naratyvai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir sudaro vieną bendrą propagandinį naratyvą, taikomą prieš Baltijos šalis *in corpore*.

Analizuojant dabartinį propagandinį ir informacinį puolimą, nukreiptą prieš Ukrainą, galima pamatyti, kad nuo įvykių Maidane pradžios iš esmės taikoma ta pati propagandinio

Kijevas. *A. Žilinskienės nuotr.*

puolimo matrica, kaip ir anksčiau prieš Baltijos šalis. Nors čia galima aptikti nemažai elementų, jau anksčiau naudotų propagandoje ir prieš Ukrainą (tai leidžia kalbėti apie bendrus Rusijos propagandos, nukreiptos į posovietinę erdvę, principus), tačiau dabar esminis propagandinis naratyvas akivaizdžiai radikalėja. Galiausiai anksčiau prieš Ukrainą propagandinis puolimas nebuvo taikomas visu pajėgumu, nes šią valstybę neretai Rusijos viešojoje erdvėje bandyta pozicionuoti ir kaip „brolišką“, siekiant išlaikyti ją Maskvos įtakos zonoje bei pritraukti į Kremliaus inicijuojamus geopolitinius projektus, pavyzdžiui, Muitų sąjungą ir jos pagrindu kuriamą Eurazijos ekonominę sąjungą.

Galima priminti, kad kartu su Maidano įvykiais ir vėliau – tuometiniam Ukrainos prezidentui Viktorui Janukovičiui pabėgus į Rusiją, po Krymo aneksijos ir separatizmo protrūkio Rytų Ukrainoje (kuris irgi įvyko ne be Rusijos pagalbos) – Maskvos retorika savo kaimynės atžvilgiu sparčiai keitėsi. Ukraina pradėta vaizduoti kaip „fašistinė valstybė“, Rusijos visuomenė ir rusakalbiai Ukrainos gyventojai per rusiškus informacinius kanalus pradėti bauginti mistiniais „banderovcais“, „nacionalistiniu perversmu“ ir kitais nebūtais dalykais. Maskva ypač aktyviai bandė eksploatuoti radikaliųjų dešiniųjų organizacijų susivienijimo „Dešinysis sektorius“ temą, nors vėliau įvykę prezidento rinkimai, kuriuose dalyvavo

„Dešiniojo sektoriaus“ lyderis Dmitrijus Jarošas, parodė, kad šis susivienijimas Ukrainoje neturi realaus visuomeninio palaikymo¹⁰.

Krymo ir Rytų Ukrainos atveju bandyta kaltinti Kijevą rusakalbių gyventojų teisių pažeidimais, o patys rusakalbiai gyventojai, panaudojant tuos pačius žiniasklaidos kanalus, bauginti „priverstine ukrainizacija“.

Įvertinus pateiktą propagandinę paradigmą galima lengvai pastebėti, jog ji iš tikrųjų sutampa su propagandine matrica, kuri jau ne pirmus metus naudojama prieš Baltijos šalis. Ko gero, dabar ir Ukraina yra galutinai įrašyta į „Rusijos priešų“ sąrašo penketuką¹¹, kuriame jau seniai ne savo valia yra įsistvirtinusios Lietuva, Latvija ir Estija.

¹⁰ Radikalių jėgų pavojaus temos naudojimą propagandiniams žaidimams rodo ir toks pavyzdys: vakare po prezidento rinkimų Ukrainoje Rusijos „Pervyj kanal“ parodė lentelę su neva oficialiais Ukrainos Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis, pagal kuriuos rinkimų lyderiu tapo „Dešiniojo sektoriaus“ vadovas D. Jarošas. Vėliau paaiškėjo, kad ši informacija yra melaginga ir jokie panašūs duomenys Ukrainos VRK skelbiami nebuvo – rinkimuose D. Jarošas surinko vos 0,7 proc. (Žr.: Первый канал рассказал россиянам о победе Яроша на выборах президента Украины. *Stopfake.org*, 2014 05 25, prieiga per internetą: <<http://www.stopfake.org/pervyj-kanal-rasskazal-rossiyanam-o-pobede-yaroshana-vyborah-prezidenta-ukrainy/>>).

¹¹ Pagal paskutinius viešosios nuomonės apklausos rezultatus Rusijoje šios šalies priešų (labiausiai priešiška Rusijos atžvilgiu nusiteikusių valstybių) penketukas atrodo šitaip: JAV, Ukraina, Lietuva, Latvija, Estija (Plačiau: Отношения россиян к другим странам. *Левада-Центр*, 2014 06 05, prieiga per internetą: <<http://www.levada.ru/05-06-2014/otnoshenie-rossiyan-k-drugim-stranam>>).

Kelių atskirų pastraipų vertas ir „lietuviškas pėdsakas“ propagandiniame puolime prieš Ukrainą. Jis pasireiškęs keliais būdais. Pirmiausia galima priminti Rusijos „Pervyj kanal“ naujienų laidoje parodytą reportažą apie kažkur Lietuvoje, „Mano Tėvo gatvėje“, rengiamus „smogikus Maidanui“. Medžiaga reportažui iš tikrųjų buvo nufilmuota mūsų šalyje (o „Mano Tėvo gatvė“, pasirodo, yra vienoje kaimo turizmo sodyboje netoli Trakų), tačiau įdomiau yra tai, kad šie kadrai, kaip paaiškėjo, nufilmuoti dar 2012 m. pradžioje ir jau buvo to paties kanalo naudojami anksčiau – tada žurnalistai pasakojo apie Lietuvoje neva rengiamus perversmininkus spalvotajai revoliucijai Rusijoje.

Kitas „lietuviško“, o gal net greičiau „baltiško pėdsako“ pavyzdys yra mitas apie moteris-snaiperes iš Baltijos šalių – vadinamąsias „baltąsias pėdkelnes“. Galima priminti, jog šis mitas gimė dar praeitojo amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje įvairių konfliktų posovietinėje erdvėje metu¹² (o ypač sustiprėjo per Pirmąjį Čėčėnijos karą). Nors šis mitas šiandien jau yra gerokai primirštas, Ukrainos kontekste jį bandė atgaivinti Rusijos naujienų agentūra „LifeNews“ ir televizijos kanalas „Rossija 1“ – šios žiniasklaidos priemonės apkaltino žinomą Ukrainos biatlonininkę Jeleną Pidgrušną, neva ji „dirba snaipere

¹² Įdomų šio mito analizės pavyzdį pateikia žurnalistas Olegas Šinkarenko: Шинкаренко, Олег. Белые колготки Путина. *Uainfo.org*, 2014 06 04, prieiga per internetą: <<http://uainfo.org/yandex/334171-belye-kolgotki-putina.html>>.

Slavianske¹³. Lygiai taip pat įvykių Maidane metu, kai save diskreditavusio specialiųjų pajėgų dalinio „Berkut“ pareigūnai, gavę atitinkamą įsakymą, pradėjo šaudyti į protestuotojus, bandyta į dienos šviesą ištraukti „savi šaudė į savus“ koncepciją, dėl mirčių apkaltinant pačius protestuotojus ir Maidanui vadovavusias jėgas.

Vietoje epilogo

Kai kalbama apie Rusijos propagandą, dažnai akcentuojama, kad minėta valstybė investuoja į savo strateginius informacinius išteklius dideles pinigų sumas. Sutariama, kad pasipriešinti šiam propagandiniam puolimui nėra lengva, nes puolimo objektai dažniausiai neturi nei tokios turtingos informacinių konfrontacijų patirties, nei lėšų, kad galėtų tinkamai atsakyti į Maskvos rengiamus informacinius išpuolius. Tokiuose pasvarstymuose savaime programuojama informacinės kovos pralaimėjimo strategija.

Tikra tiesa tai, kad nėra efektyvus ginklo prieš rusišką propagandą. Bandant apsaugoti informacinę erdvę nuo propagandinio puolimo šiandien dažniausiai pasirenkamas paprasčiausias ir pigiausias, bet diskutuotinas draudimo kelias. Po Krymo aneksijos ir Rytų Ukrainoje atsiradus Rusijos inicijuotiems separatistiniams judėjimams iš šios

¹³ Žr.: Ложь СМИ: биатлонистка Пидгрушна воюет снайпером в Славянске на стороне АТО. *Politicana.in.ua*, 2014 06 02, prieiga per internetą: <<http://politicana.in.ua/1392-lozh-smi-biatlonistka-pidgrushna-voynet-sнайпером-v-slavjanske-na-storone-ato.html>>.

šalies kabelinių tinklų buvo pašalinti kai kurie rusiški televizijos kanalai (ir, ko gero, tai buvo teisingas sprendimas, nes Rusijos veiksmai Ukrainos atžvilgiu turi nemažai tiesioginės karinės agresijos požymių, o kare kaip kare). Galima taip pat priminti, kad ir Lietuvoje dėl nesantaikos kurstymo trims mėnesiams buvo sustabdytas Rusijos televizijos kanalų „NTV mir Lithuania“ ir „RTR planeta“ retransliavimas, o dar anksčiau dėl propagandinės laidos „Žmogus ir įstatymas“, kurioje buvo propaguojamas „savi šaudė į savus“ mitas Sausio 13-osios įvykių kontekste, sankcijų sulaukė ir „Pervyj Baltijskij kanal“.

Išlieka klausimas, kiek toks kovos su propaganda būdas yra efektyvus. Draudimas yra laikina ir tikrai ne pati geriausia priemonė. Geriau kovoti su propaganda pateikiant alternatyvų požiūrį, sąžiningai parengtą informaciją. Kitaip sakant, ginklas prieš propagandą yra ne kontrpropaganda, o tiesa. Lygiai taip pat tinkama atsvara propagandinėms žiniasklaidos priemonėms galėtų būti tik kokybiška žiniasklaida, įgijusi žmonių pasitikėjimą.

Dar ne taip seniai tiek Baltijos šalyse, tiek ir Ukrainoje buvo kalbama apie būtinybę kurti televizijos kanalą rusų kalba, kuris galėtų pateikti alternatyvų požiūrį rusakalbiams šių valstybių gyventojams. Čia taip pat verta prisiminti Gruzijos pavyzdį – ši valstybė po 2008 m. Rusijos agresijos įkūrė tokį kanalą. Deja, vėliau minėtas kanalas buvo uždarytas dėl finansinių sunkumų (o gal ir dėl naujosios Gruzijos valdžios pozicijos). Atrodo, jog ir kalbos apie alternatyvų informacijos šaltinį

rusakalbiams Baltijos šalių ar Ukrainos gyventojams (beje, toks kanalas, transliuojamas per palydovą ir prieinamas internete, galėtų patraukti ir Rusijos gyventojų dėmesį) taip ir liks kalbomis. Gaila, jeigu ši idėja taip ir nebus realizuota.

Vargu ar Rusija artimiausiu metu nuspręš sudėti savo propagandinius ginklus. Informacinėse ir psichologinėse operacijose naudojami gausūs išteklių – propaganda yra Rusijos oficialiosios politikos dalis, jos

poreikiams tarnauja visuomenės informavimo priemonės – ir ne tik lokaliu, bet ir globaliu lygiu (prisiminkime tą pačią „Russia Today“). Jokiu būdu nereikėtų nuvertinti Rusijos informacinio puolimo pavojaus, todėl apie vienokią ar kitokią gynybinę strategiją anksčiau ar vėliau teks galvoti visoms posovietinės erdvės valstybėms, o Baltijos šalims ir Ukrainai, kaip esančioms pirmoje propagandinio puolimo linijoje, vertėjo apie tai susimąstyti daug anksčiau (tačiau ir šiandien dar nevēlu).

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Informacinės konkurencijos analizė Ukrainos krizės metu¹

Agnė Gecevičiūtė, Karolina Rybačiauskaitė

Sparčiai plėtojantis informacijos pateikimo būdams ir priemonėms, didėja ir jos poveikis visuomenei, formuojama viešoji nuomonė. Platus ir greitas informacijos sklidimas gali tapti galingu įtikinėjimo įrankiu, todėl socialiniuose moksluose vis dažniau tyrinėjamas socialinės ir politinės kontrolės, pasitelkiant masinės komunikacijos priemones, reiškinyms. Manipuliacija informacija viešojoje erdvėje siekiant politinių tikslų dažnai išryškėja karinių konfliktų ar jų grėsmės atveju ir gali kelti pavojų valstybės politiniam saugumui, todėl informacinės konkurencijos analizei pasirinkome jau beveik metus trunkantį Ukrainos krizės atvejį.

¹ Straipsnis parengtas tyrimo, kuris buvo atliekamas eksperimentinėje mokslinių tyrimų laboratorijoje „Mokslų pieva“, pagrindu 2014 m. kovo–gegužės mėn. Tyrimą atliko Agnė Gecevičiūtė, Deimantė Tamutytė, Karolina Rybačiauskaitė, Justinas Bliūdžius. Tyrimo vadovės doc. Dovilė Janiūnaitė ir Justina Mandravickaitė. Už komentarus dėkojame Ainei Ramonaitei ir Agnei Girkontaitei.

Tad siekėme iširti, kaip vyko informacinė konkurencija Lietuvos, Rusijos, Ukrainos ir Didžiosios Britanijos žiniasklaidoje 2013 m. pabaigos ir 2014 m. pradžios įvykių Ukrainoje metu. Tikslus tyrimo laikotarpis – nuo 2013 m. lapkričio 21 d. (Maidano įvykių pradžia) iki 2014 m. kovo 1 d. (Krymo judėjimo pradžia). Šiuo laikotarpiu išskyrėme tris įvykius, kurių metu pastebėjome stiprų informacijos suaktyvėjimą: 1) asociacijos su ES sutarties nepasirašymas; 2) prieš demonstracijas nukreiptų įstatymų priėmimas; 3) pozicijos ir opozicijos susitarimas.

Didžiosios Britanijos (BBC, www.bbc.co.uk) ir Lietuvos („Delfi“, www.delfi.lt) šaltiniai pasirinkti pagal jų populiarumą¹. „Day Kiev“ (www.day.kiev.ua/en) ir „Russia Today“ (www.rt.com) parankūs analizės tikslams, kadangi pateikia informaciją anglų kalba, todėl jų pranešimai yra skirti Vakarų auditorijai. Tam, kad tyrimas vyktų kokybiškai, rinkomės tuos šaltinius, kurie suteikia prieigą prie visateksčių duomenų.

Pirmieji apie galimybes tikslingai formuoti viešąją visuomenės nuomonę ėmė kalbėti masinės komunikacijos teoretikai dar praėjusio amžiaus viduryje. Masinės komunikacijos terminą pirmasis pavartojo Haroldas Lasswellas XX a. penktąjį dešimtmetį,

kalbėdamas apie vyriausybės Antrojo pasaulinio karo metu naudotą propagandą. Maxwellas E. McCombsas ir Donaldas L. Shawas išplėtojo darbotvarkės nustatymo (angl. *agenda-setting*) teoriją. Ši teorija kalba apie procesą, kurio metu žiniasklaida (tikslingai arba netikslingai) daro įtaką tam, kokie įvykiai, klausimai ir asmenys visuomenėje yra laikomi svarbiais. Tokių viešosios nuomonės formavimasi lemia įvykių, klausimų ir asmenų pristatymo tvarka bei iškelimas žiniasklaidos pranešimuose. Manoma, kad kuo daugiau dėmesio žiniasklaidos priemonės skiria kokiam nors dalykui, tuo svarbesniu jį laiko visuomenė. Svarbu pažymėti, kad ši teorija teigia, jog žiniasklaida tokiu būdu daro įtaką ne tam, kaip žmonės galvoja apie vieną ar kitą dalyką, o apie ką apskritai jie galvoja. Su darbotvarkės nustatymo teorija taip pat susijusi įrėminimo (angl. *framing*) teorija, nagrinėjanti, kaip informacija apie naujienas yra pristatoma. Šios teorijos pradininku laikomas Ervingas Goffmanas. Įrėminimas apima tam tikrų žodžių, frazių ar vaizdų naudojimą, tam tikro konteksto nurodymą, apibūdinant įvykius (McQuail, 2010, 380).

Šiuo metu kalbant apie masinės komunikacijos įtakas propagandos terminą papildo informacinio karo, informacinių atakų, idėjų kovų ir informacinės konkurencijos, informacinių ir psichologinių operacijų sąvokos, dėmesys vis labiau krypsta į komunikacines grėsmes ir komunikacinę saugumą. Barry Buzanas pateikia analitinį saugumo tyrimų (sektorizavimo) modelį. Jis saugumo problemas skiria į penkis sektorius: karinį, politinį, socialinį, ekonominį ir ekologinį.

¹ Lietuvoje – www.delfi.lt, remiantis 2014 m. vasario mėn. www.audience.lt duomenimis, Didžiojoje Britanijoje – www.bbc.co.uk, pagal 2014 m. vasario mėn. „Ofcom“ duomenis (<http://stakeholders.ofcom.org.uk/market-data-research/market-data/communications-market-reports/cmr13/market-context/uk-1.100>).

Mantas Martišius išskiria tokias pateikiamų žinių kontrolės ir manipuliavimo jomis funkcijas: politinio konteksto formavimas, karinių veiksmų pateisinimas, jų galios, įtakos ir plėtotės garantavimas (Martišius, 2012). O. Wæverio konstruktyvistinė saugumizavimo teorija teigia, kad saugumo problemos ir grėsmės yra socialiai konstruojamos – grėsmėmis jos tampa visų pirma dėl to, kad yra taip įvardijamos (Buzan, 1997).

Turbūt pati plačiausia sąvoka, apimanti informacinius karus ir atakas, yra idėjų kova arba informacinė konkurencija. M. Martišius idėjų kovą apibūdina kaip „pamatinių vertybių ir nuostatų, kuriomis remiantis priimami sprendimai, pateisinami veiksmai, motyvuojami poelgiai ir pan., konkuravimas viešojoje erdvėje“. Jis taip pat teigia, kad ardomoji veikla gali būti slepiama už tariamo racionalios kritikos arba nuomonių įvairovės šydo. Be to, šandieninė informacinė visuomenė negali pabėgti nuo šių grėsmių (Martišius, 2007).

Mūsų tyrime informacijos konkurencija viešojoje erdvėje analizuojama taip pat ir ieškant informacinių atakų požymių, kai: 1) nuolat kartojama ta pati mintis ir plėtojama jos idėja, 2) pateikiama prieštaringa informacija, 3) konflikto / krizės pusės viena kitai reiškia kaltinimus, apeliuojama į pasaulio bendruomenės moralę, prikišant žmogaus teisių pažeidimus ir agresiją.

Trumpai aptariant tyrimo eigą vertėtų paminėti, kad iš pradžių atlikome chronologinę ir teminę šaltinių analizę pagal datą, naudotą šaltinį, pavadinimą, autorių, išskirtus svarbiausius įvykius. Toliau atlikome kokybinę

diskurso, veikėjų ir įvykių predikatų analizę. Svarbiausius straipsnius atrinkome pagal jų populiarumą, t. y. peržiūrėjimų ir komentarų skaičių. Darėme prielaidą, kad svarbiausi tekstai yra tie, kuriuos pastebėjo ir į kuriuos reagoavo daugiausiai žmonių. Kita vertus, peržiūrėjime visus straipsnius, kurie buvo publikuoti minėtu laikotarpiu su raktažodžiu „Ukraina“, ieškodami juose visų pirma subjektyvių vertinimų, o ne faktinės informacijos.

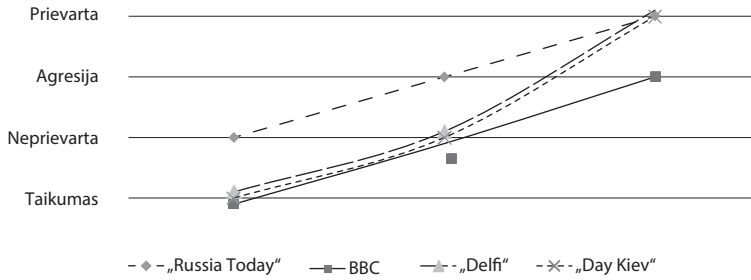
Straipsnius nagrinėjome pagal tokius klausimus: 1. Kaip apibūdinami pagrindiniai veikėjai: a) Ukrainos (buvusi) valdžia; b) opozicija (ir jos lyderiai); c) protestuotojai (taip pat ar apie juos kalbama kaip apie vieningą grupę ar ne); d) ukrainiečiai (taip pat kokios grupės skiriamos); e) Europa (ES) ir / ar JAV; f) Rusija? 2. Kaip apibūdinami pagrindiniai įvykiai? 3. Ar kalbama apie grėsmes? Jei taip, kas įvardijama kaip grėsmė? 4. Iš kokio subjekto pozicijų pateikiama informacija? Kokiais šaltiniais remiamasi?

Analizuodami Maidano įvykių (protestuotojų veiksmų) vertinimą pastebėjome, kad apibūdinimus visuose keturiuose

1 lentelė. Maidano įvykių vertinimas

<p>Taikumas mitingai demonstracijos „visi savi“</p>	<p>Prievarta terorizmas susidorojimas (pilietinis) karas nacizmas</p>
<p>Neprievarta susirėmimai (be aukų) protestai</p>	<p>Agresija sukilimas revoliucija susirėmimai (su aukomis) riaušės</p>

1 grafikas. Maidano įvykių vertinimo kitimas

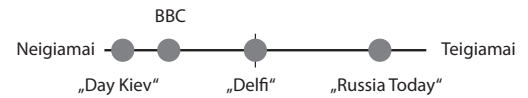
nagrinėtuose žiniasklaidos šaltiniuose pagal intensyvumo pobūdį galima suskirstyti į keturias kategorijas (1 lentelė).

Intensyvėjant Maidano įvykiams, jų apibūdinimai keitėsi visuose nagrinėtuose šaltiniuose. Skirtumai atsiskleidžia vertinant perėjimo iš vienos kategorijos į kitą tempą (1 grafikas), o trys paryškinimai kreivėse žymi trijų įvykių laiką: 1) asociacijos su ES sutarties nepasirašymas (2013 m. lapkričio 21 d.); 2) prieš demonstracijas nukreiptų įstatymų priėmimas (2014 m. sausio 16 d.); 3) pozicijos ir opozicijos susitarimas (2014 m. vasario 21 d.). Iš 1 grafiko matyti, kad „Day Kiev“ ir „Delfi“ įvykių intensyvumą vertina labai panašiai. „Russia Today“ straipsniuose nuo pat pirmojo etapo Maidano įvykiai apibūdinami stipriau nei kituose šaltiniuose, todėl kreivė kyla itin greitai nuo neprievartos link prievartos, o BBC užima švelniausią įvykių apibūdinimo poziciją ir aukščiausio intensyvumo kategorijos jų apibūdinimai net nepasiekia.

Trijų analizuojamu laikotarpiu svarbiausių įvykių, kurie susilaukė daugiausiai žiniasklaidos dėmesio, vertinimus išdėstėme tiesėse (1, 2 ir 3 pav.). „Day Kiev“ asociacijos sutarties su ES nepasirašymą vertina neigiamai, tačiau sutinkama, kad pasirašius

būtų nukentėjusi šalies ekonomika. BBC šį žingsnį kritikuoja, tačiau kritikuoja ir ES. „Delfi“ šiuo klausimu neturi aiškios pozicijos. „Russia Today“ straipsniuose nėra aiškaus teigiamo vertinimo, tačiau taip pat užsimenama, kad sutarties pasirašymas būtų neigiamai atsiliepęs Ukrainos ekonomikai.

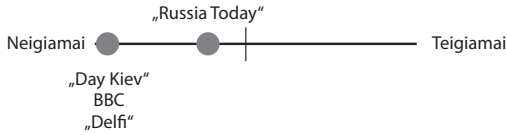
1 pav. Asociacijos sutarties nepasirašymo vertinimas

Prieš demonstracijas nukreipti įstatymai „Day Kiev“ vadinami diktatūros įstatymais, BBC – susidorojimu su protestuotojais, neteisėtu, absurdišku manevru. „Delfi“ šių įstatymų priėmimas vertinamas neigiamai, pasirodo kritikuojančios ES ir JAV pozicijos, toks sprendimas vadinamas „skubotu“, „ribojančiu pagrindines teises“, „policijos diktatūra“ ir pan. Vėliau tvirtiau išreiškiama neigiama reakcija, „pasmerkimas“, pažymima, kad Ukrainos opozicija šį sprendimą vadina „valdžios užgrobimu“. Taigi, apibendrinus šių trijų šaltinių vertinimus, visus juos galima priskirti neigiamam poliui. „Russia Today“ šių įstatymų tiksliai neįvertina ir pateikia keletą ES ir

Ukrainos pozicijų, kurios yra neigiamos (2 pav.).

2 pav. Prieš demonstracijas nukreiptų įstatymų vertinimas

„Delfi“ straipsniuose pozicijos ir opozicijos susitarimas vertinamas labiau neigiamai – kaip netenkinantis opozicijos tikslų. „Day Kiev“ pateikia įvairius, tiek teigiamus, tiek neigiamus, požiūrius. BBC susitarimą įvardija kaip galimą krizės pabaigos ženklą. „Russia Today“ vertinimai dar labiau teigiami (3 pav.).

3 pav. Pozicijos ir opozicijos susitarimo vertinimas

Be svarbiausių įvykių vertinimų, išskyrėme Rusijos ir ES vertinimus, kadangi jie labiausiai išryškėjo. Rusija skirtinguose šaltiniuose

vertinama trejopai (2 lentelė). Neigiamai ją vertina „Delfi“, „Day Kiev“, BBC (grėsmės ir priešiško kategorijos). BBC, panašiai kaip ir kitų veikėjų apibūdinimuose, nepasiekia kraštinės neigiamos pozicijos (šiuo atveju grėsmės kategorijos). „Russia Today“ Rusijos veiksmus Ukrainos atžvilgiu įvardija teigiamai. Įdomu tai, kad tie patys veiksmas skirtinguose šaltiniuose įvardijami skirtingai: tai, kas „Russia Today“ vadinama broliškais jausmais / veiksmais Ukrainos atžvilgiu, „Delfi“, „Day Kiev“ ir BBC laiko sovietine retorika ir Ukrainos savinimusi (2 lentelė).

„Delfi“, „Day Kiev“ ir BBC straipsniuose teigiama, jog ES galėtų aktyviau reaguoti į įvykius, bet to nedaro. „Day Kiev“ ypač pabrėžiama, jog ES nepadeda ukrainiečiams, kurie kovoja būtent už jos propaguojamas vertybes. BBC straipsniuose, aiškiau nei kituose nagrinėtuose Vakarų žiniasklaidos šaltiniuose, pažymimi ir aktyvūs ES veiksmai. Kaip ir kitur, iš visų šaltinių ryškiau išsiskiria „Russia Today“ straipsniuose pateikiami vertinimai – čia ES priskiriamos kategoriškai tik neigiamos vertės (3 lentelė).

2 lentelė. Kaip vertinama Rusija

Grėsmė	Priešiškusmas	Palankumas
„Delfi“, „Day Kiev“	„Delfi“, „Day Kiev“, BBC	„Russia Today“
aneksija	ieško naudos	nesikiša, bet turi
okupacija	spaudimas	ekonominių interesų
suskaidymas	propaganda	
pavojus nac. saugumui	savinimasis	broliškusmas
	(Ukraina – Rusijos „galinis kiemas“)	
	ekonominis spaudimas	
	šantažas	
	sovietinė retorika	
	sankcijos	

3 lentelė. Kaip vertinama ES

Pagalba BBC sankcijos tarpininkavimas atvira	Pasyvumas „Delfi“, „Day Kiev“, BBC nevieninga neapsisprendusi nesuinteresuota	Savanaudiškumas „Russia Today“ kišasi dėl savų interesų šališka remia radikalus
---	--	--

Apibendrinus visų keturių šaltinių kuriamas istorijas (4 lentelė) išryškėja moralizavimo principai arba vertybių sistemos, kuriomis remiantis vertinami įvykiai ir taip konstruojamas kiekvienas diskursas (4 lentelė). „Day Kiev“, „Delfi“ ir BBC straipsniuose įvykiai vertinami teigiamai arba neigiamai remiantis tuo, ar jie atitinka demokratijos ideologiją. Suprantama, kad demokratijos sampratos visais atvejais šiek tiek skiriasi, tačiau straipsniuose šie skirtumai nėra akcentuojami. „Delfi“ straipsniuose įvykiai lyginami su Lietuvos istorine patirtimi. „Day Kiev“ remiasi dar įvairesniais istoriniais pavyzdžiais, o teigiamas vertes suteikia laisvės siekimo veiksams. Taip pat gana ryškus tautos poeto Taraso Ševčenkos vaidmuo – cituojamos jo eilės, veikėjai vertinami pagal tai, ar tinkamai laikosi jo poetinių šūkių. BBC straipsniuose demokratijos siekimas pateisinamas bet kokiomis priemonėmis. „Russia Today“ įvykių teisingumą grindžia nacionalizmo principu, iš kurio taip pat išplaukia kitos vertės – broliškumas, gynyba, naudos siekimas.

Taigi atlikę chronologinę, teminę ir diskurso analizę pastebėjome, kad Ukrainos įvykių metu aptariamam laikotarpiu žiniasklaidoje formuojasi keturi skirtingi įvykių vertinimai, ypač skiriasi jų intensyvumas. Įvykių vertinimuose išryškėja išskirtinis Rusijos ir ES vaidmuo bei tam tikros visų valstybių vertybių sistemos. Iš Maidano įvykių vertinimo apskritai labiausiai išsiskiria „Russia Today“ ir BBC pozicijos. „Russia Today“ tekstuose pastebėtas itin greitas perėjimas nuo neprievartos prie prievartos, o BBC pozicija visų įvykių metu yra tarp taikumo ir agresijos.

Asociacijos sutarties su ES nepasirašymo, prieš demonstracijas nukreiptų įstatymų, pozicijos ir opozicijos sutarties pasirašymo vertinimų tiesėse pastebimas išskirtinis „Russia Today“ artėjimas prie teigiamo visų įvykių įvertinimo. Formuojami netgi tokie vienas kitam prieštaraujantys pasakojimai: 1) vyko ES remiamas Ukrainos perversmas („Day Kiev“, „Delfi“, BBC); 2) ukrainiečiai bandė neteisėtai perimti valdžią („Russia Today“).

4 lentelė. Moralizavimo principai (vertybių sistemos)

„Day Kiev“ demokratija istorinė patirtis laisvės siekimas tautos poetas	„Delfi“ demokratija istorinė patirtis	BBC demokratija „tikslas pateisina priemones“	„Russia Today“ nacionalizmas broliškumas gynyba naudos siekimas
--	--	---	--

Iš atskirų valstybių – Rusijos ir ES – pastebėtų vertinimų galima daryti išvadą, kad Rusiją palankiai vertina tik „Russia Today“, o ES – tik Didžiąjai Britanijai atstovaujantis šaltinis BBC. Kitose šalyse tos pačios valstybės vertinamos itin nepalankiai – Rusija kelia akivaizdžią grėsmę, o ES yra pasyvi ir netgi savanaudiška. Pastebėjome, kad atskiruose šaltiniuose įvykiai aiškinami pagal tam tikrą vertybių sistemą arba svarbiausią principą – dažniausiai kiek skirtingai suvokiamą demokratiją ir Rusijos „nacionalizmą“.

Tad galima teigti, jog šios informacinės konkurencijos arba idėjų kovos metu pritaikytos joms būdingos strategijos: formuojamas politinis kontekstas, bandoma pateisinti savo veiksmus ir tokiu būdu garantuoti savo galią bei įtaką. Akivaizdu, kad pasitvirtina ir O. Wæverio konstruktyvistinė saugumizavimo teorija, kai skirtingai įvardijamos saugumo problemos ir grėsmės yra socialiai konstruojamos.

Vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad analizuodami informacinę konkurenciją nepastebėjome informacinių atakų ar informacinio karo bruožų. Taip yra dėl to, kad pasirinktos informacinės erdvės gana izoliuotos – nėra aiškių tendencingų informacijos perėjimų iš vieno šaltinio į kitą, pavyzdžiui, nuolatinio kitų šaltinių kartojimo ar staigių,

radikalių diskurso pasikeitimų bei sutankėjimų. Bet kokį diskurso sutankėjimą lėmė įvykių aktyvėjimas, o vertybių sistema, pagal kurią kiekviename šaltinyje vertinami įvykiai, išliko ta pati.

Net ir informacinės konkurencijos, o ne karo, metu kuriami skirtingi joje dalyvaujančioms šalims palankūs politiniai kontekstai ir politinė galia, todėl didesnę dėmesį vertėtų kreipti į vartotojus, t. y. į tai, kokiais informacijos šaltiniais jie naudojami, ir jų sąmoningumo ugdymą.

Literatūra

Buzan, B. 1997. *Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po šaltojo karo*. Vilnius: Eugrimas.

Martišius, M. 2007. *Informacinio karo poveikis Lietuvos masinės komunikacijos priemonėms (daktaro disertacija)*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Martišius, M. 2012. Komunikacinės progresijos konstravimas informaciniame kare. *Žurnalistikos tyrimai*, 5.

McQuail, D. 2010. *Mass Communication Theory: An Introduction*. Sixth Edition. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Ar išjungus rusiškas programas Lietuvoje nebeliks Kremliaus propagandos?

Vaiva Radikaitė-Žukienė

Informaciniai karai – tai plati ir daug apimanti sąvoka, į kurią telpa ir labai realūs, ir materialūs (pvz., propagandinių lapelių mėtymas iš lėktuvų virš miestų ar žmonių susibūrimo vietų) veiksmai, ir sudėtingos, gerai išplėtos sistemos, apimančios kompleksą priemonių, ir kuri skirta asmenims paveikti norima linkme; populiariai vadinama propaganda.

Kadangi visai informacinio karo strategijai nusakyti neužtektų ir kelių knygų, apsiribosiu tik nedidele, bet svarbia informacinio karo detale – retransliuojamomis programomis Lietuvoje.

Tarybiniais laikais Lietuvoje šalia Lietuvos televizijos eteriu buvo transliuojama taip pat ir Maskvos centrinė programa, pertvarkos metais pervadinta Ostankino televizija. Apie 1993–1994 m. ši programa iš Lietuvos eterio buvo išjungta ir atsirado kabelinės televizijos (KTV) tinkluose, suteikdama nemažą KTV postūmį: įpratę prie šios programos, žiūrovai norėjo ją matyti ir toliau. Labai greitai KTV tinkluose atsirado ir Rusijos valstybinė programa VGTRK, kelis kartus pavadinimą keitusi „Rossija“, RTR, „RTR Planeta“. Randantis vis daugiau privačių kanalų Rusijoje, ėmė daugėti rusiškų programų ir Lietuvos kabelinėse TV: „TV Centr“, NTV, „Ren TV“, TNT ir kitos, mažiau ar daugiau žinomos programos, kuriose buvo daug žiūrovams pažįstamų veidų, melodijų, filmų, tad jos buvo labai pageidaujamos.

Kaip kovoti su svetima įtaka, svarstoma jau nuo palydovinės televizijos Europoje pasirodymo laikų. Televizija be sienų – taip buvo įvardintas šis reiškiny, išgriovęs ne tik nacionalinių televizijų pamatus, bet ir ėmęs sparčiai silpninti pačios nacionalinės valstybės reikšmę. „Nors niekas atvirai to nepripažįsta, atsiradus galimybei perduoti radijo ir televizijos signalą nepaisant valstybės sienų, nacionalinių valstybių suverenumas informacinio ir kultūrinio turinio

srityje tapo fikcija, palaikomas tik iliuzijoje“, – teigia lenkų televizijos tyrinėtojas K. T. Toeplitz¹.

Palydovinės televizijos neįmanoma sulaukyti nei trukdžiais, kaip tai buvo daroma su užsienio radijo stotimis BBC, „Voice of Amerika“ Tarybų Sąjungoje, nei normatyvinio antenų aukščiu, kaip Rytų Berlyne, siekiant užkirsti galimybę matyti Vakarų Vokietijos programas. Europos valstybės bandė ieškoti susitarimų, kaip išspręsti skirtingai reguliuojamos televizijos problemas įvairiose šalyse. 1990 m. Europos Taryba priėmė konvenciją „Televizija be sienų“, kuri, daugelio tyrinėtojų nuomone, išsikeltų tikslų nepasiekė, ypač reklamos srityje.

Retransliavimo srityje ši konvencija siekė užtikrinti, kad ES valstybių narių televizija turėtų kuo didesnę auditoriją, todėl dokumente skatinama teisės aktus sutvarkyti taip, kad visų ES valstybių TV netrukdomai būtų platinama visoje ES teritorijoje.

Ši nuostata įtraukta taip pat ir į Visuomenės informavimo įstatymą. VII 34¹ str. 1 d. numatoma, jog „Lietuvos Respublikoje laiduojamas laisvas visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslaugų priėmimas iš Europos Sąjungos valstybių narių, Europos ekonominės erdvės valstybių ir Europos Tarybos konvenciją dėl televizijos be sienų ratifikavusių Europos valstybių.“ Šiuo konvencijos

¹ Toeplitz K. T. Do kąd prowadzą nas media. – Warszawa, 2006.

punktu netruko pasinaudoti ir Rusijos televizijos, apdairiai įregistravusios didžiąją dalį savo gaminamų ir platinamų kanalų įvairiose ES šalyse: Latvijoje, Vengrijoje, Švedijoje, Didžiojoje Britanijoje ir kt. Būtent šis žingsnis, laiku neįvertintas, sulygina rusiškus kanalus su europietiškais TV kanalais, turinčiais didžiausią palankumo statusą, ir naudojasi tokia pačia teise nekludomai būti platinamiems visoje ES teritorijoje. Suprantama, šių kanalų svarba buvusioje TSRS teritorijoje ir bet kurioje kitoje Europos šalyje yra nesulyginama, pavyzdžiui, TV kanalo „NTV Mir“, registruoto Didžiojoje Britanijoje, signalas pačių Britų salų net nesiekia ir niekas jo ten nepasigenda.

Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas 2013 m. vasario 15 d. pristatė atnaujintą šalies Nacionalinio saugumo koncepciją, kurioje teigiama, kad „pagrindinis Rusijos užsienio politikos prioritetas yra posovietinė erdvė“, o Rusijos užsienio politika bus paremta tokiais šiuolaikiniais metodais ir formomis, kaip ekonominė diplomacija, globali informacijos erdvė, vadinamoji minkštosios galios įtaka. Televizija yra viena įtaigiausių informacijos rūšių, todėl tenka pripažinti, kad Rusijos informacinės skvarbos strategai puikiai apgalvojo įvairius plėtros aspektus, vykusiai pasinaudojo Europos teisės aktų galimybėmis ir garantijomis.

Susidūrusios akis į akį su Rusijos propagandos mašina, atsakingos Lietuvos institucijos akivaizdžiai sutriko: per dešimtmetį niekas nesigilino, neanalizavo

ir nedarė jokių išvadų iš Rusijos informacinės politikos ofenzyvos. Galima prisiminti 2004 m. kilusį skandalą dėl „Pervyj Baltijskij kanal“ (PBK) parodytos laidos „Amžiaus paslaptys“, kurioje itin tendencingai interpretuoti istoriniai įvykiai, susiję su Ribentropo ir Molotovo paktu. Netikėtai kontroliuojančios institucijos susidūrė su faktu, kad kaip nors apriboti kitoje ES valstybėje registruotą TV yra be galo painu ir sudėtinga (tuo metu PBK turėjo Latvijoje išduotą licenciją). Šiek tiek pasvarsčiusi Latvijos TV nacionalinė taryba nubaudė televiziją simboline pusanatroūkstančio latų bauda. Užuo rimtai išanalizavusios susidariusią padėtį ir ėmusios ieškoti būdų, kaip riboti tokio tipo laidų sklaidą, tiek Lietuvos, tiek Latvijos atsakingos institucijos paliko visą problemą saviėgai. Tai buvo didžiausia klaida. Praėjo dešimt metų ir staiga visi susigriebė, kad Lietuva absoliučiai nepasirengusi informacinio karo atakoms.

Pastarąjį pusmetį Lietuvos pareigūnai nuo aukščiausio iki vidutinio lygio nuolat kalbėjo apie Rusijos informacinius karus, grėsmes, suko galvas, kaip duoti deramą atkirtį, skaičiavo pinigus ir siūlė realius ar visiškai fantastiškus būdus, kaip sumažinti Rusijos informacijos įtaką Lietuvoje.

Kaip viena iš greičiausiai įvykdomų priemonių, pasirinktas atskirų rusiškų TV kanalų laidų draudimas. Per pusmetį uždraustos net trijų televizijų transliuojamos programos: PBK praeitų metų spalio mėnesį, „NTV Mir“ ir „RTR Planeta“ – kovo ir balandžio mėnesiais. Pasirinktas būdas – drausti

Informacinis karas. A. Petrulėvičiaus nuotr.

atskiras programos dalis, t. y. tik laidas, parengtas Rusijoje, o ne visą programą, buvo itin neracionalus ir sunkiai įgyvendinamas, kadangi net pačios didžiausios įmonės neturi galimybių patikrinti, kokios laidos kur pagamintos, jas dangstyti kitomis laidomis, todėl absoliuti dauguma retransliuotojų trijų mėnesių draudimo laikotarpiu tiesiog išjungė minėtąsias programas, tuo, suprantama, papiktindami klientus, manančius, kad sumokėję už paslaugą jie privalo ją ir gauti.

Kita vertus, pats programų draudimas, kaip kovos su nepageidaujama informacija priemonė, kelia daug abejonių ir diskusijų. Atkreiptinas dėmesys, kad draudimas galiojo toli gražu ne visoms retransliavimo veikla užsiimančioms įmonėms. Į nurodymą išjungti nepageidaujamas programas demonstratyviai nereagavo palydovinė TV „Viasat“. Į specialų posėdį atvykęs „Viasat“ atstovas paskaitė ilgą kalbą apie tai, kaip jie, t. y. švedų

įmonė, rūpinasi žodžio laisve, į kurią ir kėsinasi minėtasis draudimas, todėl laisvo žodžio vardu „Viasat“ ir toliau rodysianti draudžiamas programas. Be to, kukliai pridūrė įmonės atstovas, „Viasat“ negalioja Lietuvos reguliuojančių institucijų nurodymai, todėl jie ir nematą reikalo jų vykdyti.²

Šis posėdis ir institucijoms akivaizdžiai nepatogi situacija parodė, kokios duobės tyko mūsų teisinėje sistemoje, kai vienoms įmonėms sprendimai yra privalomi, o kitos gali elgtis savo nuožiūra, ir nėra jėgos, kuri užtikrintų visiems rinkos dalyviams vienodas teises ir pareigas.

Kita vertus, švedas pakartojo tai, ką ne kartą Lietuvos retransliuotojai įvairiomis progomis yra išsakę: reguliuojančios institucijos

² <http://vz.lt/Default.aspx?PublicationId=c813f3be-da57-4398-9c3f-304bd03f5b38>

dėl turinio kokybės privalo dirbti su transliuotojais arba – jeigu tai yra užsienio šalių įmonės – su tų šalių reguliuojančiomis institucijomis. Dar niekas neišsprendė problemų draudimais, juolab jeigu neįmanoma užtikrinti vienodų sąlygų visai rinkai. Minėtasis „Viasat“ pavyzdys labai ryškus, nes įmonė turi per šimtą tūkstančių klientų Lietuvoje (apie 14 proc. rinkos). Nors ir mažiau matoma, tačiau ne mažesnė problema yra galimybė nevaržomai žiūrėti įvairias programas per internetą – įranga tokiam žiūrėjimui plačiai parduodama Lietuvoje, be to, bent kiek gudresnis interneto vartotojas ras šimtus būdų, kaip žiūrėti bet kokią programą, o ypač draudžiamą.

Į draudimus skeptiškai žvelgia ir nemaža dalis politologų, ypač tų, kurie gilinasi į informacinių kovų peripetijas. „Man atrodo, mums svarbu suprasti, kad agresyviai Kremliaus propagandai mūsų regione galima priešpriešinti tik profesionalią žurnalistiką, net tam tikrą agresyvią tiesos kampaniją. Negalima Kremlui pateikti panašios ar atitinkamos propagandos kampanijos ar strategijos, ką Kremlius vykdo regione“, – teigia politologas N. Maliukevičius.³

Ar tokiais draudimais nenusileidžiame iki Kremliaus propagandistų lygio, tuo pat metu suteikdami jiems progą pasišaipyti iš Lietuvos ar Latvijos, kurios neva nesilaiko visuotinai priimtinių demokratijos ir žodžio laisvės principų?

³ <http://www.delfi.lt/news/daily/lituania/ka-pod-grybauskaites-zodziu-darys-a-siaurusevicius.d?id=65290070>

Patinka mums ar ne, bet yra nenuginčijamas faktas, kad iki šiol didžioji dalis Lietuvos gyventojų iš užsienio kalbų geriausiai moka rusų kalbą. Remiantis 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, rusų kalbą mokėjo 63 proc. Lietuvos gyventojų (67,1 proc. lietuvių, 76,4 proc. lenkų) nuo visų gyventojų ir 80 proc. nuo tų, kurie pasisakė moką nors vieną užsienio kalbą. Rusų kalba populiariausia amžiaus grupėje nuo 25 m. (per 60 proc.) iki 60 m. (per 80 proc.). Kartu šio amžiaus žmonės yra ir pagrindiniai kabelinės televizijos vartotojai, tad nenuostabu, kad KTV programų pasiūloje rusiškų arba programų rusų kalba yra išties nemažai. Be to, remiantis tais pačiais surašymo duomenimis, didžiausiam šalies mieste Vilniuje beveik 37 proc. gyventojų yra ne lietuviai, Klaipėdoje – beveik trečdalis, o štai Visagine vien rusų gyvena net 52 proc.⁴ Noras priversti rodyti kuo daugiau programų kitomis kalbomis, pirmiausia – anglų, yra suprantamas, tačiau kyla banalus ekonominis klausimas: ar sutiks klientas mokėti už programas, kurių jis nesupranta arba supranta nedaug, ypač kai šalia yra palydovinė TV, garsiai pareiškusi, kad nesiruošia laikytis jokių lietuviškų nurodymų dėl retransliuojamų programų turinio, taigi ir kalbos, arba apskritai niekieno nevaržomas internetas?

Tad rūpestis, kaip kovoti su galinga, jokių išteklių negailinčia propaganda, iškilo visu

⁴ http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/217110/Gyv+pagal+i%C5%A1silavinima_ir_kalbu_mokejima.pdf/b75c5e7a-e733-48fa-95e4-83d485c6726a

aštrumu. Gerai, kad problemos mastas Lietuvoje jau suprastas, blogai, kad nėra visa apimančios programos, kaip su tuo kovoti. Dar blogiau, kad mažai kas nori tartis su tais, kurie daug metų dirba rinkoje ir turi patirties gerokai daugiau, negu trumpam į retransliavimo veiklos reglamentavimą užsukę atsitiktiniai su verslu nesusiję žmonės ar politikai. Siūlymas skubiai įjungti vieną ar kitą programą nėra sprendimas, nes labai greitai šiandieninė opozicija rytoj bus ištikima pozicija. Prisiminkim, kad prieš dešimtmetį ir „NTV Mir“ buvo stipriai Kremlui oponuojanti televizija, kurią labai gudriai perėmė „Gazprom“ milžinas, o kažkada stipriai Lietuvai simpatizavusi šios televizijos žurnalistė Tatjana Mitkova, palaikydama D. Kiseliovą, netekusį Lietuvos valstybinio apdovanojimo, grąžino savąjį Sausio 13-osios atminimo medalį. Teko būti liudininke, kai kanalo „Dožd“ vadovas blaškėsi po konferenciją Maskvoje, maldaudamas neišjungti programos iš palydovinės platformos ir žadėdamas įvykdyti bet kokias sąlygas. Daugelio politikų siūlomas kanalas „Euronews“ gana dažnai Rusijos politiką nušviečia labai palankia šviesa – ir nieko stebėtino, nes Rusija yra viena iš šio kanalo savininkų.

Labai svarbu suprasti, kad informacinis karas – ne vien Lietuvos reikalas. Anot N. Maliukevičiaus, informaciniame kare turime dirbti išvien pirmiausia su Baltijos valstybėmis, taip pat apie problemą šnekėti su partneriais už Atlanto ir Europoje. Todėl būtina bendradarbiauti su kitų Europos šalių institucijomis,

atsakingomis už žiniasklaidą, ypač tų šalių, kurios kažkada išdavė licencijas rusiškiems TV kanalams.

Akivaizdu, kad Rusija pasiruošė ilgai apgulčiai, numatė daug žingsnių į priekį, o prie informacinės erdvės plėtros strategijos dirba labai kvalifikuoti specialistai, kurie išnaudoja visas galimybes tikslui pasiekti.

Lietuvoje po ilgų kalbėjimų įkurta tarpžinybinė darbo grupė, kuri turės pateikti siūlymus, kaip sutvarkyti retransliavimo rinką. „Darbo grupei pavesta iki 2014 m. spalio 1 d. kompleksiskai išanalizuoti Lietuvos kabelinės televizijos asociacijos keliamas retransliavimo veiklos teisinio reglamentavimo problemas informacinio saugumo kontekste, Ūkio ministerijos išvadas dėl transliavimo bei retransliavimo licencijų išdavimo tvarkos bei modelio, pateikti pasiūlymus dėl propagandos, nukreiptos prieš Lietuvos valstybę, sampratos ir kriterijų apibrėžimo bei sankcijų nustatymo, taip pat produkcijos oficialiomis Europos Sąjungos kalbomis televizijoje ir radijuje didinimo, prireikus įvertinti teisės aktų keitimo būtinybę ir parengti reikiamus teisės aktų projektus.“⁵ Uždaviniai aiškūs, tačiau ar nebus nueita lengviausiu keliu – tiesiog ribojant rusiškas KTV siūlomas programas. Kita vertus, silpnokai atrodo pozicija, kad, išjungus arba smarkiai sumažinus rusiškų KTV programų skaičių, propagandos srautai bus nepasiekiami

⁵ <http://lrkm.lt/go.php/lit/SUDARYTA-TARPZI-NYBINE-TRANSLAVIMO-BEI-RETRANSLAVIMO-VEIKLOS-TEISINIO-REGLAMENTAVIMO-TOBULINIMO--DARBO-GRUPE->

ir informacinis karas baigsis. Objektiviai žvelgiant, neįmanoma užtvengti informacijos upės bėgimo, anot klasiko, jeigu tvenkiamas tik dalis upės. Kol valstybės institucijos nepajėgios užtikrinti lygių sąlygų rinkoje visiems joje dirbantiems, tol tokie draudimai atneš daugiau žalos nei naudos.

Reikia nepamiršti įvertinti ir tai, kad KTV yra mokama paslauga ir klientas moka tik už tai, ką jis pats renkasi, o ne ką jam parenka valdiškos įstaigos, tegu ir geriausių norų skatinamos. Kita vertus, šioje situacijoje reikia pastebėti ir kitus labai svarbius dalykus, į ką dėmesį atkreipė apžvalgininkas K. Girnius. Jo nuomone, siekis išjungti kai kurias programas riboja ne tik žodžio laisvės principą, bet ir rodo valstybės nepasitikėjimą savais piliečiais. „Yra ir pragmatinių priežasčių, dėl kurių neturėtume drausti tokių laidų. Jas uždraudus tikri putinofilai vis tiek matytų tokias laidas per palydovus ar internetą. Negana to, daroma prielaida, kad rusų

kilmės Lietuvos gyventojai negebės atsisirti Maskvos propagandai. Tai įžeidžianti nuostata.“⁶

Anot amerikiečių žurnalistės A. Applebaum, vienintelis atsakas į beatodairišką informacinį karą yra beatodairiška informacinė gynyba. „Tiesiog būdami patikimi tiesos sakytojai, Laisvosios Europos radijas ir BBC kalbų tarnyba buvo mūsų (Vakarų – aut. past.) efektyviausios priemonės kovoje su komunizmu“⁷, – teigia amerikietė. Būtų pats laikas ištraukti į dienos šviesą informacinio švietimo programas, kurios turėjo būti įdiegtos Lietuvos mokyklose, nupūsti dulkes nuo jų ir imtis galbūt ilgo, bet tikrai naudingo ir rezultatyvaus darbo. Informaciniame kare nėra patikimesnės jėgos, kaip išprusęs, melą nuo tiesos atskirti gebantis pilietis, sąmoningai pasirenkantis ir ginantis pastarąją.

⁶ <http://lzinios.lt/lzinios/Komentarai/zodzio-laisve-informaciniame-kare/178232>

⁷ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/10683298/Russias-information-warriors-are-on-the-march-we-must-respond.html>

M. Mikulėno nuotr.

Rusijos švelniosios galios posovietiniame regione (re)konstrukcija

Nerijus Maliukevičius

„Rusija ir „rusų pasaulis“ turi būti ryškus ir įtikinamas.

Mokėti rusų kalbą turi būti madinga ir naudinga.

Rusija ir „rusų pasaulis“ turi reprezentuoti ateities planus, o ne praeitį atsiminimus.“¹

Fondo „Russkiy mir“ vykdomasis direktorius Viačeslavas Nikonovas

¹ Russkiy Mir Foundation. *Mir means Community, Peace, World. The Brochure.* www.pbnco.com/eng/about/test/PBN_RM_Brochure_Eng.pdf [žiūrėta 2012-10-12].

Šis tyrimas atliktas 2012–2013 m. Tyrimo objektas – Rusijos švelniosios galios paieškos 1990–2010 m. Visas tyrimas buvo publikuotas anglų kalba leidiniuose „Baltic Security and Defense Review“ ir „AGORA“.

Kremliai prijauciantys Rusijos intelektualai ir politikos lyderiai nuo pat Sovietų Sąjungos žlugimo svajoja apie patrauklią Rusiją. Vladimiras Putinas šį žlugimą vadiną didžiausia geopolitine amžiaus nelaimė, tačiau mažai kas atkreipia dėmesį, kai 2005 m. metiniame pranešime V. Putinas taip paaiškina savo požiūrį: „<...> Rusijos žmonėms tai tapo tikra drama <...>, nes <...> Rusija užsikrėtė dezintegracijos virusu <...>“.² Ilgus dešimtmečius Rusija skelbėsi esanti komunistinės ideologijos traukos centras šaltojo karo supriešintame pasaulyje, tačiau kartu su Sovietų Sąjungos žlugimu išgaravo ir visos integracinės jėgos. Naujoji Rusija ne tik neteko Sovietų Sąjungos švelniosios galios (kaip ją dabar įvardytų Josephas Nye) potencialo, bet ir susidūrė su stipriomis dezintegracijos jėgomis iš vidaus. Kai V. Putinas atėjo į valdžią, pagrindinis jo tikslas buvo suvaldyti politinę šalies padėtį – taikydamas autoritarinius metodus, jis tai padarė ganėtinai veiksmingai ir greitai. Tai stiprino Rusiją iš vidaus ir suteikė pasitikėjimo jos tradicinei diplomatijai, kuri buvo glaudžiai susijusi su griežtosios galios ištekliais – dujomis, nafta ir karine jėga.

„Realpolitik“ požiūriu V. Putino valdoma Rusija gebėjo suvaldyti padėtį didžiojoje posovietinio regiono dalyje – tai puikiai iliustruoja 2008 m. Rusijos ir Gruzijos karo baigtis. Tačiau Kremlį vis dar vilioja svajonė apie patrauklią valstybę – tokią, kuria turėtų tikėti ne tik Rusijos visuomenė, bet

ir posovietinio regiono valstybės. Šį lūkestį neseniai išsakė V. Putinas susitikime su užsienyje dirbančiais Rusijos ambasadoriais: „<...> Mūsų diplomatai puikiai, jei ne geriausiai, išmano tradicinius ir gerai žinomus tarptautinių santykių metodus, tačiau naujų metodų, pavyzdžiui, „švelniosios galios“, taikymas gerokai atsilieka.“³

Šio straipsnio tikslas yra ištirti Rusijos švelniosios galios vizijos paieškas posovietiniame regione per pastaruosius du dešimtmečius (1990–2010 m.). Šios galios (re)konstrukcija Rusijoje bus išanalizuota keliais požiūriais: pirma, pateiktos ir palygintos įvairios konkuruojančios Rusijos švelniosios galios strategijos; antra, išanalizuoti įvairių vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų, įgyvendinančių švelniąją galią regione, veiksmai; trečia, bus apžvelgti dokumentai, susiję su Rusijos švelniąja galia. Tai padės geriau suprasti ankstesnius, dabartinius ir būsimus Rusijos valdžios sprendimus, kaip Rusijos švelnioji galia turėtų būti panaudota posovietiniame regione. Šis tyrimas remiasi diskurso ir užsienio politikos analize. Toks būdas padeda atskleisti vyraujančią Rusijos požiūrį į švelniosios galios politiką regione ir konkuruojančias jos alternatyvas; parodo Kremliai artimų intelektualų ir vyriausybinių grupių, propaguojančių skirtingas šios galios vizijas Rusijoje, kovą; demonstruoja institucinį Rusijos potencialą šiai politikai įgyvendinti, tai, kaip šis administracinis išteklius yra naudojamas ir kaip jį reformuoja

² Послание Федеральному Собранию Российской Федерации (2005-04-25). http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml [žiūrėta 2012-10-12].

³ Совещание послов и постоянных представителей России. 2012-07-09. <http://kremlin.ru/transcripts/15902> [žiūrėta 2012-10-12].

Rusijos valdžia. Pagaliau tai leidžia mums kalbėti apie Rusijos švelniosios galios politikos potencialius padarinius posovietiniam regionui. Tai suteikia pagrindą geriau suprasti naujas V. Putino užsienio politikos iniciatyvas.

Rusijos švelniosios galios paieška gali būti padalyta į du laikotarpius. Pirmąjį dešimtmetį – 1990–2000 m. – Rusijoje pamažu vyko demokratiniai procesai, kurie, nepaisant didžiulių kliūčių ir stabdžių, pelnė Vakarų simpatijas. Tačiau tuo pat metu būtina pabrėžti, kad veiksmingoms institucijoms užšaldžius savo veiklą pamažu degradavo didžiulis sovietų administracinis viešosios diplomatijos potencialas. Tai įvyko dėl paradigminio Rusijos užsienio politikos pokyčio – perėjimo nuo aiškaus komunistinės ideologijos traukos centro prie kažko naujo. Šis dešimtmetis išsiskiria Rusijos ekspertų ir politikos technologų siekiu rasti tą „kažką naujo“. Debatai apie Rusijos integracijos strategijų ateitį, vykę Boriso Jelcino valdymo laikais, yra labai svarbūs, nes būtent tuomet pirmą kartą pasigirdo idėjos apie „rusų pasaulį“ (rus. *Russkij mir*), ir ši sąvoka buvo formuojama vėlesniam praktiniam politiniam įgyvendinimui.

Antrasis laikotarpis gali būti vadinamas Putino valdžios dešimtmečiu (įskaitant Dmitrijaus Medvedevo prezidentavimą). Būtent tuomet mokslo ir politikos diskurse atsirado Josepho Nye švelniosios galios sąvoka. Tuo laikotarpiu buvo praktiškai įgyvendinamos naujos Rusijos švelniosios galios vizijos strategijos, kurios kartais viena kitai prieštaravo. Taip atsitiko dėl

politinių veikėjų, intelektualų, vyriausybės institucijų ir asmenybių konkurencijos. Tačiau baigiantis šiam dešimtmečiui pastebima politinė konsolidacija siekti bendros švelniosios galios vizijos, kurios branduolį sudaro „rusų pasaulio“ samprata. Tai tapo dar akivaizdžiau, kai buvo parengti du politiniai dokumentai: Rusijos užsienio politikos apžvalga (2007 m.)⁴ ir Rusijos užsienio politikos koncepcija (2008 m.)⁵, kuriuose į Rusijos užsienio politiką buvo įtraukta humanitarinių priemonių, skirtų švelniajai galiai įgyvendinti, sąvoka.

Šiame straipsnyje bus išsamiau nagrinėjamos konkuruojančios Rusijos švelniosios galios vizijos: nuo geoekonominės „rusų pasaulio“ sąvokos, kurią pristatė Piotro Šcedrovickio ir Jefimo Ostrovskio grupė, iki „transnacionalinės korporacijos Rusija“ idėjos, kurią siūlė Glebo Pavlovskio ir Sergejaus Černišovo duetas; taip pat tai, kaip pasitelkiamos antifašizmo ir suverenos demokratijos idėjos. Tai padės kritiškai įvertinti dabartinę „rusų pasaulio“ idėją, šiuo metu dominuojančią Rusijos valdžios sluoksnių svarstymuose apie švelniąją galią.

Straipsnyje tiriama skirtingų institucijų, užsiimančių švelniosios galios klausimais, evoliucija. Ypatingas dėmesys atkreiptinas

⁴ Обзор внешней политики Российской Федерации (2007-03-27). http://www.mid.ru/brp_4nsf/0/3647DA97748A106BC32572AB002AC4DD [žiūrėta 2012-10-12].

⁵ Концепция внешней политики Российской Федерации (2008-07-15). <http://xn--d1abbg-f6aii.xn--p1ai/acts/785> [žiūrėta 2012-10-12].

į tai, kad dabartinė Rusijos Federacija paveldėjo didžiulius viešosios diplomatijos išteklius, kurie gali būti vadinami Sovietų Sąjungos švelniosios galios ištekliumi. Didžioji dalis jo buvo prarasta Jelcino valdymo laikotarpiu, tačiau dabar reformuojama vis daugiau buvusių „senųjų“ institucijų ir vis dažniau atkartojama Sąjunginės kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugijos (VOKS) bei Draugystės ir kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugijų sąjungos (SSOD) veikla. Tai ypač įdomu, nes naujųjų idėjų apie Rusijos švelniąją galią įgyvendinimas kartais perduodamas institucijoms ir žmonėms, turintiems Sovietų Sąjungos užsienio politikos įgyvendinimo patirties. Šis ryšys su praeitimi yra itin akivaizdus „Roszarubežcentr“, kuris buvo atkurtas 1994 m. ir vėliau reorganizuotas į „Rossotrudničestvo“, veikloje⁶. Be to, šiame straipsnyje bus nagrinėjamas dviejų svarbių institucijų, t. y. prezidento administracijos Tarpreregioninių ir kultūrinių ryšių su užsienio šalimis departamento ir fondo „Russkiy mir“, kurių užduotis yra stiprinti Rusijos švelniosios galios įtaką posovietiniame regione, įkūrimas ir veikla. Ypatingas dėmesys bus atkreiptas į Rusijos Stačiatikių bažnyčios, kaip dvasinio integracijos centro regione, vaidmenį plėtojant ir skleidžiant „rusų pasaulio“ idėją. Šiame straipsnyje taip pat nagrinėjama, kaip švelniosios galios aspektas atsispindi

⁶ О Росотрудничестве. Федеральное агентство по делам Содружества Независимых Государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству. <http://rs.gov.ru/node/28132> [žiūrėta 2012-10-12].

Informacinis karas

A. Petrulėvičiaus nuotr.

oficialiuose ir pusiau oficialiuose dokumentuose bei Rusijos užsienio politikos posovietiniame regione strategijose. Ypač daug dėmesio bus skiriama Rusijos užsienio politikos humanitarinių priemonių regione sąvokai, siekiant praktiškai įgyvendinti naują švelniosios galios viziją.

Sovietų Sąjungos švelniosios galios „aukso amžius“

Kai J. Nye 1990 m.⁷ suformulavo švelniosios galios sąvoką, ji patraukė akademinės visuomenės ir užsienio politikos praktikų dėmesį. Vakaruose ši sąvoka greitai tapo

⁷ Joseph S. Nye Jr., *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Basic Books, 1990.

norma (ir mada) ir buvo pradėta vartoti (tinkamai ir netinkamai) mokslo ir užsienio politikos veikėjų diskusijose.

Metams bėgant su malonumu pastebėjau, kad ši sąvoka pateko į viešąjį diskursą, ją ėmė vartoti Jungtinių Amerikos Valstijų ir Jungtinės Karalystės užsienio reikalų ministrai, politikos lyderiai, vedamųjų straipsnių autoriai ir mokslininkai visame pasaulyje.⁸

Beje, svarbu pažymėti, kad Jelcino prezidentavimo laikotarpiu Rusijos akademiniame ir politikos diskurse šios sąvokos nebuvo. Ir tik 2004 m., kai šią sąvoką išplėtojo J. Nye savo knygoje „*Soft Power: The Means to Success in World Politics*“⁹, Rusijos ekspertai, dirbantys Vakaruose, bet ne Rusijoje, ėmė kalbėti apie Rusijos švelniosios galios potencialą. Pirmoji apie tai prabilo Fiona Hil¹⁰, o vėliau Rusijos švelniąją galią jau gerokai plačiau nagrinėjo Andrejus P. Cygankovas¹¹. Abu minėti autoriai ėmėsi analizuoti Rusijos užsienio politiką vadovaudamiesi šia nauja samprata: vertino Rusijos energetikos ir ekonomikos politiką per Josepho Nye švelniosios galios prizmę. Tačiau jie klaidingai vertino energetinio ir

finansinio spaudimo priemones, kurios tradiciškai priskiriamos griežtajai galiai, kaip Rusijos švelniosios galios pavyzdį. Politiniai pokyčiai, nuvilniję Gruzijoje 2003 m. ir Ukrainoje 2004 m., privertė Rusijos ekspertus ir politikus dar rimčiau apsvarstyti švelniosios galios idėją. Ši vakarietiška sąvoka buvo gana nepalankiai priimta Rusijoje, tačiau tuo pat metu buvo pabrėžiama, kad Rusijai reikia pasinaudoti tokiomis Vakarų strategijomis posovietiniame regione ir jas veiksmingai taikyti, siekiant pasipriešinti užsienio įtakai.¹²

Vėlyvas Josepho Nye idėjos atsiradimas Rusijos akademiniame ir viešajame diskurse bei bendra neigiama reakcija į Rožių ir Oranžinę revoliucijas, kurias, kaip buvo manyta¹³, įkvėpė Vakarų švelniosios galios praktika, pavertė švelniosios galios sąvoką *svetima* ir *priešiška*. Svetima, nes ji radosi Amerikos intelektinėje terpėje ir buvo vertinama kaip tarnaujanti Amerikos interesams.¹⁴ Priešiška, nes buvo manoma, kad blogiausiu atveju sąvoka yra nukreipta į Rusijos visuomenę, o geriausiu – konkuruoja su Rusija dėl įtakos posovietiniame regione.¹⁵ Todėl paradoksalu, kai Rusijos lyderiai ir ekspertai teigia, kad Rusija atsilieka panaudodama švelniąją galią, kurią jie patys vertina taip neigiamai, pabrėžia jos poreikį ir siūlo įtraukti šį naują įrankį į savo užsienio politikos arsenalą.

⁸ Joseph S. Nye Jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs, 2004, xi.

⁹ Nye Jr., *Soft Power*.

¹⁰ Fiona Hill, Russia's Newly Found "Soft Power", *The Globalist* (2004-08-26). <http://www.theglobalist.com/StoryId.aspx?StoryId=4139> [žiūrėta 2012-10-12].

¹¹ Andrei P. Tsygankov, If Not by Banks, then by Banks? The Role of soft Power in Putin's Foreign Policy. *Europe-Asia Studies*, 58 (7) (November 2006).

¹² С. Г. Кара-Мурза. Экспорт революции. Ющенко. Саакашвили... Алгоритм, 2005.

¹³ Ibid.

¹⁴ Глеб Павловский, *Soft Power – это по-русски?* (2009-07-21). <http://russ.ru/pole/Soft-Power-eto-po-russki> [žiūrėta 2012-10-12].

¹⁵ Кара-Мурза, *Экспорт революции*.

Bet ar tai iš tiesų yra naujas užsienio politikos įrankis, kurį Rusijos politikai turi išmokti valdyti, o ekspertai perprasti? Ar tai reiškia, kad Jelcino prezidentavimo laikotarpiu Rusijos vyriausybė nebandė „gauti to, ko nori, viliojimu, o ne prievarta ir pinigais?“¹⁶ Maža to – gerai išmanantieji Sovietų Sąjungos užsienio politiką galėtų teigti, kad dabartinės Rusijos diskusijos apie švelniosios galios svarbą yra ne kas kita, kaip dviračio išradinėjimas, nes Sovietų Sąjunga jau buvo švelnioji supergalia šaltojo karo metu. Pats J. Nye pabrėžė, kad Sovietų Sąjunga buvo labai patraukli ir didžiausia Amerikos konkurentė švelniosios galios srityje¹⁷ dėl komunistinės ideologijos patrauklumo ir pergalės prieš fašizmą Europoje, be to, Sovietų Sąjunga priešpriešino save kapitalizmui, imperializmui, kolonializmui ir daugeliui kitų neigiamų „-izmų“, galiausiai dar ir dėl to, kad buvo sukūrusi didžiulį valstybės aparatą savo ideologijai skleisti. Anuomet ši politika nebuvo apibrėžiama Josepho Nye sąvokomis ir buvo vadinama ideologine kova arba propaganda ir agitacija. „Visame pasaulyje vyksta ideologinė kova dėl milijonų žmonių širdžių ir proto. Ir nuo šios ideologinės kovos baigties priklauso žmonijos ateitis.“¹⁸

Sovietų Sąjungos lyderiai visuomet stengėsi, kad sovietų ideologija užsienyje atrodytų patraukliai. Tai buvo ypač svarbu net ir tarpusavyje konkuruojančių sovietinės ideologijos

srovių atstovams: Levas Trockis propagandą ir agitaciją naudojo skleisdamas „permanentinės revoliucijos“ idėją visame pasaulyje, o Nikolajus Bucharinas – skelbdamas pasauliui Stalino socializmo vienoje valstybėje pergalę. Frederickas Barghoornas sugretina sovietinę propagandą ir agitaciją su Katalikų bažnyčios religine propaganda: tik išrinktieji ir atsidavę asmenys gali *įtikėti* „teisinga“ marksistinė-lenininė ideologija ir vėliau agituoti mases.¹⁹ Kai popiežius Grigalius XV įkūrė Šventąją tikėjimo propagavimo kongregaciją (*Sacra congregatio christiano nomini propagando*) krikščionybei skelbti ir priešintis reformacijos sklaidai, jis tai įsivaizdavo kaip dviejų etapų procesą. Pirma, misionieriai turėjo būti ruošiami tapti propagandistais ir tik tada vykti į kitas šalis skelbti krikščionybės. Sovietų Sąjungoje komunistinė ideologija tapo savotišku religijos pakaitalu – į ją buvo raginama *atsiversti* ir *įtikėti*. Šis ideologinio atsivertimo per propagandą procesas buvo itin svarbus Sovietų Sąjungai, nes, kaip aiškina F. Barghoornas, jis gimdė revoliucionierius, kurie buvo pasiryžę keisti savo socialinę ir politinę aplinką tam, kad ji atitiktų sovietų interesus.²⁰ Stiprios ideologijos, galinčios pasiūlyti bendrą ateitį ir specifinius socialinius, politinius ar ekonominius sumanymus (netgi tokius utopiškus kaip bendros komunistinės visuomenės sukūrimas), egzistavimas

¹⁶ Nye Jr., *Soft Power*, p. X.

¹⁷ Ibid., p. 73.

¹⁸ Борис Стукалин, *Материалы Пленума Центрального комитета КПСС (14–15 июня 1983)*, с. 7.

¹⁹ Frederick C. Barghoorn, *Soviet Foreign Propaganda*. Princeton University Press, 1964, p. 12. Reikia pripažinti, kad su Barghoorno išvadomis apie sovietų propagandą galima sutikti tik iš dalies: jis apibendrina bene represyviausią laikotarpį, vėlesniais laikais jau sunkiau kalbėti apie tokio masto propagandinį misionieriškumą.

²⁰ Barghoorn, *Soviet Foreign Propaganda*, p. 16.

yra labai svarbus švelniosios galios sėkmei. Žlugus Sovietų Sąjungai Jelcino prezidentavimo laikotarpiu Rusijai trūko būtent tokios ideologinės bazės savo patrauklumui plėtoti posovietinėje erdvėje.

Gintautas Mažeikis sovietų propagandos ir agitacijos struktūrą apibendrina šitaip: pirma, ilgalaikis ideologinis darbas, kurį sudarė pastovieji elementai (Markso, Lenino bei Stalino raštai) ir lankstieji elementai (rėmimasis komunistų partijos suvažiavimų nutarimais); antra, teminės propagandos kampanijos, kurios truko kelerius metus ar dešimtmečius ir buvo susijusios su konkrečiomis politinėmis, socialinėmis ar ekonominėmis situacijomis (pvz., uždrausti atomines bombas, apartheidui – „ne“, taikai – „taip“ ir t. t.); ir galiausiai – specialistų atliekama konkreti praktinė „mikropropaganda“, atsižvelgiant į vietos sąlygas.²¹ Ideologijos svarba propagandos ir agitacijos sėkmei yra akivaizdi. Kiti svarbūs veiksniai yra instituciniai gebėjimai ir patirtis.

Šaltojo karo metu Sovietų Sąjunga buvo galinga, nes galėjo veikti kitų valstybių politinę aplinką ir elgseną ne tik kariniu ar ekonominiu spaudimu, bet ir didžiuliu propagandos aparatu, skelbiančiu sovietines vertybes bei propaguojančiu sovietinę pasaulėžiūrą. Visų pirma sovietų lyderiai naudojo komunistų partijų tinklu ir judėjimo visame pasaulyje, kuris buvo įkurtas 1919 m., vėliau. Vėliau jį pakeitė Kominformas, gyvavęs

iki 1956 m. Šių tarptautinių komunistinių organizacijų ir populiarių sąjūdžių patirtis 1958 m. buvo perkelta į Draugystės ir kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugijų sąjungą (SSOD), kuri pakeitė iki tol gyvavusią Sąjunginę kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugiją (VOKS). Draugystės ir kultūrinių ryšių organizacijos veikė pagal nustatytą ideologinę darbotvarkę, koordinuoti keitė ir derino propaguojamas idėjas bei politines temas: Kominterno gyvavimo laikotarpiu jos „vienijo tarptautinį proletariatą ir skleidė socializmo idėjas“; prieš ir po Antrojo pasaulinio karo svarbiausias dėmesys buvo skiriamas kovai „su fašistais ir karo kurstytojais“; vėliau – sovietų kovai prieš „kolonializmą ir diskriminaciją“ ir už „taiką, demokratiją ir socializmą“. Sovietų Sąjungos tyrinėtojai tokį lankstumą vadina semantiniu prisitaikymu²²: „proletariatas ir darbininkų klasė“ vėlesniuose propagandiniuose pranešimuose buvo pavadinti „taiką mylinčiomis žmonių masėmis“, o dar vėliau – trumpai ir bendrai „liaudimi“. Visai šiai ideologinei kovai prieš kapitalistinį bloką dirigavo patyrę sovietų komunistų partijos centro komiteto tarptautinio skyriaus specialistai.

Sovietų patirtis rodo, kokia svarbi valstybės patrauklumui yra ideologinė bazė ir veiksmingas institucijų tinklas. Sovietų Sąjungos žlugimas sugriovė ir komunistinę ideologiją. Rusija prarado savo globalią švelniąją galią ir nuo tada ieško vienišos ideologijos ne tik globaliu, bet ir regioniniu – posovietiniu – mastu.

²¹ Gintautas Mažeikis, *Propaganda ir simbolinis mąstymas* (Kaunas: VDU, 2010), p. 247.

²² Barghoorn, *Soviet Foreign Propaganda*, p. 29.

Integracinės ideologijos vakuumas

Žlugus Sovietų Sąjungai pamažu ėmė degraduoti ir visas jos viešosios diplomatijos institucinis paveldas. Tai vyko dėl lėšų trūkumo, Rusijos lyderiai visų pirma privalėjo spręsti viduje kilusias problemas. Tik po kelerių metų Rusijos vyriausybė suprato, kad šalis praranda Sovietų Sąjungos švelniosios galios patyrimo ir praktikos konkurencinį pranašumą.

1993 m. prezidentas B. Jelcinas pasirašė dekretą dėl Rusijos mokslo ir kultūros centrų užsienyje. Jame buvo akcentuojamas uždavinys – „išsaugoti tarybinių kultūros centrų ir tarybinių mokslo bei kultūros rūmų sistemą užsienyje ir jos pagrindu sukurti Rusijos humanitarinių, kultūrinių, mokslinių ir informacinių ryšių su užsienio šalimis politiką“²³. Po metų ši užduotis buvo perduota įstaigai „Roszarubežcentr“, kuri 1994 m. pakeitė SSOD ir VOKS. Beje, svarbu pažymėti, kad „Roszarubežcentr“ tuo metu palaikė humanitarinius ryšius su užsienio šalimis, išskyrus posovietinio regiono valstybes.

Sovietų Sąjunga turėjo pasaulinę galią, kurios ideologinius siekius įgyvendino valstybės institucijos ir žmonės. Jelcino prezidentavimo metu Rusija patyrė geopolitinę dramą, nes šalis ne tik prarado savo padėtį pasaulyje, bet ir turėjo susirasti regioninį

²³ Указ Президента Российской Федерации от 21 мая 1993 г. N726 «О российских центрах науки и культуры за рубежом». <http://open.lexpro.ru/document/13583> [žiūrėta 2012-10-12].

Informacinis karas

A. Petrulevičiaus nuotr.

tapatumą, pasižymintį patrauklia ideologija bei užsienio politikos gebėjimais. Todėl tam, kad tokie politiniai projektai, kaip Nepriklausomų valstybių sandrauga (NVS) arba užsienio politikos koncepcijos „artimasis užsienis“ ar „tėvynainių politika“, ilgainiui taptų patrauklūs posovietinėms visuomenėms, jie visų pirma turėjo būti pagrįsti patrauklia ideologija ir remtis veiksmingais instituciniais gebėjimais. Reikia pripažinti, kad Jelcino administracijai tai buvo nepakeliama užduotis ne tik todėl, kad ji visą dėmesį buvo sutelkusi į vidaus politinių bei ekonominių problemų sprendimą, bet ir todėl, kad tuo metu ji vis dar žengė vakarietišku demokratizacijos keliu.

Kitaip tariant, Rusijos politikos elitui pasakutiniojo praeito amžiaus dešimtmečio pradžioje nereikėjo savarankiškos ir išskirtinai rusiškos ideologijos posovietiniam regionui, nes juos pačius viliojo Vakarų švelnioji galia – liberalios demokratinės Rusijos tapimo Vakarų bendruomenės dalimi vizija. Pirmoji šio dešimtmečio pusė buvo Rusijos užsienio politikos „suvarietinimo“ laikotarpis; šiai tendencijai atstovauja Andrejus Kozyrevas, kuris nuo 1990 m. iki 1996 m. buvo užsienio reikalų ministras. Kaip teigia Andrejus P. Cyganokovas, „[ši doktrina] pasisako už „natūralų“ šalies artimumą su Vakarais, grindžiant tokiomis bendromis vertybėmis, kaip demokratija, žmogaus teisės ir laisvoji rinka, <...> darant prielaidą, kad „integracija“ ir „strateginė partnerystė su Vakarais“ padės Rusijoje sukurti liberalias demokratinės valdžios įstaigas ir rinkos ekonomiką kaip Vakaruose“²⁴.

Mintis apie aljansą su Vakarais nereiškę, kad dabartinės Rusijos užsienio politikos diskurse neliko vietos „Realpolitik“. Užsienio ir gynybos politikos taryboje (SVOP), kurią 1992 m. įkūrė garsūs Rusijos politikos mokslininkai ir saugumo bei užsienio politikos ekspertai, vyko diskusijos, kaip išsaugoti Rusijos įtaką posovietiniame regione. 1992 m. Rusijos užsienio reikalų ministerijos oficialiame žurnale „Diplomatičeskij vestnik“ pasirodė vieno iš SVOP įkūrėjų ir ilgamečio jos pirmininko Sergejaus

Karaganovo straipsnis, kuriame jis siūlė nepamiršti Rusijos *tėvynainių*, žlugus Sovietų Sąjungai atsidūrusių *artimajame užsienyje*, ir pasinaudoti jais siekiant užsienio politikos tikslų posovietiniame regione. Vėliau šios idėjos buvo pavadintos „Karaganovo doktrina“.

Ši doktrina buvo pagrįsta ne integracine švelniosios galios idėja, o siekiu išsaugoti Rusijos įtaką artimajame užsienyje. Tai turėjo būti padaryta ne skatinant rusakalbius grįžti į Rusiją, bet stengiantis visais įmanomais būdais juos išlaikyti „artimajame užsienyje“, tikintis panaudoti kaip įrankį Rusijos interesams posovietiniame regione įgyvendinti. Negana to – Rusijos vyriausybė, būdama Sovietų Sąjungos įpėdinė, ėmėsi tėvynainių teisių gynimo politikos. Tai priminė Sovietų Sąjungos taktiką, kai jos lyderiai į bet kokią Vakarų kritiką atsakydavo: „O kaip dėl vykdomo apartheido Pietų Afrikoje?“, „O kodėl jūs persekiotate profesinių sąjungų vadovus?“ ir pan. Edvardas Lukasas tokią taktiką pavadino „whataboutizmu“²⁵. Šiuolaikinis Rusijos „whataboutizmas“ perėmė šią sovietų taktiką – sulaukusi kritikos strėlių Rusija nukreipia dėmesį į rusakalbių teises Baltijos valstybėse.

Nors ir be aiškios ir vienijančios ideologijos, mintis panaudoti tėvynainius „artimajame užsienyje“ buvo pasiskolinta iš tokių sovietinės sistemos organizacijų, kaip

²⁴ Andrei P. Tsygankov, Finding a Civilisational Idea: West, „Eurasia“ and „Euro-East“ in Russia's Foreign Policy. *Geopolitics*, 12 (3) (July 2007), p. 380.

²⁵ Edward Lucas, Europe view: Whataboutism, *The Economist* (2008-01-31). <http://www.economist.com/node/10598774> [žiūrėta 2012-10-12].

VOKS arba SSOD²⁶. Visa tai buvo susiję su talentų paieška ir parama naujam nevyriausybinėms organizacijų tinklui kurti.

Gregoris Feiferis pareiškė, kad SVOP „tapo iniciatoriumi 1996 m. atleisti provakarietišką užsienio reikalų ministrą Andrejų Kozyrevą, į jo vietą paskirti Jevgenijų Primakovą ir taip užbaigti trumpą medaus mėnesį su Vakarais“²⁷. Kita vertus, kaip teigia Cygankovas, naujasis užsienio reikalų ministras J. Primakovas radikaliai pakeitė ideologiją: „Jis įsivaizdavo Rusiją Eurazijos, o ne Europos žemyno dalimi <...>; jo civilizacijos prioritetai buvo Rusijos galybės ir dominavimo buvusiam sovietų regione atkūrimas, santykių su Vakarais apribojimas ir ryšių su nevakarietiškais šalimis stiprinimas.“²⁸

Tokiam geopolitiniam tikslui reikėjo ideologijos, galinčios tapti alternatyva Vakarų ideologijai posovietiniame regione. Rusijos intelektualai ir politikos technologai buvo priversti ieškoti alternatyvios ideologijos ne tik dėl to, kad pasikeitė Rusijos užsienio politikos lyderis, bet ir dėl dar dviejų svarbių įvykių. Pirma, 1998 m. Rusija susidūrė su rimta finansine krize, kuri galutinai pakirto visuomenės ir politikos elito pasitikėjimą liberalia ekonomika ir socialinėmis reformomis. Antra, NATO pradėjo karinę

kampaniją Kosove, nukreiptą prieš istorinę Rusijos sąjungininkę Serbiją. Ši kampanija buvo vertinama kaip vienašalis veiksmas prieš Rusijos interesus pačioje Europos širdyje. Tai pakenkė Rusijos ir Vakarų santykiams. Kirilo Rogovo interviu apie savo bendraminčius ir žiniasklaidos projektą „Polit.ru“ puikiai iliustruoja kai kurių intelektualų nusivylimą Vakarais Kosovo krizės metu. K. Rogovas kalba apie tai, kaip Modestas Kolerovas, kuris vėliau pradėjo dirbti Putino administracijoje, prisijungė prie „Polit.ru“ kaip liberalas, vėliau palaipsniui krypto prie dešiniųjų, o Kosovo krizės metu tapo Ameriką kritikuojančiu slavofilu²⁹.

Naujoji J. Primakovo užsienio politikos kryptis, 1998 m. finansų krizė ir NATO vadovaujama operacija Kosove sudarė palankias sąlygas aršioms diskusijoms apie alternatyvias idėjas ir užsienio politikos strategijas posovietiniame regione. Daugybė smegenų centrų ir ekspertų grupių ėmėsi persvarstyti Rusijos orientavimąsi į Vakarus, tačiau atsirado dvi svarbios grupės (intelektualų, mokslininkų, politikos technologų ir viešųjų ryšių specialistų), kurios paskelbė miglotą idėją apie „rusus“ (*россияне*) ir „rusų pasaulį“ bei jos pritaikymą Rusijos užsienio politikoje, vykdomoje posovietiniame regione. V. Putino prezidentavimo laikotarpiu ši idėja tapo pagrindine švelniosios galios tema, todėl labai svarbu suvokti jos ištakas.

²⁶ Ж.х. *История отечественной публичной дипломатии*. <http://rs.gov.ru/node/565> [žiūrėta 2012-10-12].

²⁷ Gregory Feifer, *Putin's Foreign Policy a Private Affair*, *The Moscow Times* (2002-04-02). <http://www.eng.yabloko.ru/Publ/2002/papers/moscow-times-020402.html> [žiūrėta 2012-10-12].

²⁸ Tsygankov, *Finding a Civilisational Idea*, p. 377.

²⁹ Кирилл Рогов, *Объективистский новостной стандарт, как правило, является обманом* (2012-09-13). http://slon.ru/russia/obektivistskiy_novostnoy_standart_kak_pravilo_yavlyaetsya_obmanom-826500.xhtml [žiūrėta 2012-10-12].

Pirmoji ekspertų grupė buvo siejama su žurnalu „So-Obščeniye“³⁰, kurio specializacija – politikos technologijos ir viešieji ryšiai. Vėliau jie sukūrė projektą „rusų archipelagas“³¹, kurio pavadinime užkoduotos esminės autorių idėjos: archipelagas yra grandinė tarpusavyje susijusių salų, kurias gali vienyti ne tik geografija, bet ir politika, bendruomenė ir kultūra. „Rusų archipelago“ iniciatoriai pavadino jį „rusų pasaulio“ socialinio tinklo projektu. Žymiausi šios grupės atstovai yra Piotras Ščedrovickis ir Jefimas Ostrovskis.

Apie 1998 m. šių autorių pateikta vieningo „rusų pasaulio“ vizija gali būti apibendrinta šitaip:

- 1) šiuolaikinės Rusijos ribose ir už jos ribų gyvena po lygiai „rusų“;
- 2) „rusų pasaulio“ pagrindas yra rusų kalba;
- 3) „kalbėti rusiškai“ reiškia „mąstyti rusiškai“, o tai reiškia – „veikti rusiškai“;
- 4) „rusų pasaulio“ idėjai paremti reikia naudoti humanitarines priemones.

Savo straipsnyje „Humanitarinės priemonės ir realioji politika“³² P. Ščedrovickis propaguoja konstruktyvistinį požiūrį. Jis teigia, kad vienijančios politinės koncepcijos gali būti sukurtos humanitarinėmis priemonėmis – žiniasklaidos ir socialiniais ryšiais, kurie ilgainiui turės realių politinių padarinių. Kartu su J. Ostrovskiu „rusų

pasaulį“ jis įsivaizdavo kaip geoekonominę politinę koncepciją, kuri galėtų tapti patrauklia alternatyva posovietiniam regionui.

Kita intelektualų grupė, dariusi įtaką „rusų pasaulio“ sąvokai, leido knygų seriją „Inoje“ apie Rusijos filosofijos ir politikos idėjas. Vėliau jie įkūrė garsųjį interneto projektą „Rusų žurnalas“³³. Šiai grupei atstovauja Glebo Pavlovskio ir Sergejaus Černišovo duetas. Jie papildė pirma minėtos intelektualų grupės sukurtą „rusų pasaulio“ sąvoką, pasiūlę „transnacionalinės korporacijos Rusija“ idėją. G. Pavlovskio ir S. Černišovo nuomone, svarbiausias „rusų pasaulio“ veiklos aspektas yra kontaktų užmezgimas ir tarpusavio ryšys – to pagrindu tapo rusų kalba ir interneto technologijos. Šio dueto indėlis į „rusų pasaulio“ koncepciją gali būti apibendrintas šitaip: pirma, jie pateikė naują „transnacionalinės korporacijos Rusija“ idėją, pasiskolinę ją iš globalių transnacionalinių korporacijų, plėtojančių savo veiklą visame pasaulyje ir savęs neribojančių geografiniais ar kitokiais barjeriais; antra, jie įsivaizdavo „rusų pasaulį“ kaip labai šiuolaikišką koncepciją, pagrįstą interneto technologijomis ir socialinių tinklų projektais.

Tikriausiai pirmą kartą šiame dešimtmetyje į Rusijos „tėvynainius“ nebebuvo žiūrima kaip į banalų Rusijos spaudimo įrankį posovietiniame regione. Ekspertai ėmė svarstyti, kaip užsitarnauti tėvynainių palankumą ir kaip juos paversti Rusijos švelniosios galios emisarais. Kitam Rusijos lyderiui – V. Putinui – teko pasukti galvą, kaip „rusų

³⁰ Žr. <http://soob.ru/magazine/> [žiūrėta 2012-10-12].

³¹ Žr. http://www.archipelag.ru/about_project [žiūrėta 2012-10-12].

³² Петр Щедровицкий, *Гуманитарные технологии и реальная политика*. soob.ru/n/2000/3-4/c/10 [žiūrėta 2012-10-12].

³³ Žr. <http://www.russ.ru/about> [žiūrėta 2012-10-12].

Marškinėliai Kijevo gatvėse. A. Žilinskienės nuotr.

pasaulį“ būtų galima įgyvendinti praktikoje, pasinaudojus nevyriausybinėmis organizacijomis, ambasadamis ir institucijų, propaguojančių rusų kalbą bei kultūrą, tinklu.

Rusų pasaulis – nauja švelniosios galios vizija posovietiniam regionui

Anot Cygankovo, V. Putino valdžios dešimtmečiu (įskaitant D. Medvedevo prezidentavimo laikotarpį) „Kremlius susidorojo su 1990-ųjų problemomis ir pasiekė susitarimą dėl principinių Rusijos užsienio politikos klausimų: Rusijos įtakos pasaulyje ir regione sklaidos“³⁴. Po 2000 m. Rusijos lyderiai gebėjo konsoliduoti vidaus politinę padėtį ir

ėmė labiau orientuotis išorėn, t. y. kurti užsienio politikos strategijas posovietiniame regione. Kai kurių manymu, tai neturi nieko bendra su švelniosios galios strategija.

Vakarams ėmus diskutuoti apie klimatą ir badą, švenčiant „švelniosios galios“ pergalę, Putinas vėl grįžo prie „griežtosios galios“, bandydamas dujomis gąsdinti savo kaimynus nuo Baltijos jūros ir Baltarusijos iki Ukrainos bei tankais atsikovoti tai, kas, jo nuomone, priklauso jam.³⁵

Andersas Aslundas antrina: „<...> beveik visos buvusios Sovietų Sąjungos šalys siekia užmegzti prekybos ir saugumo ryšius su

³⁴ Andrei P. Tsygankov, *Russia's Power and Alliances in the 21st Century*. *Politics*, 30 (S1), 2010, p. 44.

³⁵ The Rise of the Putin Doctrine. *The Newsweek* (2008-08-22). <http://www.newsweek.com/id/154937> [žiūrėta 2012-10-12].

bet kuo, išskyrus Rusiją, nes Putinas naudoja vien rimbų ir jokių meduolių.³⁶ Tačiau tai yra kraštutinis požiūris, atspindintis tik dalį pozicijų. Nors ir pripažindami, kad Putinas moka veiksmingai naudotis griežtąja galia posovietiniame regione, neturėtume pamiršti to, ką kartą pasakė J. Nye: „<...> vienus prie kitų gali traukti griežtoji galia ir nenugalimumo bei neišvengiamumo mitas.“³⁷ Tai ypač pasakytina apie posovietines šalis, kur didelė dalis visuomenės jaučia nostalgiją „sovietinei didybei“, kurią jie dabar sieja su Rusija, ir ilgisi stipraus autoritarinio lyderio, o toks jiems atrodo esąs Putinas. Kitaip tariant, griežtoji galia kai kam taip pat gali būti patraukli. Sovietų griežtosios galios nenugalimumo ir neišvengiamumo mitas galėtų būti efektyviai susietas su Putino Rusija ir panaudotas užsienio politikoje.

Minėti autoriai yra tik iš dalies teisūs, vertindami Rusijos užsienio politiką, nes Putino valdoma Rusija sustiprina savo padėtį ne tik griežtosios galios priemonėmis, bet ir persvarsčiusi savo švelniosios galios strategijas posovietiniame regione. J. Nye teigia, kad švelniąją galią sunku įvaldyti, nes vyriausybė nekontroliuoja visų jos išteklių, ir tai teturi netiesioginį poveikį³⁸, bet po to, kai Putinas ėmėsi praktiškai įgyvendinti „valdžios vertikalės“ koncepciją, kontrolės klausimas buvo išspręstas. Pagrindine

dilema tapo ideologijos klausimas. Putinas gražino Rusijos švelniajai galiai ideologiją, kurios būtent ir trūko užsienio politikai posovietiniame regione Jelcino valdymo laikais. 2001 m. V. Putinas pareiškė: „Rusų pasaulio“ sąvoka jau seniai peržengė geografines Rusijos ir net Rusijos etnoso ribas. <...> Dešimtys milijonų žmonių, kalbančių, mąstančių ir, visų svarbiausia, jaučiančių rusiškai, gyvena už Rusijos Federacijos sienų.“³⁹

Akivaizdu, kad Putino idėjos apie „rusų pasaulį“ remiasi tiek Ščedrovickio, Ostrovskio, tiek Pavlovskio ir Černišovo teiginiais.

Rusijos švelniajai galiai iškilo kitas svarbus klausimas: ar bus galima pasitelkti institucijas, organizacijas ir koncepcijas, sukurtas Jelcino valdymo dešimtmečiu. Pavlovskis, kuris valdant Putinui tapo vienu įtakingiausių politikos technologų Kremliuje, ateidamas į postą pareiškė: „Rusija peržiūri savo užsienio politiką posovietiniame regione ir užsienio politikos priemones. „Artimojo užsienio“ sąvoka prarado savo svarbą ir bus pamiršta. Būtent dėl „artimojo užsienio“ sąvokos <...> Rusijos politika posovietiniame regione buvo primityvi. <...> Šiandien „artimojo užsienio“ tema nebėra aktuali.“⁴⁰

³⁶ Anders Aslund, *Putin's Bad-Neighbor Policy* (Project Syndicate, 2012-08-28). <http://www.project-syndicate.org/commentary/putin-s-bad-neighbor-policy-by-anders--slund> [žiūrėta 2012-10-12].

³⁷ Nye Jr., *Soft Power*, p. 9.

³⁸ Ibid, p. 17.

³⁹ *Speech in Moscow by Russian President Vladimir Putin at Congress of Compatriots* (2001-10-11). <http://www.mid.ru/bl.nsf/5d5fc0348b8b2d26c3256ded0051fa20/c670ead54ea0ac3343256ae700394d00> [žiūrėta 2012-10-12].

⁴⁰ Глеб Павловский, *Внешняя политика России на постсоветском пространстве*. www.kreml.org/other/77935249 [žiūrėta 2012-10-12].

Primityvus (anot Pavlovskio) „artimojo užsienio“ ir „tėvynainių“ sąvokų vartojimas ankstesniame dešimtmetyje galėjo ilgiam metams sugadinti Rusijos švelniosios galios perspektyvas. Kaip aiškina J. Nye, švelniosios galios veiksmingumą gali teigiamai arba neigiamai paveikti daugybė veikėjų, gyvenančių už šalies ribų.⁴¹ Daugelį metų tėvynainių organizacijų tinklas veikė posovietiniame regione be jokios bendros ideologijos ar vizijos ir taip galėjo pakenkti būsimai Rusijos švelniosios galios politikai. Vadovaudamasis „ENRI-East“ atlikto tyrimo rezultatais, Rusijos ekspertas Vadimas Smirnovas pareiškė⁴², kad posovietiniame regione (ypač Baltijos valstybėse) gyvenantys rusai kartais tapatinasi su Europa, o ne su savo tėvyne Rusija. Karaganovo doktrinos palikimas, ideologinė tėvynainių organizacijų dezorganizacija ir bendros vizijos (ypač Baltijos valstybėse) nebuvimas nulėmė alternatyvios rusiškajai švelniosios galios patrauklumą. Kitaip tariant, pasibaigus Jelcino valdžios dešimtmečiui, Rusijos tėvynainiai, gyvenantys posovietiniame regione, nustojo būti banaliu Rusijos užsienio politikos įrankiu ir tapo naujos švelniosios galios strategijos taikiniu. Prieš įsigilinant į „rusų pasaulio“ ideologiją svarbu išnagrinėti Kremliaus žingsnius šios naujos švelniosios galios vizijos link.

Atėjęs į valdžią V. Putinas pirmiausia turėjo užpildyti vidaus ideologijos vakuumą. Pavlovskis teigia, kad pirmiausia reikėjo

rekonstruoti pačią Rusiją ir jos tapatumą⁴³, o vėliau pereiti prie Rusijos išorinės ideologijos ir būsimos švelniosios galios vizijos kūrimo. Šioje išorinėje dimensijoje Cyganokovas sieja Putiną ir Pavlovskį su užsienio politikos ideologine kryptimi „EuroRytai“⁴⁴. Ideologijos spektre jis mato Putiną tarp Kozyrevo „vakariečių“ ir Primakovo „eurazistų“. Tai reiškia, kad Putino užsienio politika turėjo vienu metu atspindėti ir Europos, ir Rytų idėjas.

Pavlovskis, diskutuodamas apie būsimą Rusijos užsienio politiką su Stanislavu Belkovskiu, ideologijos dimensiją, reprezentuojančią europietiskumą, paprasčiausiai pavadino antifaišizmu: „Rusija iš tiesų yra imperija, tačiau noriu priminti, kad nuo XX a. ji yra antifaišistinė imperija. O tai mums yra labai svarbu. Mes norime iš esmės išsaugoti šią antifaišistinę europinę kokybę.“⁴⁵

Tokia ideologija padeda Kremliui prisistatyti pasauliui kaip „tikra Europa“ (lyginant su „netikra Europa“, kuriai atstovauja naujosios ES valstybės narės ir kurias Kremlius kaltina praicyje bendradarbiavus su fašistiniu režimu bei siekiu perrašyti Antrojo pasaulinio karo istoriją) ir šitaip reprezentuoti bazines Europos vertybes. Antifaišizmas tampa ne tik Rusijos tapatumo pagrindu, bet ir esmine jos užsienio politikos ideologijos europietiškoji dalimi. Ši tema, kuri

⁴¹ Nye Jr., *Soft Power*, p. 98.

⁴² Вадим Смирнов, *Российская «мягкая сила» в странах Балтии* (2012-05-02). http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=351#top [žiūrėta 2012-10-12].

⁴³ К барьеру: Дуэль Павловского и Белковского (2005-03-25). <http://kreml.org/other/82246730> [žiūrėta 2012-10-12].

⁴⁴ Andrei P. Tsygankov, *Finding a Civilisational Idea*.

⁴⁵ К барьеру: Дуэль Павловского и Белковского.

Kijevas. A. Žilinskienės nuotr.

vidaus ir Rusijos užsienio politikoje posovietiniame regione ėmė dažniau skambėti maždaug 2004–2005 m. (švenčiant 60-ąsias pergalės metines), tebėra aktuali ir šiandien. Tačiau toks požiūris yra tarsi dviašmenis durklas, nes jis balansuoja ties tomis pačiomis skiriamosiomis ribomis, kaip „naujoji Europa ir senoji Europa“: tokia ideologija gali būti patraukli Vakarų Europai, tačiau ji atstumia Rytų Europą, kuri Rusijos užsienio politikos diskurse tampa „kitokia“ „tikrų antifašistinių europiečių“ bendruomenėje.

Kita vertus, Vladislavo Surkovo išplėtotą „suverenios demokratijos“ idėja dera prie rytinio „Euro-Rytai“ ideologijos spektro. Ši idėja leidžia šalis, kurias traukia Europos švelnioji galia ir kurios siekia integruotis į Vakarų, pavadinti „valdomomis demokratijomis“ – būtent šitaip Andrejus Okara apibūdino Jelcino valdymo laikotarpį:

„Mūsų teisėtumo šaltiniai yra Rusijoje, o ne Vakaruose, kaip tai buvo „valdomos demokratijos“ laikais valdant Jelcinui.“⁴⁶

Sąvoka „suvereni demokratija“ tampa patraukli autoritariniams lyderiams, bandantiems neutralizuoti išorės įtaką ir piliečių, reikalaujančių pokyčių, spaudimą viduje. Rusijoje ši idėja tapo ypač svarbi Rožių ir Oranžinės revoliucijų metu ir po jų. Paradoksas tas, kad šiandien Rusija, pasitelkusi savo „suverenios demokratijos“ koncepciją, sieja save su tokiais lyderiais, kaip Sirijos prezidentas Bašaras al Asadas, ir randa sąjungininkų tarp posovietinio regiono Azijos dalies autokratų. Tai atitinka Rytų kryptį, nes atspindi Rytų autokratinės politikos

⁴⁶ Andrei Okara, Sovereign Democracy: A New Russian Idea or a PR Project? *Russia in Global Affairs*, No 2 (July–September 2007). www.eng.globalaffairs.ru/numbers/20/1124.html [žiūrėta 2012-10-12].

kultūrą. Štai kodėl „suvereni demokratija“, kuria pagrįsta Putino švelnioji galia, yra patraukli kai kuriems politikos veikėjams, t. y. politikos elitui, tačiau nepriimtina posovietinėms visuomenėms, susidūrusioms su autokratinio režimu.

„Antifašizmas“ ir „suvereni demokratija“ davė dvigubos naudos: jie padėjo Kremlui formuoti vidinį Rusijos tapatumą ir buvo pradėti naudoti užsienio politikoje. Tačiau būtent „rusų pasaulio“ samprata tapo perspektyviausia Putino švelniosios galios posovietiniame regione ideologija. Naujasis Rusijos prezidentas pritarė „rusų pasaulio“ idėjai 2001 m. vykusiame Rusijos tėvynainių suvažiavime. Ankstesni debatai apie „rusų pasaulį“ įgavo naują pagreitį, kai Pavlovskis tapo vienu iš pagrindinių Kremliaus patarėjų. Per kelerius metus „rusų pasaulio“ sąvoka pasidarė kur kas nuoseklesnė.

Šią idėją galima apibūdinti keleriopai, tačiau švelniosios galios kontekste labai svarbu išskirti šiuos tris ideologijos aspektus: 1) „rusų pasaulio“ geografiją; 2) „rusų pasaulio“ kalbą ir 3) „rusų pasaulio“ religiją.

Žodis „geografija“ yra labai sąlyginis, nes „rusų pasaulio“ idėjos esmė yra geografinių ribų peržengimas. „Rusų pasaulį“ būtų galima aiškinti globaliai, turint omenyje po visą pasaulį išsibarsčiusius rusus, tačiau tai būtų tik dalis tiesos. „Rusų pasaulio“ pagrindas yra trys slavų tautos: Rusijos, Ukrainos ir Baltarusijos. Jas būtų galima pavadinti vienijančiu „rusų pasaulio“ centru. „Trijų sąjunga“ istorijoje yra lyginama su šventa sąjunga. „Šiandien rusų pasaulio pagrindas

yra Rusija, Ukraina ir Baltarusija, – pareiškė šventasis Lavrentijus iš Černigovo. – Rusija, Ukraina ir Baltarusija – tai Šventoji Rusia.“⁴⁷

„Rusų pasaulio“ kalba ir religija tapo veiksniais, leidžiančiais maksimaliai išplėsti šio pasaulio ribas. Kalbos vaidmenį galima apibūdinti garsaus Rusijos etimologo Olego Trubačiovo žodžiais iš jo 1992 m. parašytos knygos „Ieškant vienybės“, kuri buvo išleista tuojau po Sovietų Sąjungos žlugimo: „Metas mums visiems, kuriuos atbukino šių laikų ekonominiai sunkumai, priminti, kad materialusis Tarybų Sąjungos žlugimas nereiškia, jog šis žlugimas yra totalus ir negrįžtamas, nes, drįstu teigti, jis nepalietė geriausios ir stipriausios mūsų vienybės grandies, su kuria esu susijęs profesiniais saitais, – mūsų kalbos vienybės.“⁴⁸

Metafora „rusų kalbos vienybė“ turi labai stiprų švelniosios galios potencialą, nes ji į „rusų pasaulį“ traukia visus rusakalbius, kad ir kokios jie būtų tautybės. Rusų kalba tampa dabartinių politikos technologų klijais, leidžiančiais sulipdyti posovietinio regiono dalis į vieną visumą.

Trečiasis svarbus „rusų pasaulio“ veiksnys yra Stačiatikių bažnyčios vaidmuo. Kai „rusų pasaulio“ idėja sklandė tik

⁴⁷ *Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира* (2009-11-03). <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html> [žiūrėta 2012-10-12].

⁴⁸ Наталья Масленникова, *Нам, огрубевшим... Мысли академика О. Н. Трубочева о русском языке* (2007-08-15). http://www.stoletie.ru/kultura/nam_ogrubevshim.htm [žiūrėta 2012-10-12].

intelektualų ir ekspertų kalbose Jelcino valdžios dešimtmečio pabaigoje, ji neatrodė labai perspektyvi. Tačiau viskas pasikeitė, kai Putinas nusprendė pasinaudoti šia sąvoka viešajame ir politiniame diskurse savo prezidentavimo metu. „Rusų pasaulio“ idėja įgavo didžiausią svorį, kai ją parėmė Rusijos Stačiatikių bažnyčia. 2009 m. vykusioje „rusų pasaulio“ trečiojoje asamblėjoje patriarchas Kirilas pasiūlė naujadarą „rusų pasaulio šalis“: „Siūlau vartoti naujadarą „rusų pasaulio šalis“. Tai reikėtų, kad šalis priskiria save rusų pasauliui, jei ji vartoja rusų kalbą tarptautiniam bendravimui, propaguoja rusų kultūrą ir saugo bendrąją istorinę atmintį.“⁴⁹

Kalbėdamas asamblėjoje patriarchas pasiūlė į „rusų pasaulio“ šalių sąrašą įtraukti Moldaviją. Vienas ryškiausių religinių ir dvasinių aiškinimų apie „rusų pasaulį“ nuskambėjo iš patriarcho Kirilo lūpų 2010 m. Susitikime su Ukrainos žurnalistais jis pareiškė, kad „rusų pasaulio“ dvasinė vienybė ir bendra kultūra yra „esminis kriterijus gėriui nuo blogio atskirti“⁵⁰. Toks stiprus Stačiatikių bažnyčios vadovo pareiškimas apie gėrį, kuriam atstovauja „rusų pasaulis“, ir blogį vainikavo šios ideologijos, kaip Rusijos švelniosios galios posovietiniame regione, vizijos formavimą.

Dar vienas svarbus Putino švelniosios galios vizijos sėkmės veiksnys yra naujosios

ideologijos įgyvendinimo įrankiai, apimančios ir institucijas, ir konkrečias užsienio politikos priemones. Kremliaus politikos technologams buvo aišku, kad reikia esminės Jelcino eros tėvynainių organizacijų ir Maskvoje veikiančių jas kontroliuojančių institucijų pertvarkos. Todėl 2005 m. Putinas paskyrė Modestą Kolerovą, kuris pateko į Kremlį iš Pavlovskio politikos technologų aplinkos, vadovauti naujai įsteigtam Tarpregoninių ir kultūrinių ryšių su užsienio šalimis departamentui prie Rusijos Federacijos prezidento administracijos. Vadovaujant Kolerovui, Rusijos užsienio politika posovietiniame regione neatitiko vakarietiškos švelniosios galios sampratos. Iki 2007 m., kai Putinas atleido Kolerovą iš pareigų, Kremliaus politiką regione galima būtų pavadinti nuolatiniais informaciniais karais. Tai nulėmė ir pirmojo šio prezidentinio departamento vadovo charakterio savybės, ir tai, kad Kolerovas pasirinko įgyvendinti politiką, grindžiamą visų pirma antifašizmo ideologija, o ne „rusų pasaulio“ idėja. Todėl 2007 m. įvyko dar viena svarbi institucijų pertvarka – įkurtas fondas „Russkiy mir“, vadovaujamas Viačeslavo Nikonovo. Politikos technologas Nikonovas, dirbęs SVOP ir aktyviai veikęs Jelcino valdymo metais, pasirinko nuosaikeinę strategiją, atitinkančią vakarietišką švelniosios galios suvokimą, bet, tai ypač svarbu, jo fondo veikla buvo nukreipta į praktinį „rusų pasaulio“ ideologijos įgyvendinimą. Siekiant sustiprinti institucinius švelniosios galios gebėjimus, 2008 m. „Roszarubežcentr“ buvo pertvarkytas į „Rossotrudničestvo“, o šiai institucijai, kuri didžiuodamasi sieja savo istoriją su sovietų

⁴⁹ *Выступление Святейшего Патриарха Кирилла.*

⁵⁰ *Интервью Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла украинским тележурналистам.* (2010-07-07). <http://www.patriarchia.ru/db/text/1223635.html> [žiūrėta 2012-10-12].

VOKS ir SSOD, 2012 m. ėmė vadovauti Konstantinas Kozačiovas – aktyvus švelniosios galios strategijų rėmėjas.

Kartu su institucijų reformomis Putinas išleido naujas direktyvas, kuriose nusakomos užsienio politikos priemonės naujai švelniosios galios strategijai įgyvendinti. Šios priemonės dažnai įvardijamos Rusijos užsienio politikos humanitariniais įrankiais ir tai atspindi dar prieš dešimtmetį Ščedrovickio ir Ostrovskio išdėstytas idėjas apie praktinį „rusų pasaulio“ įgyvendinimą. Oficialus šių humanitarinių priemonių aprašas pateikiamas Rusijos Federacijos užsienio politikos koncepcijoje⁵¹ ir Rusijos užsienio politikos apžvalgoje⁵².

2008 m. parengtoje koncepcijoje nurodyta, kad Rusija siekia „ginti Rusijos piliečių ir užsienyje gyvenančių tėvynainių teises ir teisėtus interesus; <...> plėtoti ir stiprinti rusų kalbos ir kultūros erdvę; <...> konsoliduoti tėvynainių organizacijas; <...> prisidėti prie rusų kalbos mokymo ir sklaidos; <...> tvirtai priešintis neofašizmo apraiškoms, <...> bandymams perrašyti istoriją <...> ir peržiūrėti Antrojo pasaulinio karo padarinius; <...> užmegzti ryšius su tarptautinėmis ir nevyriausybinėmis žmogaus teisių gynimo organizacijomis, siekiant sustiprinti visuotines normas žmogaus teisių gynimo srityje ir išvengti dvigubų standartų“⁵³. Apžvalgoje detalizuojamos konkrečios humanitarinės

priemonės, kurios yra suskirstytos į atskiras sritis: 1) žmogaus teisės; 2) tėvynainių interesų gynimas; 3) konsulinė veikla; 4) bendradarbiavimas kultūros bei švietimo srityje ir 5) informacijos arba žiniasklaidos parama.⁵⁴

Gali kilti klausimas, o koks D. Medvedevo indėlis į Rusijos švelniosios galios vizijos paiešką? Trumpai galima pasakyti (su viena svarbia išlyga), kad savo prezidentavimo metu jis paprasčiausiai rūpinosi Putino vizijos įgyvendinimu ir tęsė suplanuotas institucijų, atsakingų už Rusijos švelniąją galią, reformas (pvz., „Rossotrudničestvo“). Beje, reikėtų paminėti tą svarbią išlygą, susijusią su Medvedevo politine modernizavimo darbotvarke, kuri tapo jo prezidentinės veiklos programa. J. Nye žodžiais, vienas kelių į švelniosios arba išmaniosios galios sėkmę yra esminio pasikeitimo arba vadinamoji „pradėti nuo savęs“ strategija⁵⁵. Todėl darytina išvada, kad jei Medvedevo modernizavimo projektas būtų buvęs sėkmingai įgyvendintas, jis galėjo tapti labai veiksminga švelniąja galia posovietiniam regionui. Pradėjęs trečiajai Putino prezidentavimo kadencijai modernizavimo programa pamažu pradėdama stumti iš politinės darbotvarkės, todėl šio tyrimo kontekste Medvedevo palikimas gali būti apibūdinamas kaip prarasta Rusijos švelniosios galios regione galimybė.

⁵¹ Концепция внешней политики Российской Федерации.

⁵² Обзор внешней политики Российской Федерации.

⁵³ Концепция внешней политики Российской Федерации.

⁵⁴ Обзор внешней политики Российской Федерации.

⁵⁵ CSIS. CSIS Commission on Smart Power: A Smarter, More Secure America. Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr. (2007). www.csis.org/files/media/isis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf [žiūrėta 2012-10-12].

Išvados

Šiuo metu „švelnioji galia“ tapo madinga sąvoka Rusijos politikos ir mokslo diskurse: prezidentas Putinas prieš rinkimus rašo apie ją savo straipsnyje, paskelbtame laikraštyje „Moskovskije novosti“⁵⁶, kalba apie tai su užsienyje dirbančiais Rusijos ambasadoriais⁵⁷. Premjeras Medvedevas aptarė šią sąvoką susitikime su „Rossotrudničestvo“ atstovais⁵⁸, o naujasis šios įstaigos vadovas Kosačiovas pareiškė, kad tai bus prioritetinga jo darbo sritis⁵⁹. Kremlius ir jo politikos technologai moka transformuoti Vakarų koncepcijas ir pritaikyti jas specifinei Rusijos realybei. Savo straipsnyje „Rusija ir besikeičiantis pasaulis“ Putinas aiškiai užsimena apie „neteisėtas švelniosios galios priemones“⁶⁰. Kai tik priimami įstatymai dėl užsienio nevyriausybinų organizacijų veiklos, tokios švelniosios galios organizacijos, kaip USAID, yra priverčiamos nutraukti savo veiklą Rusijoje. Kai vieni Rusijos valdžios atstovai bando naudoti naują švelniosios galios stilių, kiti tuo

pačiu metu semantiškai adaptuoja sovietų antivakarietišką retoriką, tenkinančią jų kasdienes politinius poreikius. Vykdoma institucijų reforma (pvz., „Rossotrudničestvo“) (ne)sąmoningai gaivinama sovietinė tradicija. Paskutinis to pavyzdys būtų sprendimas atkurti SSOD nauju pavadinimu – RSOD (Rusijos draugystės organizacijų sąjunga)⁶¹.

Rusijos švelniosios galios vizijos paieškų, vykusių du dešimtmečius, analizė rodo, kad Kremlius nuėjo ilgą kelią, siekdamas savito šios koncepcijos įgyvendinimo ir panaudojimo posovietinėje erdvėje: nuo žlugusios sovietinės švelniosios supergalybės, atsiradusio ideologinio vakuumo Rusijos užsienio politikoje prezidentaujant Jelcinui iki naujų ideologijų konkurencijos ir laipsniško paramos „rusų pasaulio“ idėjai, kaip būsimai švelniosios galios vizijai, mobilizavimo Putino valdymo laikotarpiu. „Rusų pasaulis“, kaip Rusijos švelniosios galios ideologija, turi didžiulį potencialą dėl pozityvios integracijos perspektyvos, ypač lyginant tai su tradicine antivakarietiška retorika. Neseniai Rusijos užsienio reikalų ministras Sergejus Lavrovas pareiškė, kad toks švelniosios galios suvokimas bus įtrauktas į naująją Rusijos užsienio politikos koncepciją, kuri šiuo metu yra rengiama⁶².

⁵⁶ Владимир Путин, Россия и меняющийся мир. *Московские новости* (2012-02-27). <http://mn.ru/politics/20120227/312306749.html> [žiūrėta 2012-10-12].

⁵⁷ *Совещание послов и постоянных представителей России* (2012-07-09). <http://kremlin.ru/transcripts/15902> [žiūrėta 2012-10-12].

⁵⁸ Yelena Chernenko, Employing soft power in the West, *Kommersant* (2012-09-06). http://rbth.ru/articles/2012/09/06/employing_soft_power_in_the_west_17979.html [žiūrėta 2012-10-12].

⁵⁹ Константин Косачев, России нужны новые подходы к «мягкой силе». *Российская газета* (2012-03-01). <http://www.rg.ru/2012/03/01/kosachev-site.html> [žiūrėta 2012-10-12].

⁶⁰ Владимир Путин, Россия и меняющийся мир.

⁶¹ Žr. <http://rs.gov.ru/taxonomy/term/210> [žiūrėta 2012-10-12].

⁶² «Перезагрузка» не может продолжаться вечно. *Коммерсантъ-Online* (2012-10-03). <http://www.kommersant.ru/doc/2036104/print> [žiūrėta 2012-10-12].

Ši analizė apima laikotarpį iki 2010 m., tačiau pabaigai reikėtų atkreipti dėmesį į naują Putino politinėje darbotvarkėje atsiradusią idėją – Eurazijos sąjungą. Ši idėja sukuria papildomą konkurencinę erdvę „rusų pasaulio“ ideologijai ir teikia neapibrėžtumo Rusijos švelniosios galios vizijai posovietiniame regione. Tokia įvykių seka iš dalies patvirtina kai kurių ekspertų skepticizmą⁶³ dėl Rusijos lyderių gebėjimo sukurti nuoseklų ilgalaikį užsienio politikos planą, turintį reikiamą institucinę, materialinę paramą ir, svarbiausia, pozityvią integruojančią ideologiją, o tai iš dalies atsitiko dėl to, kad Kremlių iš pamatų silpnina tarpusavyje besivaržančios frakcijos, keliančios savo trumpalaikius merkantilinius tikslus ir juos tenkinančias užsienio politikos posovietiniame regione vizijas.

Literatūra

1. Aslund Anders, *Putin's Bad-Neighbor Policy* (Project Syndicate, 2012-08-28). <http://www.project-syndicate.org/commentary/putin-s-bad-neighbor-policy-by-anders--slund> [žiūrėta 2012-10-12].
2. Barghoorn Frederick C., 1964. *Soviet Foreign Propaganda*. Princeton University Press.
3. Chernenko Yelena, Employing soft power in the West, *Kommersant* (2012-09-06). http://rbth.ru/articles/2012/09/06/employing_soft_power_in_the_west_17979.html [žiūrėta 2012-10-12].
4. CSIS. *CSIS Commission on Smart Power: A Smarter, More Secure America*. Richard L. Armitage and Joseph S. Nye Jr. (2007). csis.org/files/media/isis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf [žiūrėta 2012-10-12].
5. Feifer Gregory, Putin's Foreign Policy a Private Affair, *The Moscow Times* (2002-04-02). <http://www.eng.yabloko.ru/Publ/2002/papers/moscow-times-020402.html> [žiūrėta 2012-10-12].
6. Hill Fiona, Russia's Newly Found "Soft Power", *The Globalist* (2004-08-26). <http://www.theglobalist.com/StoryId.aspx?StoryId=4139> [žiūrėta 2012-10-12].
7. Lucas Edward, Europe view: Whataboutism, *The Economist* (2008-01-31). <http://www.economist.com/node/10598774> [žiūrėta 2012-10-12].
8. Menon Rajan, & Motyl Alexander J. The Myth of Russian Resurgence, *The American Interest* (March/April 2007) <http://www.the-american-interest.com/article.cfm?piece=258> [žiūrėta 2012-10-12].
9. Russkiy Mir Foundation. *Mir means Community, Peace, World. The Brochure*. www.pbnco.com/eng/about/test/PBN_RM_Brochure_Eng.pdf [žiūrėta 2012-10-12].
10. Nye Jr., Joseph S., 1990. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* Basic Books.

⁶³ Rajan Menon & Alexander J. Motyl, The Myth of Russian Resurgence, *The American Interest* (March/April 2007). <http://www.the-american-interest.com/article.cfm?piece=258> [žiūrėta 2012-10-12].

11. Nye Jr., Joseph S., 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics* Public Affairs.
12. Okara Andrei, 2007. Sovereign Democracy: A New Russian Idea or a PR Project? *Russia in Global Affairs*, No 2 (July–September). eng.globalaffairs.ru/numbers/20/1124.html [žiūrėta 2012-10-12].
13. *Speech in Moscow by Russian President Vladimir Putin at Congress of Compatriots* (2001-10-11). <http://www.mid.ru/bl.nsf/5d5fc0348b8b2d26c3256ded0051fa20/c670ead54ea0ac3343256ae700394d00> [žiūrėta 2012-10-12].
14. The Rise of the Putin Doctrine. *The Newsweek* (2008-08-22). <http://www.newsweek.com/id/154937> [žiūrėta 2012-10-12].
15. Tsygankov, Andrei P., 2006. If Not by Banks, then by Banks? The Role of soft Power in Putin's Foreign Policy. *Europe-Asia Studies*, 58 (7) November.
16. Tsygankov, Andrei P., 2007. Finding a Civilisational Idea: West, "Eurasia", and "Euro-East" in Russia's Foreign Policy. *Geopolitics*, 12 (3) July.
17. Tsygankov, Andrei P., 2010. Russia's Power and Alliances in the 21 Century. *Politics*, 30 (S1).
18. Mažeikis, Gintautas, 2010. *Propaganda ir simbolinis mastymas*. Kaunas: VDU.
19. *Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира* (2009-11-03). <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html> [žiūrėta 2012-10-12].
20. *Интервью Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла украинским тележурналистам* (2010-07-07). <http://www.patriarchia.ru/db/text/1223635.html> [žiūrėta 2012-10-12].
21. *История отечественной публичной дипломатии*. <http://rs.gov.ru/node/565> [žiūrėta 2012-10-12].
22. *К барьеру: Дуэль Павловского и Белковского* (2005-03-25). <http://kreml.org/other/82246730> [žiūrėta 2012-10-12].
23. Кара-Мурза, С. Г., 2005. *Экспорт революции*. Ющенко. Саакашвили... Алгоритм.
24. *Концепция внешней политики Российской Федерации* (2008-07-15) <http://xn--d1abbgf6aiiy.xn--p1ai/acts/785> [žiūrėta 2012-10-12].
25. Косачев, Константин. России нужны новые подходы к «мягкой силе». *Российская газета* (2012-03-01). <http://www.rg.ru/2012/03/01/kosachev-site.html> [žiūrėta 2012-10-12].
26. Масленникова, Наталья. *Нам, огрубевшим... Мысли академика О. Н. Трубачева о русском языке* (2007-08-15). http://www.stoletie.ru/kultura/nam_ogrubevshim.htm [žiūrėta 2012-10-12].
27. *Обзор внешней политики Российской Федерации* (2007-03-27). http://www.mid.ru/brp_4nsf/0/3647DA97748A106BC32572AB002AC4DD [žiūrėta 2012-10-12].
28. Павлов, Ширхан, 2004. *Русский мир: история и История*. Сообщение No. 4. <http://www.archipelag>.

- ru/ru_mir/history/histori2004/shirhan-russmir/ [žiūrėta 2012-10-12].
29. Павловский, Глеб. *Soft Power – это по-русски?* (2009-07-21). <http://russ.ru/pole/Soft-Power-eto-po-russki> [žiūrėta 2012-10-12].
30. Павловский, Глеб. *Внешняя политика России на постсоветском пространстве*. www.kreml.org/other/77935249 [žiūrėta 2012-10-12].
31. «Перезагрузка» не может продолжаться вечно. *Коммерсантъ-Online* (2012-10-03). <http://www.kommersant.ru/doc/2036104/print> [žiūrėta 2012-10-12].
32. *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации* (2005-04-25). http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml [žiūrėta 2012-10-12].
33. Путин, Владимир. *Россия и меняющийся мир. Московские новости* (2012-02-27). <http://mn.ru/politics/20120227/312306749.html> [žiūrėta 2012-10-12].
34. Рогов, Кирилл. *Объективистский новостной стандарт, как правило, является обманом* (2012-09-13). www.jourdom.ru/news/21273 [žiūrėta 2012-10-12].
35. Смирнов, Вадим. *Российская «мягкая сила» в странах Балтии* (2012-05-02). http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=351#top [žiūrėta 2012-10-12].
36. *Совещание послов и постоянных представителей России* (2012-07-09). <http://kremlin.ru/transcripts/15902> [žiūrėta 2012-10-12].
37. Стукалин, Борис. *Материалы Пленума Центрального комитета КПСС (14-15 июня 1983)*.
38. *Указ Президента Российской Федерации от 21 мая 1993 г. N726 «О российских центрах науки и культуры за рубежом»*. <http://open.lexpro.ru/document/13583> [žiūrėta 2012-10-12].
39. Щедровицкий, Петр. *Гуманитарные технологии и реальная политика*. soob.ru/n/2000/3-4/c/10 [žiūrėta 2012-10-12].

Nuotrauka iš www.matton.lt

Naujienų agentūros XXI amžiuje: ar išsitemks su portalais ir „Facebook’u“?

Eglė Digrytė

Ilgus dešimtmečius naujienų agentūros buvo tarytum visuomenės informavimo stuburas – klasikiniame naujienų rinkimo ir skleidimo modelyje jos užimdavo esminę vietą. XXI amžiuje, kai žiniasklaida išgyvena didžiulius pokyčius – svyruoja pasitikėjimas ja, įsigali skaitmeninė, palydovinė ar kabelinė televizija, rimtas naujienas vis dažniau užgožia menkaverčiai bulvariniai pranešimai, tenka konkuruoti su tinklaraščiais ar net socialiniais tinklais, taigi kyla klausimų ir dėl naujienų agentūrų ateities.

Ar jos vis dar reikalingos? Ar jų funkcijas gali perimti „Facebook’as“, „Twitter’is“ ir nesuskaičiuojama galybė tinklaraščių? Ar jos tebėra žiniasklaidos pagrindas ir ar gali prisitaikyti prie neišvengiamų pokyčių?

Kas laukia naujienu agentūrų?

Žiniasklaida vis labiau jaučia spaudimą nuolat skelbti naujausią informaciją, jai parengti nelieka daug laiko, o atlygis (tiek vertinant pinigine išraiška, tiek auditorijos susidomėjimu) ne visada būna proporcingas įdėtam darbui. Tokiais atvejais pagalba iš šalies visuomet sveikintina, o žiniasklaidoje geriausia pagalba iš šalies yra naujienu agentūros. Bet jau ne vienerius metus verda diskusijos apie jų vaidmenį dabartinėje žiniasklaidos sistemoje, pokyčius atsiradus internetui, tinklaraščiams ir socialiniams tinklams, o labiausiai – apie jų ateitį.

Vokietijos Dortmundundo technikos universitete prieš trejus metus atlikto tyrimo (http://en.ejo.ch/8049/media_economics/taking-wire-agencies-future-news) autoriai, vadovaujami profesoriaus Klausio Mejerio, bandė atsakyti į aukščiau minėtus ir kai kuriuos kitus klausimus. Jie paprašė būrio žiniasklaidos priemonių (naujienu agentūrų, laikraščių, TV ir radijo stočių, portalų) vyriausiųjų ir žemesnio rango redaktorių, valdybų narių bei akademikų pasidalyti įžvalgomis apie naujienu agentūrų ateitį artimiausią dešimtmetį. Iš viso 2011 m. buvo apklausti 185 žmonės. Jų atsakymai dabar dar aktualesni, žinant, kad pernai balandį darbą nutraukė antra pagal dydį Vokietijos agentūra DAPD.

Respondentai buvo įsitikinę, kad naujienu agentūros išliks vienu svarbiausių žiniasklaidos rinkos veikėjų. Jos esą tebėra savotiškas filtras, nes atlieka pirminę naujienu atranką, o kartu įvertina informacijos patikimumą ir svarbą. Tokios nuomonės ypač laikosi tradicinės žiniasklaidos atstovai. „Tik naujienu agentūros gali surinkti, parengti ir laiku pateikti tekstus, kuriuos jau galima naudoti papildomai netikrinant. <...> Darbuotojų gerokai sumažėjo, tad redakcijoms reikia naujienu agentūrų produkcijos“, – teigė vieno laikraščio valdybos narys.

Portalų atstovai įsitikinę, kad naujienu agentūrų svarba ilgainiui sumenks. Anot jų, žmonės vis labiau domina vietinės reikšmės dalykai, jie vis labiau reikalauja išskirtinio turinio, o ne visų naujienu agentūrų skelbiamos informacijos. Tiesa, jie pripažįsta, kad šios žiniasklaidos priemonės yra „žurnalistikos stuburas“, „saugumo tinklas“ ir „patikimas šaltinis“. Radijo ir TV stočių darbuotojai naujienu agentūras vertina kaip idėjų šaltinį, kurių sėkmingas papildas, o kartu ir konkurentai yra socialiniai tinklai bei kiti interneto ištekliai. Pastarieji auditoriją skubiai aprūpina išpūdžiais, prilygstančiais liudininko žvilgsniui, tačiau patikimumo garantas lieka naujienu agentūros.

Informaciją jos rengia savo nuožiūra. Bet dalis apklausos dalyvių pažymėjo, kad naujienu agentūros galėtų labiau atsižvelgti į klientų poreikius, pavyzdžiui, į konkrečius tam tikrų laikraščių ar televizijų prašymus, taip palengva virsdamos į paslaugų pagal

pareikalavimą teikėjas. Absoliuti dauguma respondentų spėjo, kad naujienu agenturos vis dažniau platins informaciją apie neįprastus dalykus, nusikaltimus, garsenybes, būdingesnes kitoms žiniasklaidos priemonėms. Politika, ekonomika ir sportas turėtų išlikti svarbiausiomis sritimis, užtat pranešimų apie kultūrą ir meną turėtų mažėti.

Kitokia žiniasklaida

Bene didžiausiu iššūkiu naujienu agentūroms tapo internetas, o konkurentu – naujienu portalai, pirmiausia suderinę naujienu agentūrų ir spaudos darbo principus, o ilgainiui kai ką pasiskolinę iš radijo ir televizijos. Dar daugiau – jie turi nemažai privalumų lyginant su tradicinėmis žiniasklaidos priemonėmis, pavyzdžiui, dažnai žinias skelbia realiu laiku ir nuolat pildo informaciją (naujienu agenturos gali daryti tą patį, bet jų produkcijos kelias iki skaitytojo, žiūrovo ar klausytojo ilgesnis), leidžia skaitytojams siūlyti temas, patiems dalyvauti straipsnių rengimo procese ir čia pat diskutuoti.

Atrodytų, esant tokiai gausybei naujienu portalų ir tinklaraščių, nekalbant apie naujausiomis technologijomis apsirūpinusias televizijas ir radijo stotis, naujienu agentūroms nebėra ką veikti. Ar tikrai? Toks skeptiškas požiūris turi pagrindą: informacija šiais laikais sklinda taip greitai ir tiek kanaly, kad naujienu agenturos nebėra pirminis jos šaltinis, tik vienas iš daugelio. Jos išsaugojo tik savo privalumą pateikti suredaguotas ir patikimas naujienas.

Bet naujienu portalai ir laikraščiai, kad ir kokie profesionalūs būtų jų žurnalistai, neapreptų visko ir negalėtų užpildyti puslapių ar tinklalapių be naujienu agentūrų medžiagos. Priešingu atveju tektų samdyti daugiau žurnalistų, o tai yra papildomos išlaidos. Niekas nepastebi tikrosios naujienu agentūrų vertės tol, kol jų netenka, internete apibendrina vienas analitikas.

Internetas apskritai pakeitė žiniasklaidos veiklą. Seniau buvo aiški formulė: radijas praneša svarbiausias tos valandos naujienas, televizijos naujienu laidos vakare visos dienos įvykius apžvelgia plačiau, o laikraščiai kitą dieną juos analizuoja. Šiais laikais žiniai paskelbti užtenka kelių minučių ir vieno mygtuko paspaudimo, o tuo gali užsiimti kone kiekvienas, besinaudojantis informacinėmis technologijomis. Tad stipriai pakito tiek žurnalistų darbas, tiek jo samprata.

Kitoks ir naujienu agentūrų veiklos modelis. Anot amerikiečio žurnalistikos dėstytojo profesoriaus Oliverio Boydo Barretto, anksčiau jų pajamas daugiausia sudarė standartinis prenumeratos mokestis, dažnai jos buvo priklausomos nuo valdžios subsidijų, didžioji produkcijos dalis buvo tekstai, o vaizdo ir garso medžiaga būdavo atskirta (plačiau apie tai – http://www.unesco.org/webworld/publications/news_agencies/news_agencies.pdf). Dabar klientai gali užsisakyti pageidaujamą medžiagą, teikiama kur kas daugiau papildomų paslaugų, tekstas derinamas su vaizdo ir garso informacija, lentelėmis ir grafikais, daugiau dėmesio skiriama savo įvaizdžiui.

Internetą iš grėsmės reikia paversti galimybe

Internetas vertinamas ir kaip grėsmė naujienu agentūroms, ir kaip neribota galimybė. Visų pirma jis gerokai sumažina išlaidas, patiriamas renkant ir platinant informaciją, produkcija gali greičiau ir patogiau pasiekti vartotojus. Dabar paprasčiau skelbti įvairesnę medžiagą (tekstus, statistiką, vaizdo ir garso įrašus), ją atnaujinti ir teikti tik klientų pageidaujamą informaciją, dažnai – jiems suprantama kalba. Internetas pasiekia atokiausius žemės kampelius, tad žinios tampa prieinamesnės įvairesnei auditorijai. Kartu naujienu agentūros, turinčios gausiai lankomus tinklalapius, gali papildomai užsidirbti iš reklamos ir sustiprinti savo įvaizdį.

Kartu stiprėja ir konkurencija – ne tik kiekviena naujienu agentūra gali naudotis interneto privalumais, bet ir tenka konkuruoti su kitomis žiniasklaidos priemonėmis. Dabar reikia dirbti greičiau ir siūlyti kuo įvairesnę produkciją. Interneto lankytojai pageidauja nemokamos informacijos ir nėra linkę jos prenumeruoti – šiuo atžvilgiu naujienu agentūros pralaimi

naujienu portalams. Kartu kyla autorinių teisių klausimas – kaip jas užtikrinti, kai internete visi publikuoja viską?

Besikeičiantys auditorijos poreikiai labiau už internetą lemia žinių komercialėjimą. Vis labiau įsigali infošou (angl. *infotainment*) stiliaus žurnalistika, daugiau dėmesio skirianti gyvenimo būdai, pramogoms ir kitai „minkštajai“ informacijai, kitokiam pateikimui, pavyzdžiui, vaizdu, o ne tekstu.

Naujienu agentūrų ateitis priklausys nuo jų gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių. Joms siūloma vis labiau derintis prie klientų poreikių: teikti tik pageidaujamą medžiagą (pavyzdžiui, tik sporto naujienas ar tik vaizdo įrašus), ją skelbti kuo patraukliau, įskaitant ir mobiliems telefonams tinkamus būdus, papildomų pajamų ieškoti parduodant archyvinę informaciją ar specialiai apdorotą statistiką, radijo stotims rengti garso įrašus, o savus žurnalistus mokyti kuo geriau išnaudoti informacines technologijas.

Socialinius tinklus, pavyzdžiui, „Facebook’ą“ ar „Twitter’į“, galima iš konkurentų paversti puikiais šaltiniais, pagalbininkais renkant ir platinant žinias. Kitos tradicinės žiniasklaidos priemonės jau sėkmingai išnaudoja šiuos įrankius.

Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas

Nuotrauka iš www.matton.lt

Didžiosios tarptautinės naujienu agenturos

Naujienu agentura yra žiniasklaidos organizacija, renkanti, rengianti ir platinanti informaciją laikraščiams, naujienu portalams, radijo stotims, televizijoms, įvairioms institucijoms, bendrovėms ir kitiems užsakovams. Tai gali būti tiek nedideli straipsniai, tiek vaizdo ir garso medžiaga. Pati naujienu agentura savo produkcijos nepublikuoja – tai daro kitos žiniasklaidos priemonės, mokančios jai už prenumeratą ir šitaip pasidalijančios išlaidas. Iš esmės visos kitos žiniasklaidos priemonės yra priklausomos nuo didžiosios dalies naujienu agenturu produkcijos, net jei pačios turi nemažas žurnalistu komandas. Naujienu agenturos rengia bendro pobūdžio pranešimus apie politiką, ekonomiką, kulturą ir kitas sritis, kitos specializuojasi, pavyzdžiui, sporto arba religijos srityje. Dalis naujienu agenturu priklauso privačioms kompanijoms, kitos veikia kaip kooperatyvai, kuriu nariai teikia žinias iš savo regionu, trečios yra valstybinės arba turi panašu statusą.

„Encyclopaedia Britannica“

AFP

„Agence France-Press“ (Prancūzijos spaudos agentūra, AFP) – pirmoji naujienų agentūra pasaulyje, o dabar – viena didžiausių tarptautinių naujienų agentūrų. Jos pagrindinė būstinė įsikūrusi Paryžiuje, regioninės būstinės veikia Nikosijoje (Kipras), Montevidėjuje (Urugvajus), Honkonge (Kinija) ir Vašingtone (JAV), o biurai – dar 150 valstybių. Naujienas AFP rengia ne tik prancūzų ir anglų, bet ir arabų, ispanų, portugalų bei vokiečių kalbomis.

Agentūrą 1835 m. įkūrė paryžietis vertėjas ir reklamos agentas Charlesas Louisas Havasas ir pavadino ją savo vardu – „Agence Havas“. Du jos darbuotojai – Paulas Reuteris ir Bernhardas Wolffas – po gero dešimtmečio įkūrė savas agentūras Londone ir Berlyne, kurios iškart tapo rimtomis konkurentėmis. Norėdami atsikratyti šio galvos skausmo Ch. L. Havaso sūnūs, 1852-aisiais perėmė iš tėvo verslą, su minėtomis agentūromis sutarė, kad rengs joms išskirtinius pranešimus iš įvairių Europos vietų. Tai tęsėsi iki 4-ojo dešimtmečio, kai patobulėjęs trumpabangis radijas gerokai sumažino komunikacijos sąnaudas.

Norėdama padėti Havasams rengti ir platinti informaciją, kai pasaulyje situacija darėsi vis labiau įtempta, Prancūzijos vyriausybė padengė 47 proc. jų investicijų, o 1940-aisiais, kai vokiečių armija okupavo šalį, perėmė jos valdymą ir pervadino „Office Français d'Information“ (Prancūzų informacijos biuras). 1944 m. rugpjūčio 20 d., kai sąjungininkai pajudėjo į Paryžių, grupė žurnalistų užėmė

agentūros biurus ir pirmuosius pranešimus iš išlaisvinto miesto paskelbė su „Agence France-Press“ pavadinimu.

Pokario metais AFP, kaip valstybinė agentūra, plėtė korespondentų užsienyje tinklą. Vienas jų pirmasis iš Vakarų žurnalistų paskelbė apie sovietų diktatoriaus Josifo Stalino mirtį. Neilgai trukus Prancūzijos parlamentas agentūrai suteikė nepriklausomą statusą. 2008-aisiais vyriausybė nusprendė įsileisti investuotojus, bet žurnalistų profsąjungos tuo pasipiktino – esą tai bandymas privatizuoti agentūrą. Beje, 1991 m. AFP kartu su „Extel“ įkūrė finansų naujienas skelbiančią bendrovę „AFX News“, bet vėliau pardavė ją „Thomson Financial“.

Prieš daugiau nei tris dešimtmečius buvo nuspręsta padalyti atsakomybę už sprendimų priėmimą savarankiškiems regioniniams centrams, kurie turi savus vadovus ir vyriausiuosius redaktorius. Pirmasis buvo įsteigtas Honkonge. 2007 m. buvo įkurtas AFP fondas, skirtas aukštesniems žurnalistikos standartams skatinti visame pasaulyje. Agentūra savo misiją apibrėžia šitaip: pranešti apie įvykius nepriklausomai nuo bet kokios įtakos, kuri neleistų užtikrinti naujienų tikslumo, ir jokiomis aplinkybėmis nepasiduoti teisinei ar faktinei ideologinių, politinių ar ekonominių grupių kontrolei.

Formaliai AFP yra vyriausybės globojama visuomeninė korporacija, bet jos veikla nepriklausoma nuo valdžios. Agentūrai vadovauja vykdantysis direktorius ir 15 narių taryba. Pagrindinė AFP klientė yra Prancūzijos vyriausybė, užsisakanti įvairias jos

paslaugas. Prenumeratos mokestis yra netiesioginės subsidijos agentūrai, mat tiesioginės draudžiamos įstatymu.

AP

„The Associated Press“ įkurta 1846 m., kai penki Niujorko dienraščiai suvienijo jėgas ir ėmė finansuoti naują paslaugą – greitesnį naujienų apie Meksikos ir JAV karą perdavimą. Tuomet organizacija vadinosi „New York Associated Press“ (Niujorko asocijuotoji spauda, NYAP) ir pranešimus perdavinėjo pačiomis įvairiausiomis priemonėmis – telegrafu, teletaipu, garlaiviais, traukiniais, poniais ir net balandžiais. Įkūrus AP, naujienos tapo parduodamu produktu. Agentūra veikia kaip savotiškas kooperatyvas – priklauso maždaug 1 400 JAV laikraščių, kurie dalijasi su ja informacija ir savo ruožtu naudoja jos medžiagą. Jos paslaugomis naudojasi apie 1 700 laikraščių ir daugiau nei 5 000 televizijų bei radijo stočių. AP dirba 120 šalių ir iš viso turi apie 240 biurų.

Viena iš savo ilgaamžiškumo priežasčių AP nurodo gebėjimą prisitaikyti prie technologijų. 1941 m. agentūra pradėjo transliuoti radijo naujienas (1973 m. buvo sukurtas visas radijo naujienų tinklas), o 1994 m. pradėjo veikti pasaulinė vaizdo naujienų tarnyba APTV, kuri įsikūrė Londone. Filmuota medžiaga jau ne vienerius metus skelbiama „YouTube“.

Savo tinklalapyje AP giriasi per savo istoriją ne kartą pirmoji pranešusi apie svarbiausius įvykius, pavyzdžiui, pasikėsinimą į JAV

prezidentą Abrahamą Lincolną, Perl Harboro bombardavimą, Irano šacho nuvertimą ir popiežiaus Jono Pauliaus II mirtį. Per 30 agentūros žurnalistų paaukojo gyvybes, dirbdami savo darbą.

Iš JAV laikraščių AP gauna mažiau nei trečdalį savo pajamų, bemaž 20 proc. sudaro įplaukos iš tarptautinių laikraščių ir už fotografijas, dukart daugiau – iš kitų tarptautinių kompanijų, 15 proc. – iš interneto žiniasklaidos.

„Reuters“

Didžiosios Britanijos naujienų agentūra „Reuters“ veiklą pradėjo 1851 m. Ją įkūrė vokietis Paulus Julius Reuteris, atvykęs į Londoną iš Acheno, kur iki tol rengė naujienas ir informaciją apie kainas biržoje. Ją platindavo įvairiais būdais, įskaitant telegrafą ir pašto balandžius, kurių turėjo per 200. Tai leido jam susikurti greito, tikslaus, nuoseklaus ir nešališko informacijos rengėjo reputaciją. Londono finansų centre, netoli telegrafo, atidaręs biurą P. Reuteris pagalbon pasitelkė 11-metį pasiuntinuką. Iš čia jis povandeniniu kabeliu perduodavo citatas apie biržos veiklą ir įvairias naujienas į Paryžių.

Po kelerių metų P. Reuteris, vadovaudamasis taisykle „sek kabelį“, turėjo biurų visoje Europoje. 1865-aisiais buvo įregistruota „Reuters Telegram Company“ (Reuterio telegramų kompanija). Tais pačiais metais agentūra paskelbė apie pasikėsinimą į JAV prezidentą Abrahamą Lincolną. Tiesa, šiai naujienai laivu įveikti Atlantą prireikė net

12 dienų, tačiau, vos pasiekusi Londoną, ji nepaprastai sukrėtė Europos rinkas. Agentūra ėmė sėkmingai plėstis į Tolimuosius Rytus ir Ameriką. 1918-aisiais „Reuters“ anksčiau už britų vyriausybę pranešė apie susitarimą nutraukti Pirmąjį pasaulinį karą, o 1989-aisiais ši agentūra pirmoji paskelbė apie Berlyno sienos griuvimą, kaip pirmoji buvo paskelbusi ir apie jos atsiradimą. Tris dešimtmečius „Reuters“ turėjo biurą Rytų Berlyne. O štai 2006 m. agentūra atidarė pirmą naujienų biurą virtualiame pasaulyje „Second Life“.

2008-aisiais „Reuters Group plc“ susijungė su kanadiečio laikraščių leidėjo ir žiniasklaidos magnato Roy'aus Thomsono įkurta „The Thomson Corporation“. Jungtinė kompanija vadinama „Thomson Reuters“. Tūkstančiai jos žurnalistų dirba daugiau nei 200 miestų 94 valstybėse ir perduoda naujienas anglų, arabų, ispanų, italų, japonų, kinų, portugalų, rusų, prancūzų ir vokiečių kalbomis. 12 agentūros darbuotojų žuvo atlikdami savo darbą.

Parengė Eglė Digrytė

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

I. Juodytės nuotr.

BNS vadovė Jurga Eivaitė: „Besikeičiančioje žiniasklaidoje naujienu agentūros negali užmigti“

Eglė Digrytė

Nors rinkos ir klientų poreikiai keičiasi, naujienu agentūros išliks svarbi žiniasklaidos dalis, įsitikinusi BNS vadovė Jurga Eivaitė. Bet tai dar nereiškia, kad jos gali atsikvėpti ir miegoti – tenka ieškoti naujų nišų, investuoti į naujus produktus. Sparčiai išpopuliarėję ir daugeliui esminiu informacijos šaltiniu tapę socialiniai tinklai esą nėra dideli konkurentai naujienu agentūroms, užtat portalai verčia jas gerokai pasitempti.

Kaip pasikeitė naujienų agentūrų darbas Lietuvoje per pastaruosius keliolika metų? Kas labiausiai tai lėmė?

Labiausiai pasikeitė konkurencinė aplinka, ypač internete. Pasikeitė viskas, pradedant klientų įpročiais ir baigiant turinio įvairove.

Kiek reikšmingas buvo naujienų portalų atsiradimas?

Manau, portalų atsiradimas turėjo kritinę reikšmę naujienų agentūrų veiklai.

O socialinių tinklų? Susidaro įspūdis, kad nemažai žmonių naujienas sužino tik iš „Facebook“, „Twitter“ ar „YouTube“.

Socialiniai tinklai neturėjo tokios reikšmės, kaip naujienų portalai. Socialiniai tinklai, jais tinkamai naudojantis, netgi padeda naujienų kanalams.

Tiek portalai, tiek socialiniai tinklai turi daugiau priemonių informacijai skleisti, pavyzdžiui, garso ir vaizdo įrašus, reikalui esant – ir tiesiogiai, gali iškart sulaukti auditorijos reakcijos, organizuoti žmonių apklausas. Patys socialiniai tinklai tampa informacijos šaltiniais. Ar agentūros tokias priemones pakankamai išnaudoja?

Manau, dar nepakankamai. Vis dėlto norint sėkmingai juos išnaudoti reikia ir žinių, ir laiko, ir žmogiškųjų išteklių.

Kiek naujienų agentūroms svarbi galutinio vartotojo – skaitytojo, žiūrovo, klausytojo, o ne vien pirminio paslaugos užsakovo

(žiniasklaidos priemonės) nuomonė ir reakcija? Ar ją įmanoma įvertinti ir kokiais būdais?

Skaitytojo nuomonė labai svarbi – ją visi kanalai stengiasi sužinoti ir išmatuoti visomis įmanomomis priemonėmis. Agentūros – ne išimtis, atliekame apklausas, stebime klientų statistiką. Pagal tai sprendžiame, kokios temos labiausiai domina klientus, kokius straipsnius jie skaitė. Agentūrų klientų skaitomiausi straipsniai skiriasi nuo naujienų portalų.

Pokyčiai laikraščiuose, televizijoje ir naujienų portaluose akivaizdūs – kaip niekada anksčiau garsenybių dominuojamame pasaulyje žiniasklaida auditorijai siūlo mažiau „kietų“ žinių ir daug dėmesio skiria „minkštajai“ informacijai, dažnai nukrypstanta į pikantiškas detales, kartais net į gryną bulvarą. Kaip prie to prisitaiko agentūros?

Agentūros Lietuvoje laikosi savo standarto, portalai, laikraščiai, televizijos – savo. Tokiu būdu skaitytojas turi įvairovę ir gali rinktis, ką skaityti. Turbūt tai ir yra rinkos žavesys.

Kaip keičiasi klientų poreikiai?

Klientai turi vis mažiau laiko, tad pirmiausia mums išsakoma nuomonė, jog jie pageidauja tikslumo, aiškumo, greičio. Be to, mūsų klientams svarbu ir greitas vertimas į užsienio kalbas.

Ilgus metus naujienų agentūros buvo laikomos žiniasklaidos stuburu, pirmuoju svarbios informacijos filtru, patikimumo ir informacijos vertės garantu. Koks

šiandien jų vaidmuo? Kokios stiprybės, lyginant su kita žiniasklaida?

Agentūrų vaidmuo ir toliau liks svarbus. Tačiau tai dar nereiškia, kad jos gali atsikvėpti ir miegoti – reikia ieškoti naujų nišų, investuoti į naujus produktus. Ateitis priklauso tik nuo to, kaip pačios agentūros gebės prisitaikyti prie tikrai greitai besikeičiančios rinkos.

Kokią įsivaizduojate naujienų agentūrų ir žurnalistikos apskritai ateitį? Ar tebereikia agentūrų? Gal jas gali pakeisti tinklaraščiai ir socialiniai tinklai, jau nekalbant apie portalus?

Agentūros išliks svarbi žiniasklaidos dalis, nes yra daug klientų, kuriems svarbu greitai ir koncentruotai gauti informaciją lietuvių ir užsienio kalbomis. Manau, vienas didžiausių agentūrų privalumų – naujienos be pašalinio triukšmo, aiškiai apibrėžtas tikslas, klientų lūkesčius atitinkančios paslaugos.

Socialiniai tinklai ir tinklaraščiai tikrai niekada nepakeis agentūrų, nes jų tikslai iš esmės skiriasi nuo to, ką daro agentūros, tačiau naujienų portalai yra tikrai labai rimtas agentūrų konkurentas.

Sakoma, kad šaliai dažnai užtenka vienos naujienų agentūros (taip yra, pavyzdžiui, Švedijoje ir Suomijoje), o Lietuvoje konkuruoja dvi. Kaip išsitenkate ir kaip vyksta išsilaikyti tokioje mažoje rinkoje?

Nelengva, bet įmanoma. Sveika konkurencija skatina kūrybiškumą, judėjimą į priekį.

Naujienų agentūra BNS

„Baltic News Service“ (BNS) – didžiausia Baltijos valstybių naujienų agentūra, teikianti svarbiausias politikos, ekonomikos, finansų ir kitų sričių naujienas iš Lietuvos, kitų Baltijos šalių ir pasaulio. Kiekvieną darbo dieną parengiama daugiau nei 1 000 žinučių lietuvių, latvių, estų, anglų ir rusų kalbomis.

Veiklą agentūra pradėjo 1990 m. Jos biurai veikia Vilniuje, Rygoje ir Taline. Klientų sąrašė – Lietuvos, kitų Baltijos šalių ir pasaulio žiniasklaidos priemonės, valstybinės valdžios ir valdymo institucijos, diplomatinės atstovybės, verslo ir finansų struktūros, ryšių su visuomene bendrovės ir kitos įvairios organizacijos. Pagrindinės pasaulio naujienų agentūros – „Thomson Reuters“, „Agence France-Presse“ (AFP), „The Associated Press“ (AP), „Interfax“, Suomijos, Lenkijos ir Austrijos naujienų agentūros – yra BNS informacinės partnerės, kurios nušviesdamos įvykius Baltijos regione savo ruožtu remiasi BNS informacija.

BNS yra tarptautinio žiniasklaidos koncerno „Alma Media“ verslo informacijos grupės narė, priklauso Europos naujienų agentūrų aljansui (EANA). BNS įmonių grupei taip pat priklauso žiniasklaidos stebėsenos ir tyrimų bendrovės „Mediaskopas“, „Mediju Monitorings“ ir „ETA Uudistetalituse“ Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas

G. Savickio (ELTA) nuotr.

Eltos vadovė Gražina Ramanauskaitė:

„Kol bus reikalinga patikima informacija, tol
gyvuos naujienu agentūros“

Eglė Digrytė

Naujienu agentūros buvo laidojamos jau prieš keliolika metų, bet iki šiol gyvuoja, nors žinias-klaida stipriai pasikeitė, samprotauja Eltos generalinė direktorė Gražina Ramanauskaitė. Ji įsitikinusi, kad naujienu portalai, tinklaraščiai ar socialiniai tinklai negali pakeisti naujienu agentūru, priešingai, šiuos modernius informacijos sklaidos būdus galima išnaudoti savo produkcijai platinti. Pašnekovės žodžiais, Lietuvoje veikiančios naujienu agentūros turėtų labiau prisitaikyti prie šių dienu realijų ir jas geriau išnaudoti.

Kaip pasikeitė naujienu agenturu darbas Lietuvoje per pastaruosius keliolika metu? Kas labiausiai tai lemė?

Jos tapo operatyvesnės, pradėjo skelbti ne tik Lietuvos ir pasaulio naujienas, bet ir komentarus, interviu, apžvalgas. Technologiniai pasiekimai lemia greitį ir galimybes dirbti *online* režimu, konkurencinė aplinka taip pat diktuoja sąlygas. Naujienu agentūros Lietuvoje – tiek ELTA, tiek BNS – privačios, pelno siekiančios bendrovės, tad į rinkos poreikius privalo atsižvelgti.

Kiek reikšmingas buvo naujienu portalu atsiradimas?

Naujienu portalai – svarbus reiškinys Lietuvos žiniasklaidoje. Daugelis portalu yra naujienu agenturu informacijos užsakovai – pajamu šaltinis, kartu tai dar vienas naujienu agenturu informacijos sklaidos būdas. Pradėję veikti portalai sustiprino konkurencinę žiniasklaidos aplinką, jie labai operatyvūs, sakyčiau, diktuoja žiniasklaidos tempą.

O socialiniai tinklai? Susidaro įspūdis, kad nemažai žmonių naujienas sužino tik iš „Facebook“, „Twitter“ ar „YouTube“.

Net ir naujienu agenturu darbuotojai kartais juokauja, kad svarbu priklausyti tinkamai draugu grupei socialiniame tinkle ir kitu informacijos šaltiniu nereikės skaityti. Socialiniai tinklai – demokratijos, atviros visuomenės, socialinio aktyvumo ir šiuolaikiniu technologiju išraiška.

Tiek portalai, tiek socialiniai tinklai turi daugiau priemoniu informacijai skleisti, pavyzdžiui, garso ir vaizdo įrašus, reikalui esant – ir tiesiogiai, gali iškart sulaukti auditorijos reakcijos, organizuoti žmonių apklausas. Patys socialiniai tinklai tampa informacijos šaltiniais. Ar agentūros tokias priemones pakankamai išnaudoja?

Lietuvoje neišnaudoja. Niekas nedraudžia naujienu agenturoms Lietuvoje naudoti garso ir vaizdo įrašų. Planų yra, bet tam reikalingos investicijos. Krizė Lietuvoje pakoregavo investicinius planus. Užsienio naujienu agentūros, ypač valstybinės, yra atviros, jų pranešimai laisvai prieinami skaitytojams, visi minėti „techniniai žaisliukai“ puikiai išnaudojami.

Ir garso, ir vaizdo įrašai, ir socialiniai tinklai – puiki erdvė skleisti informaciją ir propaguoti savo prekių ženklą. Lietuvoje naujienu agentūros uždaros, jų pajamu šaltinis – sutartys su užsakovais, tad bent jau artimiausiu metu neketinama eiti į socialinius tinklus.

Kiek naujienu agenturoms svarbi galutinio vartotojo – skaitytojo, žiūrovo, klausytojo, o ne vien pirminio paslaugos užsakovo (žiniasklaidos priemonės) nuomonė ir reakcija? Ar ją įmanoma įvertinti ir kokiais būdais?

Kaip ir kiekvienai žiniasklaidos priemonei, naujienu agenturai svarbi skaitytojo nuomonė. Organizuojamos skaitytoju apklausos, bet apklausų dalyviai – ne tiesioginiai skaitytojai, o jų tarpininkai, naujienu

agentūrų informacijos užsakovai. Tiesioginio skaitytojo nuomonę agentūroms padeda sužinoti komentarų skiltys portaluose.

Pokyčiai laikraščiuose, televizijoje ir naujienų portaluose akivaizdūs – kaip niekada anksčiau garsenybių dominuojamame pasaulyje žiniasklaida auditorijai siūlo mažiau „kietų“ žinių ir daug dėmesio skiria „minkštajai“ informacijai, dažnai nukrypstanta į pikantiškas detales, kartais net į gryną bulvarą. Kaip prie to prisitaiko agentūros?

Deja, taip, žiniasklaida prisitaiko prie skaitytojų poreikių. Dėl to sulaukia kritikos, tačiau pateikia kontrargumentą: „Kokia visuomenė, tokia ir žiniasklaida.“ Naujienų agentūros nesivaiko sensacijų. Čia žinios išlieka trumpos, glaustos ir patikimos. Bet prisitaikyti tenka: Eltos „Įvairybių“ (pikantiškų naujienų) rubrika tarp užsakovų ypač populiari. Juk reikia ne tik duonos, bet ir žaidimų...

Kaip keičiasi klientų poreikiai?

Klientų poreikius būtų galima suskirstyti pagal segmentus. Pavyzdžiui, radijo stotims, portalams svarbus operatyvumas, bet radijo stotims reikia trumpų naujienų, o portalams – kuo išsamesnių. Didžioji dalis laikraščių išnaudoja internetinę erdvę, tad vaizdo informacijos užsakovai taip pat pageidauja kuo skubiau gauti vaizdinės medžiagos.

Pastaruoju metu pastebėjau sustiprėjusį informacijos viešinimo poreikį. Valstybines įstaigas ir verslo įmones vis labiau domina

žinių apie jų veiklą sklaida tiek Lietuvos, tiek užsienio žiniasklaidoje. Naujienų agentūrų informacija anglų ir rusų kalbomis (dėl bendradarbiavimo su užsienio agentūromis) pasiekia ne tik Lietuvos auditoriją, bet ir sklinda po visą pasaulį.

Ilgus metus naujienų agentūros buvo laikomos žiniasklaidos stuburu, pirmuoju svarbios informacijos filtru, patikimumo ir informacijos vertės garantu. Koks šiaandien jų vaidmuo? Kokios stiprybės, lyginant su kita žiniasklaida?

Pamatinės vertybės išlikusios. Lyginant su kita žiniasklaida, naujienų agentūrų stiprybė – informacijos patikimumas, objektyvumas, nešališkumas. Bent jau taip turėtų būti...

Lietuvoje veikiančios naujienų agentūros – nepriklausomos nuo valdžios gniaužtų, besinaudojančios laisvos spaudos privilegijomis. Valstybinių naujienų agentūrų situacija kita. Akivaizdus pavyzdys – įvykiai Ukrainoje. Kaip juos nušviečia Ukrainos naujienų agentūros ir kaip Rusijos naujienų agentūros? Štai ir retorinis klausimas: kurios šalies naujienų agentūrų informacija objektyvi, patikima ir nešališka?

Kokią įsivaizduojate naujienų agentūrų ir žurnalistikos apskritai ateitį? Ar tebereikia agentūrų? Gal jas gali pakeisti tinklaraščiai ir socialiniai tinklai, jau nekalbant apie portalus?

Naujienų agentūros buvo laidojamos jau prieš gerą dešimtmetį. Kaip matote, jos sėkmingai gyvuoja, nors žiniasklaidos rinka

per pastaruosius metus neabejotinai pasikeitė. Nemanau, kad tinklaraščiai ar socialiniai tinklai galėtų pakeisti naujienų agentūras, kaip jau minėjau, užsienio naujienų agentūros išnaudoja socialinius tinklus savo informacijos sklaidai.

Manau, Lietuvoje veikiančios naujienų agentūros taip pat turės keistis, prisitaikyti prie šiandienos realijų, galbūt dalis turinio taps laisvai prieinama, turėtų rasti ir vaizdo projektai. Kol bus reikalinga patikima ir patikrinta informacija, tol gyvuos ir naujienų agentūros, ir žurnalistika. Erdvės veiklai tikrai yra.

Naujienų agentūra ELTA

Pirmoji Lietuvoje naujienų agentūra ELTA buvo įkurta 1920 m. laikinojoje Lietuvos sostinėje Kaune.

1920–1940 m. ELTA turėjo tiesioginį ryšį su žymiausiomis užsienio agentūromis. Penki teletaipai „stukseno“ žinias iš naujienų agentūrų „Reuters“, DNB, HAVAS, STEFANI ir TASS. Eltoje tuo laiku buvo užsienio, vidaus ir ekonominės informacijos skyriai, sporto ir fotografijų tarnybos.

1940 m. bolševikams okupavus Lietuvą, ELTA buvo įtraukta į bendrą TSRS informacinių tarnybų sistemą – TASS. Nuo 1940 iki 1990 m. užsienio žinias ELTA gaudavo iš Maskvos ir jas versdavo į lietuvių kalbą.

1990 m., atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, sugrąžinti tiesioginiai Eltos ryšiai su didžiausiomis pasaulio agentūromis.

1996 m. birželio 22 d. Seimas priėmė specialų įstatymą, kuris padėjo Eltai tapti nepriklausoma nacionaline naujienų agentūra, rengiančia ir platinančia tikslią, patikimą ir nešališką viešąją informaciją. Šiuo metu ELTA – privati akcinė bendrovė, lietuviško kapitalo įmonė.

Šiandien 95-uosius metus skaičiuojančioje Lietuvos naujienų agentūroje ELTA dirba 40 darbuotojų: korespondentai, fotokorespondentai, vertėjai, redaktoriai. Naujienų agentūra veikia kaip informacijos tiekimo didmenininkė – sutartiniu principu, informacija ir vaizdo medžiaga yra mokamos. Eltos teksto ir vaizdo pranešimus gauna daugiau kaip 200 informacijos vartotojų Lietuvoje ir užsienyje, pasirašiusių informacijos teikimo sutartis: dienraščiai, savaitraščiai, žurnalai, radijo ir televizijos stotys, valstybės institucijos, Lietuvos ir užsienio įmonės, užsienio lietuvių bendruomenės ir jų spaudos leidiniai bei radijo stotys, diplomatinės atstovybės Lietuvoje ir užsienyje. Pagrindinės Eltos parengtos informacijos susietos su vaizdais, svarbiausios naujienos apie Lietuvos įvykius verčiamos į anglų ir rusų kalbas. ELTA taip pat teikia fotografavimo, konferencijų salės nuomos, pranešimų spaudai skelbimo paslaugas.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Gintaras Sarafinas ir Jonė Kucienskaitė. DELFI nuotr.

Tiriamoji žurnalistika – „Reitingų“ žurnalistų gyvenimo būdas

Dainius Radzevičius

2014 m. pavasarį su griausmu išėjo naujas švietimo, aukštojo mokslo ir mokslo žurnalas „Reitingai“. Jo tikslas labai aiškus ir nukreiptas į konkrečią auditoriją – pateikti išsamius ir plačius švietimo institucijų tyrimus bei reitingus. Jau pirmasis žurnalo numeris sprendė daugeliui Lietuvos abiturientų ir ypač jų tėvams svarbų klausimą – kur mokytis? Žurnalo viršelis intrigavo žinia, kad čia bus galima rasti informacijos apie geriausias gimnazijas, kolegijas ir universitetus.

Toks reitingavimas sukėlė didelę audrą ne tik aukštosiose mokyklose, bet net ir politiniuose sluoksniuose. Matydami savo reitingus, skausmingai ir net grėsmingai sureagavo Mykolo Romerio universiteto vadovai, o viena iš šalies Prezidentės patarėjų ta tema davė net išskirtinį interviu didžiausiam naujienu portalui.

Lietuvos žiniasklaidos rinka, teigiama, jau seniai yra prisotinta, milžiniška konkurencija neva neišvengiamai skatina žiniasklaidos komercialėjimą, bulvaro stiprėjimą ir kokybinės žurnalistikos nykimą. O štai VŠĮ „Žurnalistinių tyrimų ir konsultacijų grupė“, leidžiančioje žurnalą „Reitingai“, dirba žurnalistikos profesionalai, turintys nuo 10 iki 20-ies metų žurnalistinio darbo bei vadovavimo skirtingose žiniasklaidos priemonėse (radijo stotyse, dienraščiuose, mėnraščiuose, savaitraščiuose, Lietuvos ir užsienio naujienų agentūrose, interneto portaluose, specializuotuose leidiniuose) patirties. Redakcija pažymi, kad visi šioje įstaigoje dirbantys žurnalistai yra baigę skirtingus Lietuvos ar užsienio universitetus, apsigynę įvairių studijų kryptių magistro laipsnius, tęsia daktaro studijas, yra stažavę įvairių pasaulio šalių aukštosiose mokyklose, baigę įvairius kursus ir mokymus užsienyje.

Žurnalo „Reitingai“ žurnalistė ir reitingavimo projektų vadovė Jonė Kučinskaitė yra Lietuvos žurnalistų sąjungos, Nacionalinės žurnalistų kūrėjų asociacijos ir Specialiųjų tyrimų tarnybos konkurso „Žiniasklaida prieš korupciją“ I vietos laimėtoja (nacionalinės spaudos ir interneto portalų kategorijoje).

„Žurnalistika“ žurnalo „Reitingai“ vyriausiojo redaktoriaus Gintaro Sarafino paklausė apie žurnalo atsiradimo aplinkybes ir veiklos perspektyvas.

Pirmasis „Reitingų“ numeris pataikė į tikslą – sukėlė skandalą, reakcijas, vertinimus. Ar to ir buvo siekiama? Tai rinkodaros žingsnis?

Kaip ir kiekvienas naujas leidinys, mes norėjome kuo skambiau įeiti į rinką, taigi suplanavome nemažai rinkodaros žingsnių: spaudos konferenciją, žurnalo ir pačių reitingų pristatymą televizijų kanaluose, interneto portaluose ir radijo stotyse. LRT radijuje tris savaites sukosi reklaminis žurnalo „Reitingai“ klipas. Kadangi reitingus darome jau daugiau nei 15 metų, nujautėme, kad kai kurios švietimo institucijos apie juos informuos savo interneto svetainėse. Tačiau Jūsų aptariamasis skandalas ir neadekvati vieno universiteto reakcija tikrai neįėjo į mūsų rinkodaros planus. Na, bet bloga reklama – taip pat reklama, ir šiandien mažai žmonių nežino naujo žurnalo „Reitingai“. Kaip šmaikštuoja kai kurie mūsų kolegos, mums labai netikėtai vienas universitetas tapo tarsi mūsų viešųjų ryšių agentūra, tad mes viešumoje sukomės visą mėnesį.

Kaip šiandien vertinate vieno iš universitetų skausmingą reakciją į Jūsų reitingus? Kodėl, Jūsų nuomone, būtent šio universiteto buvo tokia reakcija?

Iš tiesų Lietuvoje daug įmonių ir organizacijų apie save mano, kad jos yra pačios geriausios. Joms niekas netrukdo savęs taip vertinti, bet

šalia gali ir net privalo egzistuoti taip pat ir nepriklausomi vertinimai. Juolab kad aukštosios mokyklos lemia jaunuolių likimus.

Aukštąsias mokyklas mes vertiname net pagal 60 skirtingų kriterijų ir visi jie matomi lentelėse. Jūsų minimas universitetas mūsų neinformavo, kad nors vienas duomuo būtų neteisingas, todėl toji skausminga reakcija gerokai nustebino. Juk jei darbdavių ar studentų nuomonė apie vieną ar kitą universitetą tokia, tai mes negalime rodyti kitokios. Mūsų darbe viskas yra vieša ir skaidru. Studentų apklausą atliko Studentų sąjunga, darbdavių – sociologinių tyrimų bendrovė „Prime consulting“, o kitus duomenis ėmėme iš valstybinių duomenų bazių. Tad dėl ko čia galima piktintis? Tai tas pats, kaip piktintis vaizdu, kurį matai veidrodyje.

Kita vertus, ko gero, šio universiteto reakcija daugelio aukštojo mokslo srities profesionalų jau nebestebina. Štai prieš kurį laiką toji pati aukštoji mokykla, sulaukusi prasto valstybės institucijos Studijų kokybės vertinimo centro samdomų vietos ir užsienio ekspertų studijų programų įvertinimo, pasielgė taip pat: garsiai paskelbė, kad nepasitiki šia institucija, ir pareiškė, jog ji pati samdysis kitus vertintojus iš užsienio. Juridiškai tai daryti galima. Ji taip ir daro. Antra vertus, stojantiesiems ir jų tėvams tai yra šioks toks ženklas, kodėl visoms 42 aukštosioms mokykloms SKVC ekspertų vertinimai tinka ir įtinka, o štai vienai – ne.

Kokios vertybės ir principai yra svarbiausi naujam žurnalui „Reitingai“? Kodėl?

Mūsų žurnalas pasirinko tiriamąją, analitinę kryptį. Iš tikrųjų Lietuvoje tikrai

daug žmonių, kuriems reikia gilesnės informacijos ir tekstų. Tiriamoji žurnalistika yra „Reitingų“ žurnalistų gyvenimo būdas, jie tai daro keliolika ar jau ir keliasdešimt metų ir kitokios savo veiklos nebeįsivaizduoja.

Na, o mūsų vertybes ir principus būtų galima apibūdinti taip: nepriklausomumas, kritiškumas, nepriekaištinga reputacija, profesionalumas, maksimali nauda skaitytojui ir maksimaliai pakelta kokybės kartelė. O juk tai ir yra tiriamosios žurnalistikos esmė: informuoti, šviesti, skatinti mąstyti, nurodyti esmę ir šitaip tarnauti visuomenės interesui.

Lietuva – maža šalis. Kalbama, kad ir mokyklų šioje šalyje yra pernelyg daug. Kaip tokioje „ankštoje“ erdvėje išgyventi žurnalui ir išlikti objektyviam? Kaip atsiriboti nuo potencialių reklamos užsakovų?

Nors mes orientuojamės tik į reitingus švietimo srityje, nepasakysčiau, kad erdvė yra „ankšta“: juk potenciali mūsų auditorija – visi moksleiviai ir jų tėvai, taip pat visi studentai (o tai per 130 tūkst. jaunuolių), dar 35 tūkst. mokytojų, 10 tūkst. dėstytojų ir daugybė darbdavių. Taigi mūsų tekstai įdomūs ir naudingi gali būti šimtams tūkstančių Lietuvos gyventojų.

Natūralu, kad tokia auditorija domina ir reklamos užsakovus. Tiesa, mes nesistengiame nuo jų atsiriboti, tiesiog yra aiškios taisyklės ir mes nieiškome jokių kompromisų su sąžine. Visų pirma 75 proc.

Kaina 7,99 Lt / 2014 gegužis / Nr. 1

REITINGAI

KUR MOKYTIS
MANO VAIKUI?

GERIAUSIOS:
GIMNAZIJOS,
KOLEGIJOS,
UNIVERSITETAI

Ar įmanoma nelaimingiems tėvams užauginti laimingą vaiką?

Kaip galėtume pavyti estus švietimo srityje?

Universitetai ir kolegijų drama – netrukus studentų sumąžės per pasą?

Ko iš jaunuolių nori darbdaviai?

Daugiausia pasiekę aukštųjų mokyklų alumnai?

žurnalo sudaro originalūs žurnalistiniai straipsniai, o reklaminiai – tik 25 proc. Antra, reklamos užsakovai neturi jokių galimybių daryti įtakos žurnalistams. Trečia, reklama nuo žurnalistų straipsnių griežtai atskirta, o visi reklaminiai straipsniai aiškiai pažymėti. Be to, pastebėjome, kad dauguma reklamos užsakovų jau persisotinę įvairių manipuliacijos formų ir į žiniasklaidos priemones, parsiduodančias už bet ką ir bet kaip, žvelgia skeptiškai. Tad principingumas nebeatrodo keistai.

Visuomenė Lietuvoje darosi vis išmanesnė ir išmintingesnė, tad apgavysčių kelias veda į nebūtį: skaitytoją gali apgauti tik vieną ar du kartus. Bandydamas apgauti trečią kartą, tu jo tiesiog jau nebeturėsi.

Kodėl „Reitingai“ save sieja kol kas tik su mokyklų reitingais? Gal geriau ir pelningiau daryti politinius, ekonominius ir kitokius reitingus? Rinkimai juk būna dažniau.

Švietimo reitingus mūsų komanda daro jau daugiau nei 15 metų, taigi čia mūsų patirtis didžiausia Lietuvoje ir šioje srityje esame profesionalai. Kitose srityse būtume tokie pat, kaip ir kiti. Taigi prarastume išskirtinumą ir į mus būtų žvelgiama kaip į dar vienus reitinguotojus iš keliolikos. Mus kaip tik ir liūdina tai, kad dabar reitingus Lietuvoje bando daryti visi, kas tik užsimano, ir daro tai labai paviršutiniškai, pagal 1–3 kriterijus. O tai didelė žala tiek žodžiui „reitingai“, tiek pačiam reitingų reiškiniui. Žmonės į juos pradeda nerimtai žvelgti. Vakarų Europoje reitingų bet kas nedaro. Ten tuo užsiima solidžios agentūros ar net institutai, todėl jie ir vertinami kaip daug naudos visuomenei atnešantys projektai.

Šiandien reitingavimas yra labai madingas dalykas. Daromi ir rimti, ir net komiški reitingai. Vertinami visi. Koks reitingų patikimumas, jei Lietuvoje horoskopai ir visokie aiškiaregiai su savo reitingais surenka masines auditorijas?

Manau, kad Jūsų minimų reitingų Lietuvoje jau per daug ir žmonės jais baigia persisotinti. Todėl dauguma jų „rengėjų“ mesis prie kitų, šviežesnių, veiklų. Esame linkę manyti, kad ateityje reitingus ir vėl rengs tik keletas profesionalų.

Čia derėtų pastebėti, kad dauguma reitingų rengiami tik dėl įdomumo ar smalsumo, bet pridėtinės vertės tokie reitingai nesuteikia.

Iš tiesų labai mažai reitingų jų skaitytojams teikia realią naudą. Naudingais galima laikyti tik medikų ar sveikatos įstaigų, mokytojų ir švietimo įstaigų, na, dar paslaugų teikėjų reitingus.

Koks, Jūsų nuomone, žurnalistikos ir reitingavimo santykis? Kiek žurnalistikos yra reitinguose ir juos sudarant? Kaip šioje srityje suderinami objektyvūs ir subjektyvūs kriterijai?

Mūsų žurnale reitingai sudaro tik apie ketvirtadalį viso turinio. Iš viso pateikiame per 40 straipsnių apie pačius įvairiausių švietimo aspektus. Tiesa, ir pačiuose reitinguose tikrai daug žurnalistikos. Juk tai iš esmės tikroji tiriamoji žurnalistika. Prie vieno reitingo keletas žmonių dirba porą mėnesių, duomenys renkami iš kelių vienas su kitu nesusijusių šaltinių, kalbinama dešimtys pašnekovų, visos lentelės tikrinamos ir pertikrinamos po kelis kartus, dėl metodikos konsultuojamasi su daugybe švietimo specialistų. Taigi žurnalistai atlieka daug juodo darbo, ištiria visą sektorių, tampa nagrinėjamos srities ekspertais ir galiausiai parengia galutinį produktą, kuris vartotojams teikia daug pridėtinės vertės. O juk tai ir yra viena žurnalisto tyrėjo misija.

Kaip dažnai ir koku principu reikia leisti „Reitingus“, kad šis projektas sėkmingai gyvuotų Lietuvoje?

Pirmaisiais gyvavimo metais „Reitingai“ pasirodys du kartus per metus, kitąmet – tris kartus, o galutinis tikslas – keturi

numeriai per metus. Analizuojant švietimo sektorių tokio periodiškumo visiškai pakanka.

Ar lyginatės su analogais užsienyje? Kokios mintys kyla tai darant?

Taip, lyginamės. Ir čia regime didžiulę įvairovę. Tarkime, „Forbes“ renka visokiausių *-iausių*: turtingiausių, įtakingiausių, brangiausių, greičiausių. Bet jų imtis – daugiausia verslas ir politika. O štai „AutoBild“ atlieka pačius įvairiausių automobilių reitingus ir niekur kitur jie nesikiša. Kai kuriose šalyse labai populiarūs tiek internetiniai, tiek spausdinti įvairių paslaugų teikėjų reitingai (pvz., geriausios skalbyklos, taisyklos, maitinimo įstaigos ir kt.). Švietimo srities reitingus įvairiose šalyse daro specializuotos agentūros, o publikuojami jie dažniausiai kaip atskiri nacionalinių dienraščių, savaitraščių ar mėnraščių priedai, taip pat jų interneto svetainėse. Na, mes reitingus išleidome savarankišku žurnalu. Ir tai pasiteisino.

Kodėl „Reitingai“ atsirado kaip atskiras projektas ir žurnalas, jei ta pati žurnalistų komanda analogiškus projektus anksčiau darė žurnale „Veidas“?

Mes pasirašėme susitarimą su „Veidu“, kad šio klausimo viešai neaptarinėsime. Galiu pasakyti tik tiek, kad dalis „Reitingų“ komandos „Veide“ darbavosi 17–18 metų, atidavė gražiausius jaunystės metus ir šiemet nusprendė, kad atėjo metas pokyčiams – kitaip tarient, norisi kažką sukurti savo. Sulaukus pensijos, tai daryti bus jau per vėlu.

Kuo, Jūsų nuomone, šiandien stipri Lietuvos žurnalistika? Kokios profesionalių žurnalistų perspektyvos, jei rinka vis labiau įsileidžia ir samdo žmones „iš gatvės“?

Susitinku su daugybe žmonių ir pastebiu, kad, viena vertus, jie džiaugiasi dideliu informacijos pasirinkimu. Kita vertus, jie pasimetę, nebežino, kas gerai, kas blogai, kaip ką vertinti, kodėl apie tą patį reiškinių vieni rašo ar rodo vienaip, o kiti – kitaip. Jie turi per mažai giluminės informacijos, nesuvokia reiškinių sąsajų (ir taip galų gale mažiau supranta, pasiduoda manipuliavimams). Todėl, manau, žinių operatyvumui pasiekus maksimumą (o jis jau beveik čia pat, juk beveik viską gauname esamu laiku) vėl atsiras profesionalumo, gilumo, išminties poreikis.

Vadinasi, reikės ir profesionalių žurnalistų, gebančių ne tik greitai pranešti, bet ir giliai analizuoti. Jų darbo metodai ir greitis, žinoma, bus kitokie nei prieš 15 metų, bet jų reikės. Tai matyti tiek iš Jungtinės Karalystės, tiek iš Vokietijos ar Prancūzijos pavyzdžių.

Todėl nemanau, kad žmonių „iš gatvės“ samdymas yra ilgalaikis reiškinys, nes tai šakos, ant kurios sėdi, pjovimas. Skaitytojas tikrai išmintingas, jis geba atskirti gerą analitiką nuo tauškalo. Tai supranta taip pat ir žiniasklaidos priemonių savininkai bei vadovai.

Iš tiesų visoje Lietuvos žiniasklaidos rinkoje vyksta, nors ir pamažu, valymasis ir profesionalams bei profesionalumui tai išties į naudą.

Dėkoju už pokalbį.

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Daina Žemaitytė: „Galima juokauti, kad ten, kur baigiasi „Žmonės“, prasideda „Legendos“

Dainius Radzevičius

Lietuvoje kartais dalis žinomų žmonių juokauja, kad jei tavęs nėra „Žmonėse“, tai tu nesi žmogus. Ir toks žurnalo „Žmonės“ apibūdinimas paaiškinamas paprastai – didesniu nei 100 tūkst. egzempliorių tiražu leidžiamas žurnalas pasiekia kelis kartus didesnę auditoriją. Tačiau šio žurnalo vyriausioji redaktorė Daina Žemaitytė karštą vidurvasarį leidžia rūpindamasi ir „Žmonėmis“, ir gerokai rečiau pasirodančiu išskirtinės kokybės žurnalu „Legendos“. Šį kartą „Žurnalistikoje“ nutarėme pristatyti būtent šį žurnalą, kurio herojus žino arba turėtų žinoti didžioji dalis Lietuvos, o gal ir viso pasaulio gyventojų.

Žurnalas „Legendos“ prisistato kaip alternatyva daugeliui kitų leidinių: „Spalvotas, gausiai iliustruotas žurnalas – tarsi atsakas tiems, kurie dabartinę lietuvišką populiariąją spaudą kaltina pataikaujant vienadienėms žvaigždėms ir vaikantis pigių sensacijų.“ Kaip atsirado tokia alternatyva Lietuvoje?

„Legendos“ iš tiesų atsirado tarsi atsakas į kaltinimus, kad populiarioji Lietuvos žurnalistika geba kepti tik pigius vienadienius dalykus. Rengdami „Žmonės“ atrasdavome temų, kurios niekaip netilpdavo į tokio pobūdžio savaitinį žurnalą. Buvo gaila jų neišnaudoti, gaila palaidoti istorijas, kurios pamažu miršta su savo herojais. Žinojome, kad mokėsime tas temas pateikti kitaip, nei istorijos ar kultūrologijos vadovėliai, tad įtikinome leidėjus pabandyti. Abejonių būta – panašaus pobūdžio lietuviškas žurnalas „Istorijos“ neišgyveno, panašiu metu buvo nutraukta kai kurių tokio tipo užsienio žurnalų leidyba. Tačiau mes turėjome viziją ir pakankamai patirties ją įgyvendinti.

Vos keturis kartus per metus galime paskaityti apie „legendas“. O „Žmonės“ mus aplanko kas savaitę. Ar tai reiškia, kad „Žmonės“ yra duona kasdieninė, o „Legendos“ – išskirtinis ir proginis žurnalas?

Geresnį apibūdinimą būtų sunku sugalvoti. Iš tiesų „Žmonės“ yra kokybiškas greito vartojimo produktas, o „Legendos“ – prabangi vakarieniškas, kurią galime sau leisti tik retsykiais. Ir dėl išskirtinių temų, ir dėl pinigų.

Esminiai ir įdomūs faktai apie žurnalą „Legendos“

- „Legendos“ leidžiamos nuo 2010 m. pradžios, 2014 m. vasarą išleistas 18 numeris.
- Žurnalas pasirodo kartą per tris mėnesius.
- Žurnalą rengia „Žmonių“ komanda (žurnalistai, fotografai, dizaineriai). Redakcija dirba ir su laisvai samdomais autoriais, tačiau nuolatinių neetatinių autorių turi vos keletą.
- „Legendos“ yra 116 puslapių. Tiražas 16 500 egz. Kaina 6,90 Lt / 2 Eur (iki šių metų vasaros buvo 5,90 Lt).

Ar galime sakyti, kad „Žmonės“ ir „Legendos“ yra konkurentai?

Jokiu būdu! Pirmiausia todėl, kad „Žmonių“ turinį sudaro tai, kas vyksta čia ir dabar, ir kas jau po savaitės gali pasikeisti. O „Legendose“ – pasakojimai, kurie jau nepasikeis, ir tai, kas jau yra istorija. „Žmonių“ herojai jau po metų gali būti pamiršti, o „Legendų“ herojų vardai įrašyti vadovėliuose ir enciklopedijose. Galima juokauti, kad ten, kur baigiasi „Žmonės“, prasideda „Legendos“.

Šių žurnalų skirtumus lemia ir visiškai kitoks periodiškumas, ir temos, ir jų pateikimas.

Kai kurie žmonės skaito abu žurnalus, tačiau dalis auditorijos – skirtinga. „Legendas“ myli intelektualesnė publika ir,

dideliam mūsų džiaugsmui, tai nėra vien tik vyresni žmonės. Lengva ir patraukli „Legendų“ stilistika padeda jaunimui atrasti „nuobodžius“ rašytojus, tėvų jaunystėje žiūrėtus filmus, garbintus dainininkus ar pamokose praleistas istorijos detales. Daugelis skaitytojų saugo visus „Legendų“ numerius, žurnalas keliauja iš rankų į rankas ir pasiekia tolimiausius pasaulio kraštus. Kartais, praėjus daugiau nei metams, mus pasiekia laiškas iš Australijos ar skambutis iš Amerikos su kurios nors temos atgarsiais...

Ar įmanoma būtų leisti „Legendas“ kas mėnesį? Ar užtektų „legendų“?

Įmanoma, bet sunku. Jei „legendų“ nepritrūktume, tai pritrūktume vaizdo medžiagos. Daugelis archyvų sovietmečiu buvo išblaškyti, paslėpti ar net sunaikinti. Pavyzdžiui, visas Lietuvos kino studijos archyvas pagal tuometinę tvarką buvo siunčiamas į Maskvą, ten yra iki šiol. Rengdami medžiagą apie garsų aktorių ar kultinį filmą dėl nuotraukų nueiname kryžiaus kelius: vieną randame Teatro, muzikos ir kino muziejuje, tris – Lietuvos valstybės centriniame archyve, keletą – aktorės albume, krūvelę pateikia filmo operatorius, kuris, laimei, dar ir mėgo fotografuoti... Dar sunkiau rasti iliustracijų istorinėms temoms – pagalbos esame ieškoję Lenkijos, Amerikos muziejuose ir archyvuose. Kai kurių temų net turime atsisakyti, nes jų tiesiog nėra kuo iliustruoti.

Kita vertus, „Legendos“ – ne tik žmonės. Tai ir daiktų istorijos, atradimai ir išradimai, reiškiniai, įvykiai. Tai – neišsenkančios temos. O ir apie pasaulio garsenybes rašyti

kur kas paprasčiau, archyvinė medžiaga šiais laikais lengviau pasiekama, senų nuotraukų galima rasti didžiosiose fotoagentūrose.

Žurnale galima rasti „lietuviškų“ legendų ir pasaulinio masto žmonių portretų. Kuo ypatingi „lietuviškieji“?

Juk jie – savi... Ir tikrai ne mažiau nuostabūs, talentingi ir vingiuotų likimų nei užsienio garsenybės. Vyresniosios kartos aktoriai, atlikėjai, rašytojai ir poetai – kaip jie mokėjo mylėti, linksmintis ir gyventi laikais, kai viskas buvo draudžiama! Kokie drąsūs, atviri, išmintingi jų interviu – net nuostabu žinant, kokioje bauginančioje ir uždaroje sistemoje jie gyveno. Tokie pokalbiai yra neįkainojama patirtis žurnalistui. Ir laimė, kad spėjame pakalbinti tuos, kurie dar neiškeliavo anapus.

Patys sau atradome, kiek daug lietuviško prieskonio yra pasaulyje ir kiek pasaulinio garso žmonių turi lietuviškų šaknų. Štai JAV pramogų pasaulio karalius Alas Jolsonas, pagerbtas net trimis žvaigždėmis Holivudo šlovės alėjoje, gimė Seredžiaus miestelyje, o požia Barbara Rockefeller pagal gimimo liudijimą buvo lietuvaitė Jieva Paulekiūtė (beje, jau straipsnį išspausdinus paaiškėjo, jog ji – žinomo režisieriaus Vytenio Pauliukaičio teta).

Šiandien didžioji dalis žurnalistikos – greitas ir pigus maistas. Neretai ir su kokybe ne viskas gerai. Kokie yra „Legendų“ žurnalistai ir autoriai?

Tai žmonės, mėgstantys ir gebantys kantriai rinkti informaciją, ją tikrinti, sisteminti ir patraukliai pateikti. Žurnalistai, galintys

prakalbinti pašnekovą galbūt atviriausiam jo gyvenimo interviu. Žmonės, kuriems iš tiesų įdomu, ką jie rašo.

„Legendų“ branduolį sudaro „Žmonių“ komanda, tačiau mums rašo ir neetatiniai autorai. Deja, turime pripažinti, kad žmonių, galinčių gerai rašyti rimtomis ir giliomis temomis, nėra daug. Ir tai turbūt laikmečio bėda: šiuo metu lengviausiai išgyvena greitai interneto žurnalistai, tad tiesiog nėra terpės augti publicistams. Dažnai savo sričių specialistai (pavyzdžiui, istorikai) rūpima tema žino viską, deja, rašo akademiškai ir nuobodžiai. Tad kai kurie rašiniai yra kelių žmonių – specialisto ir žurnalisto – bendro darbo rezultatas.

Pastaruoju metu nuolat tenka girdėti apie užsitarančius laikraščius. Žurnalas „Legendos“ leidžiamas jau keleri metai. Kokie yra šie metai žurnalui? Ar jis pelningas?

„Legendos“ yra prabanga, kurią galime sau leisti tik todėl, kad pelningi yra „Žmonės“, savo pelnu kompensuojantys „Legendų“ nuostolius. Šiemet teko padidinti žurnalo kainą, tačiau ji vis tiek liko beveik per pusę mažesnė nei Lietuvoje pagal licenciją leidžiamų panašių žurnalų („Iliustruotasis mokslas“, „Iliustruotoji istorija“, „National Geographic Lietuva“).

Reklamos užsakovams „Legendos“ nėra patrauklios dėl reto periodiškumo, tačiau pamažu žurnalą atranda įmonės, kurioms svarbus jų istorinis paveldas ir kurių rinkodaros specialistai įvertina „Legendų“ vertę ir ilgaamžiškumą.

Dažnai kalbama apie tai, jog kokybiška žurnalistika šiandien neįmanoma be rėmimo. Ypač mažose šalyse ir rinkose, kur tiražai yra keli ar keliolika tūkstančių. Ar tai tinka ir „Legendoms“? Kas remia šį žurnalą?

„Legendas“ remia... žurnalas „Žmonės“. Kiekviena „Legendų“ medžiaga unikali, jai parengti reikia ne tik daug laiko, bet dažnai – ir lėšų. Puikūs interviu Los Andžele su lietuvių kilmės aktore Ruta Lee ir su „Tele-3“ įkūrėja Liucija Baškauskaite nebūtų įvykę, jei tie patys žurnalistai nebūtų parengę kelių interviu „Žmonėms“. Iš šio žurnalo biudžeto ir padengtos kelionės išlaidos.

Kaip atskiras savarankiškas ir niekieno nremiamas leidinys „Legendos“ turėtų mažai šansų išlikti. Iš tiesų jos gyvuoja tik todėl, kad neturi atskiros komandos, patalpų ir visų žurnalo leidybai reikalingų atributų. Tai yra mūsų komandos sielos džiaugsmas ir vyšnaitė ant šventinio torto – „Legendoms“ aukojame savo laisvą laiką, o honoraro skaičiukai toli gražu neatspindi įdėto darbo. Tai nėra komercinis produktas, greičiau – mūsų leidybinės įmonės prestižo reikalas ir duoklė nišinei žiniasklaidai, mūsų leidėjų gera valia dalį „Žmonių“ pelno aukoti „Legendoms“.

Kokie didžiausi iššūkiai yra žurnalistams ir leidėjams, leidžiantiems tokio tipo žurnalą, koks yra „Legendos“?

Minimaliomis sąnaudomis sukurti visomis prasmėmis vertingą leidinį. Jei nereikėtų skaičiuoti pinigų, viskas būtų įmanoma.

Autorių trūkumas, archyvinės medžiagos stoka taip pat kartais tampa sunkiu, tačiau įveikiamu išbandymu.

Koks Jūsų skaitytojas?

Auditorija labai įvairi, net jauniausioje į tyrimus patenkančioje amžiaus grupėje yra keletas tūkstančių skaitytojų. Itin geras reitingas 20–29 metų amžiaus grupėje. Nuo 40 metų visose amžiaus grupėse auditorija pasiskirsčiusi gana tolygiai.

Vyresnio amžiaus žmonės „Legendas“ tiesiog dievina! „Legendos“ yra populiarus istorinis, kultūrinis, visuomeninis leidinys, turintis išliekamąją vertę. Šiuo metu tai vienintelis nuo pradžios iki galo Lietuvoje kuriamas toks leidinys. Apytuštėje „rimtosios“ spaudos lentynoje „Legendos“ užima garbingą vietą. Tai puikus pavyzdys, kad esame pajėgūs kurti ne tik greito vartojimo žiniasklaidos produktus.

Sėkmės Jums ir dėkoju už atsakymus.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

A. Kuzmicko nuotr.

Kelionių reportažai – vakar, šiandien, rytoj...

Gerimantas Statinis

Kelionių apybraiža gimė iš praeityje populiaraus žanro – kelionių literatūros. Pirminis žmonijos smalsumas, domėjimasis kitais pasauliais ir šalimis, naujovių ir kitokių išpūdžių troškimas daug šimtmečių žmones skatino keliauti. Keliautojai ne tik atrasdavo naujus žemynus ir kelius, bet ir noriai dalijosi savo išpūdžiais su kitais. Iš senovinių rašytinių šaltinių garsi senovės graikų istorija „Pasakojimas apie laivo sudužimą“, kurioje smulkiai priešpastatomas „savas“ ir „svetimi“ pasauliai. Savaiame suprantama, tai buvo daugelio senovės keliautojų pasakojimų pagrindinis leitmotyvas. Leisdamiesi į tolimas keliones klajūnai susidurdavo su įvairiais sunkumais, netikėtumais ir priešais. Daugelis šių nuotykių suguldavo į literatūros kūrinius, legendas ir mitus, skatinančius nenumaldomą skaitytojų dėmesį.

Kelionių aprašymai priskiriami prie patraukliosios literatūros žanro. Didelio populiarumo jie sulaukė antikos laikais. Garsiausi to meto kūriniai buvo „Odiseja“ ir „Eneida“. Antikos herojai keliavo ne tik į svetimus kraštus, bet ir į kitus pasaulius. Šis faktas liudija apie meninės vaizduotės vaisius. Literatūrinė tradicija vaizduoti įvairius sunkumus įveikiančius herojus išliko ir Renesanso epochoje. Devyniais pragaro ratais keliauja rūstusis Dantė. Tuo periodu atsirado ir linksmieji pasakojimai apie sėkminguosius klajūnus, tai pasireiškė arabų literatūroje. XVII a. keliones aprašė ir lietuvių keliautojas Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis knygoje „Kelionė į Jeruzalę“, kuri tapo anų laikų bestselleriu. XVIII a. savo keliones aprašė rusų keliautojas Afanasijus Nikitinas knygoje „Kelionė už trijų jūrų“. Šių ir daugelio kitų keliautojų aprašymai yra to laikotarpio socialinės tikrovės atspindys, daugialypis vaizdas. Juose aktyvus ir autorias vaidmuo – keliautojo, amžininko, aprašomų veiksmų personažo, o pateiktas autorias subjektyvumas yra neatsiejamas šių kūrinių bruožas.

Kelionių aprašymai, kaip atskiras žanras, literatūroje įsitvirtino XVIII–XIX a. Kai kurie tyrinėtojai kelionių reportažus priskyrė prie mokslinio tipo arba juos įvardijo tiesiog keliautojo užrašais, kuriuose sistemingai, pateikiant konkretų turinį, aprašyta kelionė. Kelionių apybraižos taikiniu laikomi įdomiausi ir ryškiausi autoriaus įspūdžiai. Literatūrinė kelionių apybraiža ir kelionių reportažas skiriasi, nors pagal formą jie labai artimi. Jau besiformuojanti apybraiža buvo išskirta iš literatūrinio žanro fono.

Visa šio žanro istorija susijusi su jos būdingų bruožų išskirtinumu, specifikos, kilmės ir funkcionalumo uždaviniais.

Praėjusio amžiaus antrąjį dešimtmetį literatūros tyrinėtojai ir rašytojai aktyviai diskutavo, ar apybraiža yra literatūros, ar daugiau publicistikos žanras. Kelti klausimai, ar apybraižoje, kaip ir pasakojime, leidžiamos prielaidos ir prasimanymai, kaip sujungti dokumentinį ir meninį tikrovės pateikimą, kaip komponuoti meninę išorę ir pan. Visi šie klausimai buvo pagrįsti, nes pati apybraižos struktūra yra gana sudėtinga. Ji daugeliu atvejų sąlygoja sintetinį šio žanro dvilypumą su menine publicistika ir visuomet yra greta kūrybinio sąlyčio, tarp literatūros, meno ir mokslo. Šiuolaikinėje apybraižoje integruojami įvairūs socialinės tikrovės atspindėjimo būdai, vartojamos įvairios literatūros formos, naudojamas tiriamasis žmogaus pažinimas, nuolat gimsta nauji meninės ir publicistinės analizės metodai. Iš čia ir kyla šio žanro tyrinėjimo sudėtingumas. Kūrybinės apybraižos simbiozės – tai nuolatinis veržimasis į difuziją, transformaciją, neretai jos tapdavo tikra kliūtimi tyrinėjant vidinę šio žanro klasifikacijos problematiką.

Ketvirtąjį dešimtmetį apybraiža buvo suvokiama kaip trumpas pasakojamasis kūrinys, kurio pagrindinis tikslas – vaizduojamoji iliustracija arba vaizduojamoji informacija. Pastaroji buvo sukritikuota, nes apybraižos užduotimi laikyta paprasta informacija, nors ir vaizduojamoji.

Penktąjį dešimtmetį pabandyta praplėsti apybraižos žanro sąvoką. Manyta, kad apybraiža yra savarankiškas meninės literatūros

žanras, priklausantis laikraščiams. Skirtingai nuo kitų publicistikos žanrų, ji turi meninių vaizduojamojo aprašymo elementų. Kitaip nei literatūriniai žanrai, ji pagrįsta konkrečiais faktais, turi tiriamųjų ir publicistikos elementų. Taigi apybraiža formavosi kaip atskiras žanras, pabrėžiant įvairių elementų samplaiką ir nieko nesakant apie žanro vidaus sąveikos ypatybes.

Vėliau, šeštąjį dešimtmetį, įsivyravo polemika, skiriant apybraižą nuo kitų mažųjų literatūros formų. Literatūros tyrėjai šį žanrą apibūdino kaip vieną epinių apysakos literatūros formų. Nuo kitų rūšių (romano, novelės, apsakymo) apybraiža skyrėsi tikroviškumu, t. y. joje daugiau ar mažiau tiksliai vaizduojami realiai vykę įvykiai.

Kitą dešimtmetį tyrinėtojai gilinosi į apybraižos esmę. Jie kėlė klausimus, susijusius su jos kilme, konstravimu, žmogaus būdo dokumentiškumu, pabrėžė apybraižos autoriaus vaidmenį, svarstė žanro poetikos problemą.

Aštuntąjį dešimtmetį pagrindiniu tikslu tapo žmogaus vaizdavimo specifika publicistikoje. Tyrėjai rimtai prabilo apie apybraižos produktyvumo ir kūrybiškumo santykius su menine literatūra, mokslu ir menu.

Žurnalistai noriai naudojosi šio žanro ypatybėmis, nes jis leido laisva ir nevaržoma forma skaitytojams pasakoti tiesioginius pastebėjimus ir įspūdžius, dalytis mintimis apie pamatytus kraštus, pasakoti apie žmonių genotipus ir realias naujienas. Kelionių aprašymai buvo labai paklausūs, nes jie galėjo patenkinti ir atsakyti į daugelį auditorijos

klausimų, į kuriuos žmonės neturėjo atsakymų. Kūriniai apie keliones turėjo ypatingą liudinininko bruožą, žadinantį žiūrovo ir skaitytojo vaizduotę, padedantį kurti aprašomo įvykio tikroviškumą. Šio literatūros žanro skaitytojo poreikis buvo visiškai motyvuotas, nes tuo metu nebuvo išplėtotos komunikacijos – žmogui buvo viskas įdomu, t. y. bet kokia informacija apie išorinį pasaulį.

Kelionių literatūros vaidmuo formuojantis apybraižai buvo nepakeičiamas, nes iš šių kūrinių ėmė kristalizuotis tie turinio ir struktūros elementai, kurie laikui bėgant suformavo savitą apybraižų tipą – kelionių reportažus. Skirtingai nuo literatūros apie keliones, kelionių apybraižose autorius užėmė aktyvią poziciją. Čia jis buvo ne tik stebėtojas, bet ir betarpiškas įvykių veikėjas. Autorius aktyviai dalijosi su skaitytojais savo mintimis ir apmąstymais. Tokiu būdu jo subjektyvumas realioje tikrovėje tapo būdingu gimstančios apybraižos žanro bruožu, o atviras autoriaus publicistiškumas – neatskiriama savybė. Autorius tapo pagrindiniu veikiančiu personažu. Per jo supratimo prizmę kūrinyje susiliejo skirtingi tikrovės fragmentai. Būtent autorius suteikė kūriniui baigtumo ir vientisumo. Iš kitų vaizduojamųjų elementų galima išskirti portretines ir peizažines linijas, buitines ir papročių paveikslus, herojų charakteristikas ir lyrinius nukrypimus.

Laikui bėgant kelionių apybraižos žanras gerokai išsiplėtė, atsirado porūšiai: kelionių pastabos, apsakymai, lyriniai dienoraščiai etc. Kelionių apybraižų žanro skirtumai labai priklauso nuo kelionės maršruto, jos tikslų ir užduočių, paties pasaulio pažinimo sąvokos,

Vėliavos. M. Patašiaus nuotr.

galiausiai autoriaus sąmoningumo ir jo keitimų. Kelionės apybraiža turi atitikti visus meninio kūrinio reikalavimus. Jeigu autorius nori skaitytojus supažindinti su kelionės maršrutu, tai turi vaizdingai aprašyti tikrovę, prisilaikyti chronologinės įvykių eigos ir aiškiai pateikti teminę faktų medžiagą. Jeigu kūrinio tikslas yra iškelti problemą, tuomet pirmame plane turi būti pateikti autoriaus pamąstymai apie matytą įvykį. Visais atvejais svarbu perduoti kelionės koloritą, jos nepaprastumą ir išskirtinumą.

Kelionių apybraižoje autorius gali atkurti visą aprašomos tikrovės vaizdą, nes jis neapribotas vien maršruto aprašymu. Istorinės analogijos, autoriaus pamąstymai, lyriniai nukrypimai, išplėstiniai dialogai su kūrinio herojumi ir daugelis kitų dalykų – visa tai apybraižą rašantis asmuo panaudoja pateikdamas žmonių savybes. Kelionių apybraižoje gali būti ir statistinių

mokslinių gamtos ar kraštotyros duomenų. Visa ši daugiažanrė medžiaga, autoriaus sumanymu, susilieja kelionių apybraižoje, o jos žavesys yra pagrįstas panoraminiu principu. Kelionės apybraižos dėstymo forma yra laisva ir nepriklausoma.

Kelionių apybraižų atmaina yra kelionių aprašai arba pastabos. Skirtingai nuo apybraižos, tai mažesnės apimties kūriniai. Kelionių aprašuose autorius nesiekia aprašyti viso tikrovės vaizdo. Čia paprastai nebūna didelių intarpų, galinčių praplėsti vaizduojamojo laiko ir erdvės ribas, o pasakojimui būdingas asmeniškumo atspalvis, neišvengiama lyrinių elementų. Čia pagrindinis asmuo – autorius.

Šiuolaikinėse apybraižose vaizduojant tikrovę, leidžiančią nutolti nuo maršruto ir patirti nenumatytų atsitiktinumų, pasirenkamas keliavimas autostopu. Avantiūrizmas

keliaujant minimu būdu iškeliamas į pirmą vietą. Šis keliavimo būdas nėra saugus. Vis dėlto nemažai žurnalistų, norėdami išsiveržti iš kasdieniškų įvykių rutinos, ryžtasi tokiam rizikingam ir nenuspėjamam žingsniui. Intriga, tampanti pagrindine siužeto linija, gali įvilioti skaitytoją į savo nenuspėjamus vingius.

Kelionių apybraiža pasižymi panoramiškumo principais. Vaizduojant tikrovę joje išryškėja autorystės linija, laisva pasakojimo maniera, kuri gali būti ir kronikos priežastingumas, taip pat laisva asociatyvi forma, nušviečiamų temų platumas. Tokio tipo kūriniuose auditorija gauna savotiškai sukomponuotą ir suformuotą idėjinės bei meninės patirties turinčią žurnalisto-amžininko informaciją, atskleidžiančią betarpiškai savitą pasaulėjautą ir sampratą apie ekonominę, politinę, socialinę ir dvasinę šalies išsivystymą. Čia svarbus peizažas: fiksuojami vietovės ypatumai ir įvairūs gamtos dėsniai, atskleidžiamas egzotiškumas ir pateikiamų vaizdų dinamiškumas, kad skaitytojas suvoktų, kur vyksta veiksmas, ir geriau įsivaizduotų vietos žmonių gamtines sąlygas. Kelionių apybraiža yra pats subjektyviausias žurnalistikos žanras.

Šiandien apybraiža yra žurnalistikos kūrinys, kuriame dokumentiškai tiksliai ir kartu vaizdžiai pasakojama apie konkrečių žmonių poelgius ir charakterius (portretinė apybraiža), taip pat atspindimi žmonių grupės ar bendruomenės tarpusavio santykiai. Tokiuose rašiniuose dažniausiai nurodomos tikros pavardės, tikslūs

vietovardžiai, griežtai laikomasi dokumentinio tikrovės atspindėjimo metodo. Labai riboto masto išmonė naudojama tik hipotetiškai atkuriant veikiančiųjų asmenų dialogus, monologus ir tarsi rekonstruojant kai kurias, dažniausiai išnykusias, aplinkos detales.

Reportažas (pranc. *reportage*, angl. *report* – pranešti) – spaudos, televizijos, radijo žurnalistikos informacinis žanras, to žanro kūrinys, operatyviai, dinamiškai ir įtaigiai pasakojantis apie įvykius, kurių stebėtoju buvo pats autorius. Reportaže glaustai, vaizdžiai, panaudojant būdingiausias detales, perteikiama skaitytojui, žiūrovui ar klausytojui įvykių raida taip, tarsi jis būtų buvęs stebėtojas. Šitaip sukuriamas vadinamasis „dalyvavimo efektas“. Anksčiau reportažuose dažnai buvo pasakojama pirmuoju asmeniu. Dabartinėje žurnalistikoje reportažų autoriai rečiau vartoja tokią pasakojimo formą.

Žanas Bodrilardas (*Jean Baudrillard*) knygoje „Cool Memories“ yra pasakęs, kad keliavimas, kaip ir egzistencija, yra nefigūratyvus menas. Kelionės iš tiesų yra nepaprastai įdomus metafizinis reiškinys, jų metu žmogus patiria įvairiausias būsenas. Teko jas stebėti kalnuose, Kaukaze, užkopus į 4,5 km aukščio perėją Elbruso papėdėje. Tai buvo mažas rojus, nuo kurio atsivėrė vaizdai, primenantys vieno kino filmo dainą: „Ten angelai gyvena tarp aukštų kalnų...“ Vieni keliautojai, paveikti gamtos grožio ir įkvėpti polėkio, ėmė deklamuoti eiles, antri – isteriškai šaukti, tretieji – juoktis, ketvirtieji puolė vaikiškai čiuožinėti sniegą ant užpakalio, o viena mergina ėmė

verkti. Išsigandęs paklausiau, kas atsitiko, tačiau supratau, jog tai savotiškas emocijų protrūkis. Pagalvoju, o kodėl aš ramiai stoviu... Tik vėliau supratau, kad aš stebiu juos, ko anksčiau visai nedariau. Tai, matyt, taip pat dvasinė išraiška.

„Jis daug keliauja, bet ne tam, kad pamatytų naujus kraštus, ieškodamas praeities, nes kelionė – tai mėginimas pakeisti ne vietą, o epochą“, – rašė Laimonas Tapinas knygoje „Septynios vienatvės Paryžiuje“. Žurnalistas Jonas Bulota yra pasakęs, kad kelionių metu laikas tarsi sustoja. Per atitinkamai trumpą laiką keliautojas gauna informacijos srautą, kurį normaliomis sąlygomis gautų per metus, taigi susidaro aliuzija, jog iš tiesų laikas ima sukintis lėčiau. Daug sentencijų apie gyvenimo filosofiją susiję su kelionėmis arba keliavimu. Rytų patarlė sako, kad kelionės – tai gyvenimo pergalė. „Žmogus gimsta dukart, antrą kartą – kelyje...“ (Henris Toro), „Kartu keliauti – tai reiškia gyventi vieną gyvenimą“ (M. K. Čiurlionis), „Kam Dievas nori parodyti savo palankumą, tą siunčia pasidairyti po pasaulį“ (J. V. Gėtė). „Kelionė yra tik kito pakaitalas – bet pats tinkamiausias. Tai, ko siekiame keliaudami, nėra atradimai, <...> tai veikia yra švelnus teritorijos nyksmas: mes norime būti pagauti kelionės, kitaip tariant, nebuvimo. Kai mūsų mentaliniai vektoriai peržengia meridianus, okeanus ir polių, nebuvimas tampa kūniška realybe“, – rašė prancūzų sociologas ir filosofas Ž. Bodrilardas.

Tarpukario Lietuvoje buvo išleista daugiau kaip 40 knygų, kuriose pateikiami kelionių reportažai, apybraižos, apsakymai. Šio

laikotarpio apie keliones rašiusius autorius suskirstysiu į tris pagrindines grupes: žurnalistų ir rašytojų reportažai; mokslininkų, prie kurių priskirčiau gamtininkus, topografus, geologus, studijos; kitų autorių – kunigų, diplomatų – kelionių aprašymai. Galima teigti, jog kelionė, kaip rašymo objektas, jau savaime skatina rašyti „reportažiškai“. Kuo plačiau aprašoma jos eiga, tuo rašinys reportažiškesnis. Pasakojimo tikslu gali tapti vien keliavimo eiga.

Kelionių aprašymų negalima priskirti kokiam nors žanrui. Tai – literatūros rūšis, kurioje susilieja įvairių žanrų elementai. Kelionės įspūdžių knygoje galime pastebėti reportažo, apybraižos, interviu, esė elementų. Taip pat verta pažymėti, jog žanro sąvoka apima ne temą, o metodus ir priemones, kuriomis ji gvildinama. Vakarių žurnalistikos teoretikai kelionės aprašymą nagrinėja kaip vieną iš dokumentinės prozos atmainų. Žurnalistikos teoretikai Lietuvoje rašinį apie keliones, įspūdžius po gimtą ar svetimą kraštą priskiria reportažo žanrui.

Kelionių publicistikos problemos nėra išsamiai išanalizuotos lietuvių tyrinėtojų darbuose. Vienintelė mokslinė studija, su kuria teko susipažinti, tai Vilniaus universiteto dėstytojo V. Bartasevičiaus publikacija „Kelionių tema publicistikoje“. Joje autorius pastebi, jog Rusijos žurnalistikos teoretikai mokomuosiuose leidiniuose, kuriuose privalu apibendrinti skirtingas nuomones ir jų pagrindu išdėstyti bendrą pagrįstą reiškinių sampratą, visai neužsiemena apie žanrines reportažo galimybes,

Pakalnutės. M. Patašiaus nuotr.

bet išskiriama atskira apybraižos žanro rūšis – kelionių apybraiža. Reportažas – tai dinamiškas, įtikinamas pranešimas apie aktualiausius įvykius, meninėmis priemonėmis perteikiant „dalyvavimo efektą“. Kaip daugelyje lietuviškų liaudies pasakų: „Ir aš ten buvau, alų midų gėriau, per barzdą varvėjo, burnoj nieko neturėjau.“ Visų kelionių pagrindas – kelionė. Ji yra aprašymo objektas, o ne priemonė informacijai gauti. Tiesioginis keliavimo aprašymas gali būti kuo įvairiausias, bet visais atvejais – tai jungiamasis turinio elementas. Visus įvairaus žanro kelionių reportažus jungia tai, jog jų atsiradimą pastūmėja reali kelionė.

Iš kitų literatūros kūrinių kelionių aprašymai išsiskiria autoriaus surinktų faktų daugiaplaniškumu. Tai erdvė autoriaus apmąstymams. Autorius subjektyviai pasirenka kelionės maršrutą ir formuoja pasakojimą. Apybraižos žanrui priskiriami grožinės

literatūros ar publicistikos kūriniai, kuriuose beletristikai artimomis vaizdavimo priemonėmis aprašomi konkretūs žmonės, realūs faktai. Žurnalistikos aspektu – tai meninis publicistinis žanras, kurį itin sunku atskirti nuo reportažo. Apybraižoje autentiška medžiaga kartais, taip pat kaip ir apsakyme, pateikiama fabulos pavidalu ar biografijos atskleidimu. Kai kuriems šio žanro kūriniams būdinga faktografija, žurnalisto tyrinėjimo duomenys. Apybraižoje naudojama daugelis kitų žanrų – interviu, reportažas, memuarai, apsakymas.

Keliavimas autoriui nėra savitikslis, tuo pačiu ir skaitytojui atskleidžiama nauja aplinka. Šiuo atveju kelionė tampa savotišku įvykiu, kuris kelionių aprašymuose esti pasakojimo objektas. Pasakojimo objekto ypatumai ne tik atsispindi turinyje, bet ir veikia rašinio formą, net iš dalies sąlygoja metodus, kurie pasirenkami vaizdavimui. Pažintinė informacija – svarbi kelionių

aprašymo sudėtinė dalis, nes keliautojas, savo įspūdžius suguldydamas į popieriaus lapą ir pasakodamas apie svetimą šalį, pateikia daug naujos informacijos. Kelionių metu žmogus ypač jautrus jį supančiai naujai aplinkai. Į akiratį patenka net patys subtiliausi kasdienės buities pastebėjimai ir pasakojimai apie gyvenimo būdą. Kelionės aprašymas turi sukurti įspūdį, jog skaitytojas pats dalyvauja joje. Todėl centrinė kelionių reportažo ašis yra pasakotojas. Jis yra tarpininkas tarp skaitytojo ir vaizduojamosios aplinkos.

Lietuvių literatūros klasikas, pirmosios kelionių aprašymų knygos autorius Vaižgantas dar 1912 m. teigė, jog, norint prabilti apie svetimus kraštus, reikia juos patyrinėti vietoje, paskaityti apie lankomą kraštą. Taip pat jis moko keliautoją pasiduoti įspūdžiui, širdimi atspėti svetimo krašto paslaptį. Jeigu svetur patirti įspūdžiai nepažadina kūrybinės galios, geriau iš viso nerašyti. Kelionių reportažo autoriaus asmenybė ir jo stilius lemia pasakojimo sėkmę. Kelionių aprašymui būdingas siužetinis išbaigtumas, vystymasis laike ir erdvėje, nes pasakojama kelionės istorija net ir tuomet, kai fizinis judėjimas pakeičiamas vidiniu.

Tarpukario kelionių reportažus galima suskirstyti į tris grupes. Pirmajai atstovauja profesionalūs plunksnos meistrai – tai žurnalistai ir rašytojai M. Šalčius, V. Uždavinyš, A. Poška, J. Paleckis, A. Vienuolis, P. Cvirka, A. Venclova, B. Sruoga, A. Vaičiulaitis, J. Savickas-Rimošius, P. Babickas. Antrajai grupei priklauso mokslininkai: K. Pakštas, T. Ivanauskas, K. Arris,

V. Ruokis. Trečiajai grupei priskirčiau kunigus, diplomatus ir kitų profesijų keliautojus: K. A. Sabaliauską, A. Pauliką, A. Lipnicką, agronomą P. Butkų, aviatorių I. Namiką, Z. Blyną-Vetusį, I. Oginskaitę-Banaitienę.

„Yra dviejų rūšių keliautojai: vieni kelionei rengiasi, t. y. studijuoja numatytą pervaziuoti kraštų geografiją, meną, architektūrą ir t. t., o kiti kelionę improvizuoja – sėda į traukinį ir važiuodami dairosi pro vagono langus su užrašų knyguote rankose, – rašė rašytojas Vytautas Alantas. – Tai yra spontaniška kelionė. Tokie keliautojai nesamprotauja ir nesigilina į matomą aplinką, bet ją vaizduoja.“ Nežinia, kuriai kategorijai galima priskirti Matą Šalčių. Tai ir nėra labai svarbu, nes jis ketvirtadalį gyvenimo praleido keliaudamas. Galima teigti, kad M. Šalčius pirmasis Lietuvoje suformavo kelioninės žurnalistikos pagrindus. Gausiai rašydamas į vietinę ir Lietuvos spaudą apie keliones ir kitų kraštų kultūrą, M. Šalčius galiausiai atvėrė lietuviams langą į pasaulį.

Viena iš silpnųjų kelionių literatūros pušų yra jos tariamas trumpaamžiškumas. Neretai vos prieš kelerius metus rašyto kelionės reportažo duomenys ir faktai jau atrodo pasenę, tačiau šie užfiksuoti momentai įgauna kitą, išliekamąją, vertę ateities kartoms. M. Šalčiaus kelionių reportažai „Svečiuose pas 40 tautų“ išleisti beveik prieš 80 metų, tačiau šias knygas įdomu skaityti ir šiandien. „Gausus nuotykių buvimas leidžia autoriui nesikartoti ir nenusibosti skaitytojui“, – rašė J. Šimkus pirmos reportažų knygos recenzijoje.

Kitas galbūt dar svarbesnis veiksnys, nulėmęs M. Šalčiaus knygų populiarumą, buvo jo tolerantiškai demokratiškos pažiūros, nuoširdi pagarba visoms aplankytooms tautoms, blaivus įvykių ir reiškinių vertinimas. Norėdamas geriau pažinti lankomas šalis ir kuo daugiau apie jas sužinoti, žurnalistas visur ieškojo pažinčių, susitikimų su žmonėmis, kurie paaiškintų specifinius, nesuprantamus reiškinius, papročius ir įvykius.

Beveik visi rašiusieji apie M. Šalčių nurodė, kad jis savo lankytose šalyse ieško vien gerų dalykų ir aprašo vien teigiamus reiškinius. „Apskritai autorius matytus kraštus, žmones, tvarką aprašo labai atsargiai, taktiškai, kad kartais neužgautų žmonių, su kuriais jis turėjo reikalo ir kurie jam tiek daug geros širdies bei vaišingumo parodė, – pažymėjo „Kultūros“ žurnalas, – todėl bloga apie nieką nerašo, priešingai, kur tik jam teko pastebėti žmonių gerumus, jų skelbiamų idėjų humaniškumą, ten jis tai visu ryškumu ir pažymi.“ Knygos „Svečiuose pas 40 tautų“ populiarumui nemažai pasitarnavo ir vaizdinga, stilistinių išraiškos priemonių turtinga autoriaus kalba. Nepaisydamas kelionės nuovargio, patirtų įspūdžių gausumo ir įvairumo, M. Šalčius beveik visuose kelionių reportažuose išliko žvalus, gebėjo gėrėtis ir nuoširdžiai džiaugtis. Neatsitiktinai kai kurie recenzentai jo knygas pavadino romantinėmis.

Terminas „naujoji žurnalistika“ atsirado JAV praėjusio šimtmečio septintajame dešimtmetyje. Lietuviškas atitikmuo – „nebeletristika“, kitaip sakant, dokumentinė proza.

Tai bandymas jungti žurnalistiką su grožine literatūra, apybraižą, reportažą – su apsakymu, novele, žurnalistinį tikslumą – su beletristikos meninėmis išraiškos priemonėmis. Kaip rašė Trumanas Kapotė (*Truman Capote*): „Žurnalistika ir grožinė literatūra susilieja kaip dvi upės. Šitaip gimsta kūrinys, kuris skaitomas kaip romanas, nors kiekvienas jo žodis yra tiesa.“ Rašytojas-reporteris turi būti įvykių centre, važinėti, stebėti savo būsimųjų herojų gyvenimą, palaikyti ryšį, rinkti įvairiausią informaciją.

Naujoji žurnalistika pasirodė kaip iššūkis tiek literatūrai, tiek žurnalistikai. Jos principas – vaizduoti gyvai, o ne atpasakoti, pateikti nesutrumpintus dialogus, kuriuose atsiskleistų veikėjų charakteristika, mintys, būsenos, pasakoti trečiojo asmens vardu, vengiant nepageidaujamo subjektyvumo. Dokumentinė proza, kaip literatūros žanras, turi keletą charakteristikų. Tai meniška, kūrybiška, literatūrinė reportažo forma, kuriai būdingi trys pagrindiniai atributai: dramatinės literatūros priemonės, intensyvus pasakojimas ir subjektyvus požiūris. Žodis „reportažas“ dažnai vartojamas kaip dokumentinės prozos sinonimas. Anot G. Fordo, reportažas – tam tikro ypatingo įvykio pateikimas kontekste, kuris padeda skaitytojui patirti tuos faktus ar įvyki.

Štai ką rašo L. Gira „Kritikos baruose“: „Šalia literatūrinių kelionių aprašymų yra dar vadinamieji kelionių vadovai, kaip kad garsūs Europos Vakarų bedekeriai. Jų tikslas nėra duoti skaitytojui beskaitant atjausti jų aprašomosios vietos grožį ar ūpą, o tik priminti, nurodyti jam, ką jis, ton vieton nuvykęs, gali

ten rasti, kur jis turėtų ieškoti sau grožio bei atminimų ir t. t. Mažiau talentingi rašytojai paprastai čia ir suklumpa, kad įpuola į tą sausą aprašomosios vietos įdomybių pasakojimo toną. O ir talentingas, bet neįgudęs rašytojas lengvai gali iš gamtos apysakininko – į jos kronininką save degraduoti.“ L. Gira rašo, kad A. Vienuolis laimingai išvengė tų seklumų ir jo kelionių aprašymai neprimena *bedekerio* tono. Gamta aprašoma gyvai ir vaizdingai, o mintis skaityti lengva, nes suskirstytos trumpais sakiniiais.

Reportažas pagal savo paskirtį ir atsižvelgiant į tai, kad jis paremtas konkrečiais faktais ir paties autoriaus nuomone bei jausmais, priklauso publicistikos žanrui. Tačiau tai nereiškia, kad kiekvieną reportažą galėtume pavadinti publicistiniu kūriniu (nepaisydami aukšto meninio lygio). Gerame reportaže niekad nėra jokios prarajos tarp to, kas logiška, ir to, kas vaizdinga. Svarbu, kas nusveria, kokį bendrą sprendimą turi kūrinys, – loginio išprotavimo ar beletristinio vaizdo. A. Vienuolio reportažuose nusveria beletristinis vaizdas, išmonė, emocijos, todėl publicistiniu kūriniu pavadinti tokius reportažus būtų nevisiškai teisinga, nors pagal prigimtį kelionių reportažai priklauso publicistikai. Loginiam išprotavimui būdinga „gyvenimo sėmimas glėbiais“, stengimasis žvelgti plačiai ir toli, neapsisotant ties visapusišku daiktų apžiūrinėjimu. Kuo gi P. Cvirka savo reportažais iškyla aukščiau A. Vienuolio? Juk jis nepateikia tokio plataus, visapusiško vaizdo, neduoda daiktų pačiupinėti, kaip tai daro pastarasis. P. Cvirka iškyla, nes jo reportažų skleidžiamoji mintis yra ir karštesnė, ir platesnė. Tai publicistinė mintis. Kokiu būdu

perteikti gyvenimą – loginiu išprotavimu ar vaizdu – nepriklauso nuo rašytojo noro. Tai prigimtis, o jos pakeisti negalima. Loginis kelias reportaže turi pirmenybę, nes reportažui keliami publicistiniai reikalavimai, o pagrindinis publicistikos reikalavimas – perteikti gyvenimą loginio išprotavimo keliu. Tuo publicistika iš esmės ir tesiskiria nuo beletristikos.

Kelionės aprašymuose atsiskleidžia autoriaus mąstysena, jo gyvenimo ir rašymo stilius. Kelionės įspūdžius pateikiantis žmogus tarsi apsinuogina prieš skaitytoją, perduodamas jam asmeninį požiūrį į svetimą aplinką. Sustabarėjusios publicistinės frazės ar faktų rinkiniai padeda paslėpti abejotinę talentą, tačiau neimponuoja kelionių aprašymuose veiksmo ir minties ieškančiam skaitytojui.

Pirmaisiais Nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiais buvo knygų apie svetimus kraštus antplūdis. Tuo metu išleista daug „ekskursinio“ pobūdžio knygų – autoriai naudojami populiariu principu: „Ką matau, apie tą rašau.“ Kai pirmasis poreikis atslūgo, skaitytojai ėmė nepalyginamai reikliau vertinti pasakojimus, reikalauti visapusiškos svetimumo krašto panoramos ir subjektyvaus žvilgsnio į naują aplinką. Pavyzdžiui, nors tarpukario Lietuvos visuomenė buvo ištroškusi žinių apie nematytus kraštus, daugelis anonsuotų kelionių reportažų taip ir nepasirodė – autoriams ir leidykloms pritrūko lėšų finansuoti ne itin populiarius kelionių aprašymus. Tai, kad tarpukario Lietuvoje prireikė antrojo M. Šalčiaus „Svečiuose pas 40 tautų“ bei K. A. Sabaliausko „Tūkstančio

paslapčių šalyje“ knygų leidimo, įrodo, jog žmonėms trūko populiarieji ir informatyviai parašytų pasakojimų apie egzotiškas šalis. Jie iš pasipylusio kelionių aprašymų srauto pradėjo atsirinkti ir vertinti jiems siūlomus reportažus, o ne akiai pirkti vien dėl ant viršelio išvardytų autoriaus aplankytų kraštų.

Įdomu, jog trečiasis M. Šalčiaus knygos leidimas pasirodė atkūrus Nepriklausomybę, kai, atsivėrus geležinei uždvarai, vėl kilo pažintinės informacijos be propagandinių nuostatų poreikis. Tarpukario Lietuvoje išleisti kelionių reportažai pažintine prasme apima platų spektrą – nuo oficialių studijų apie konkrečią valstybę iki beletristinių novelių ar tik kelionės nuotaiką atspindinčių autoriaus minčių srauto. Manau, šio laikotarpio kelionių aprašymai yra brandžiausi meniniu požiūriu. Profesionalūs rašytojai, kaip A. Vienuolis, B. Sruoga, P. Cvirka, A. Venclova, J. Savickis, A. Vaičiulaitis, meistriškai valdydami plunksną, įtraukia skaitytoją į pasakojimą, sukurdami ne vien virtualų realumo efektą, bet ir ieškodami bei tyrinėdami vidines žmogaus sielos ir jo proto gelmes.

Šiandien Lietuvoje leidžiamas tik vienas kelionių publicistikos reikalavimus atitinkantis žurnalas „Kelionės ir pramogos“. Labai gaila, kad prieš kelerius metus dingo žurnalas „Kelionių magija“. Šis nuoseklus leidinys buvo daugiau orientuotas į keliones po Lietuvą, jį

gerai vertino ir patys keliautojai. Nuo 2008 m. lietuvių kalba leidžiamas garsus vokiečių leidinys „Geo“, o nuo 2009 m. spalio mėnesio – visame pasaulyje dėl nuodugnių straipsnių apie skirtingas kultūras, gamtą, mokslą ir technologijas žinomas žurnalas „National geographic Lietuva“. Neseniai pasirodė žurnalas „Makaliaus kelionės“, tačiau tai daugiau reklaminis kelionių agentūros „Makalius Lt“ pigių kelionių lėktuvais leidinys.

Kelionių tematika knygų šiandien išleista ne viena dešimtis ir tai dar kartą įrodo, kad panašaus pobūdžio literatūra nepraranda savo aktualumo ir paklausos. Tačiau jas sunku įvardyti kelionių reportažais ar apybraižomis, nes tai meninės publicistikos, daugiau ar mažiau dokumentinės prozos pavyzdžiai. Įdomu, kad tokio pobūdžio knygas ima rašyti ne žurnalistai ar rašytojai, o keliautojai, turintys nemažą kelionių patirtį, mokantys išsamiai ir nuoširdžiai pateikti išgyventas emocijas. Čia pasiteisina garsioji J. McKay citata: „Tai, kas buvo parašyta be didesnių pastangų, bus perskaityta be didelio malonumo.“

Kelionės, jų prigimtis yra kur kas sudėtingesnis procesas nei manoma, apimantis daugybę mokslo šakų, reikalaujantis dar neįvardyto – kelionių mokslo statuso. Mokslo, kuris analizuotų kelionės, kaip pagrindinės komunikacijos sudėtinės dalies, reikšmę žmonijos civilizacijos ir progreso eigai.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Lietuvių laikraštis

	metams.	6 mėn.	3 mėn.	1 mėn.	1
Parsisųdzdinant: šlapus sienos	5 rub.	3 rub.	1 r. 75 k.	60 k.	1
Be parsisųdzdinimo	4	2 r. 50 k.	1 r. 50		
I užsienį (i užrubežį)	6	3 r. 50	2 r. —		1

Metai skaitos nuo 1 Gruodžio 1901 m.

Redakcija ir Administracija

Peterburge, Ekaterininskij kan. № 10. Telefonas 354

„Lietuvių laikraštis“ – pirmasis legalus leidinys Rusijos imperijoje

Genovaitė Burneikienė

Panaikinus spaudos draudimą, lietuviai, gyvenantys kitose Rusijos imperijos gubernijose, įteikė prašymus Spaudos valdybai, kad galėtų leisti laikraščius lotyniškais raidėmis. Peterburge gyvenantis Antanas Smilga, įteikęs prašymą pavasari, leidimą gavo tik 1904 m. spalio 2 d. A. Smilga jau anksčiau, t. y. 1898 m., buvo įteikęs prašymą leisti lietuvišką savaitraštį „Ūkės reikalai“, o 1902 m. prašė leidimo leisti dvisavaitį leidinį „Peterburgo lietuvių laikraštis“, tačiau leidimų negavo [1]. Peterburge XX a. pradžioje gyveno per 30 tūkst. lietuvių. Jau 1892 m. buvo įkurta Lietuvių ir žemaičių labdarybės draugija, kuri telkė Peterburge gyvenančius lietuvius, skatino puoselėti lietuvių kalbą, liaudies tradicijas. Šios draugijos veikloje aktyviai dalyvavo ir Peterburgo imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos profesūra: Maironis, J. Krikščiūnas-Jovaras, J. Tumas-Vaižgantas ir kiti. Tad lietuviško periodinio leidinio nekantriai laukė Peterburge gyvenantys lietuviai.

Savaitraštis „Lietuvių laikraštis“ Peterburge ėjo nuo 1904 m. gruodžio 1 d. iki 1906 m. sausio 19 d. Tai pirmasis legalus laikraštis lietuvių kalba Rusijos imperijoje. Leido ir redaktoriumi pasirašinėjo A. Smilga. Nuo 1905 m. faktiškai laikraštį redagavo K. Račkauskas [2]. J. Kirklys, apžvelgdamas prieškarinę lietuvių periodiką, nurodo, kad „pats pirmutinis mūsų legalus „Lietuvių laikraštis“ išėjo Petrapily 1904 m. gruodžio mėn. 1 d. Buvo tai nepartinis savaitinis laikraštis. Redaktorium 1904 m. 1–3 nr. pasirašė K. Narutavičius. Toliau visą laiką – Antanas Smilga“ [3]. J. Tamošiūnas „Lietuviškų periodinių leidinių bibliografijoje“ teigia, jog „Lietuvių laikraštis“ – literatūros, mokslo ir politikos iliustruotas savaitraštis <...>. Leido A. Smilga, remiamas Peterburgo Lietuvių ir Žemaičių labdarybės draugijos ir Dvasinės akademijos profesorių, cenzūruojamas universiteto privat. doc. E. Voltero. Ofic. red. pasirašinėjo K. Narutavičius, A. Smilga, fakt. redaktorius K. Račkauskas-Vairas“ [4]. Tuokart A. Ruzgas pažymi, kad „kartu su leidinio programa buvo patvirtintas ir redaktorius Silvestras Baltramaitis“, tačiau „dar nepasirodžius nė vienam laikraščio numeriui, S. Baltramaitis dėl nesutarimų su leidėju A. Smilga atsisakė pareigų, todėl redaktoriumi buvo paskirtas K. Narutavičius. <...> Kelis pirmuosius numerius faktiškai redagavo Jonas Mačiulis-Maironis“ [5]. Buvęs lietuviškų leidinių ir periodikos cenzorius E. Volteris savo atsiminimuose rašo, kad jam teko cenzūruoti „Lietuvių laikraščio“ numerius, ir pažymi, jog „Lietuvių laikraštis“ „nuo 1–45 numerio turėjo vienos vinjetės antraštę, o nuo 46–47 nr. lapkričio 11 d. buvo pakeista, kai revoliucijos metais

buvo leisti veikalai be cenzūros“ [6]. Vadinasi, nuo 1905 m. lapkričio redakcija galėjo ne tik pakeisti savo laikraščio vinjetę, bet ir spausdinti rašinius be išankstinės cenzūros.

Galiausiai 1904 m. gruodžio 1 d. Peterburge išėjo pirmasis leidinys lietuvių kalba „Lietuvių laikraštis“, išspausdintas lotyniškomis raidėmis. Tai literatūros, mokslo ir politikos savaitinis („nedelinis“) laikraštis su iliustracijomis. Leidinys turėjo spalvotą viršelį, kuris atliko informacinę ir reklamos funkciją, todėl nebuvo numeruojamas.

Pirmasis „Lietuvių laikraščio“ numeris buvo 10 p. apimties, 18,5x11 cm formato. Dėl tokios apimties ir formato leidinys labiau priminė žurnalą nei laikraštį; tekstas buvo spausdinamas dviem skiltimis, o atkarpoje – trimis skiltimis. Savaitraščio pirmoje viršelio pusėje buvo laikraščio pavadinimas, data, leidimo vieta ir gana plati informacija skaitytojams ir būsimiems bendradarbiams bei raštų autoriams, jog išspausdinti laikraštyje „veikalai apmokami. Vertimai iš svetimų kalbų po 8–10 rub. už 30 000 raidžių“. O „originališkiems raštams po 2 kap. už eilutę. Svarbiausiems gi straipsniams pagal sutartį su autoriumi“. Redakcija paaiškina, jog „reikalui esant straipsniai trumpinami ir taisomi“, ir prašo, „kad rankraščiai (ypač korespondencijos) būtų rašomi ant vienos lapo šalies ir kad būtų paliekami laukai pasergėjimams daryti“. Redakcija nurodo prenumeratos sąlygas, nuolaidas tiems, kas užsiprenumeruos daugiau laikraščio egzempliorių, ir primena, jog „persisųzdinusieji „Lietuvių Laikraštį“ iki sausio 1905 metų gaus priedo „Lietuvių

kalendorių“ arba knygutę „Pavasario balsai“. Vieno numerio prekė 15 kap., su persiuntimu – 20 kap.“ Redakcija praneša, jog leidinį galima „užsisakyti Rygoje, Liepojoje, Kaune, Vilniuje ir Panevėžyje“, ir atsiprašo skaitytojų, kad šio numerio raidės skirtingo dydžio ir savaitraštis mažesnės apimties, bei žada, jog „kiti leidiniai bus 16 psl. apimties ir eis kas savaitę“ [7].

Žemiau spausdinami „Apgarsinimai“. Reklamuojamos krautuvės, išspausdintas dantų gydytojo skelbimas. Kita viršelio pusė skirta reklamai ir skelbimams. Reklamuojama Peterburgo „Draudžiamoji draugystė“, geležinių dirbinių ir kosmetikos dirbtuvės, pirmasis lietuviškas knygynas Rygoje ir išspausdintas skelbimas, kad „š. m. gruodžio mėn. pradės eiti iš Vilniaus pirmasai lietuvių politikos, visūmenės ir literatūros dienraštis „Vilniaus Žinios“. Antrajame viršelio lape išspausdinta A. Smilgos poligrafijos laboratorijos reklama, knygų krautuvės prie „Lietuvių laikraščio“ redakcijos skelbimas ir knygų sąrašas, J. Zavadskio spaustuvės ir knygyno reklama, Martyno Jankaus spaustuvės skelbimas.

Pirmojo laikraščio puslapio viršuje vinjetė: ant upės kranto ošia galingas ažuolas, šalia lauką aria artojas, toliau ant kalvos stūkso pilies griuvėsiai, upe plaukia garlaisvis, kitame krante matyti gamyklos pastatas, o tolimoje – keli malūnai, per upės tiltą pūškuoja traukinys. Tekančios saulės spinduliai nušviečia ryto dangų... Šis simbolinis vinjetės vaizdas pakiliai nuteikia tikintis, kad ir lietuviams išauš giedra, šviesi diena.

Įžanginiame straipsnyje redakcija pabrėžia, kad „spaudą mums leidus, pradėjome naują erą, stodami į kultūros darbą ant lygių teisių su kitomis tautomis <...>. Kitos tautos seniai turi laikraščius, išsiplėtusią literatūrą, nes mes atsilikome“. Todėl „mūsų laikraščiai padės jums, skaitytojai, tame dalyke“. Mes „talpindami žinias iš kitų tautų visūmenės gyvenimo, rūpysimės supažindinti jus su svarbesniais jų gyvenimo apsirėškimais“. Redakcija pažada „suteikti daugiau žinių iš politiškojo ir viešojo mūsų Viešpatystės gyvenimo“ ir teigia, jog skaitytojus nuolat informuos, „kas dedas mūsų krašte Lietuvoje“, nes mums „reikia pažinti savo gyvenimą su jo geromis ir blogomis pusėmis“. O „suradus jo ydas, rūpintis jas pašalinti“, todėl „paskirsime plačią vietą savo laikraštyje žinioms iš mūsų krašto, pranešimams, kas dedas mūsų miestuose, miesteliuose ir sodžiuose“.

Redakcija apibrėžia savaitraščio paskirtį: „Norėtume, kad mūsų laikraštis būtų mūsų krašto reikalų išreiškėju, mūsų tautos gyvenimo atspindžiu.“ Todėl „mūsų laikraštyje ras vietą kiekviena žinia, kuri budina mūsų gyvenimą“, nes „mums reikia mokslo, <...> pasistengsime suteikti ir daugiau praktinių žinių.“ Dėl to „norėtume, kad mūsų laikraštis būtų prieinamas kuo didesniai žmonių skaičiui, kad jis tarnautų ne atskiram kokiam luomui, bet Lietuvos visūmenei. Todėl rūpinsimės, kad tiek laikraščio turinys, tiek jo kalba būtų tam tikslui atsakomi“. Toliau savaitraščio redakcija ragina, sakydama „tikėdamies, kad visūmenės reikalai kiekvienam rūpi, užkviečiame visus ir kiekvieną, kas tik kuomi gali prisidėti prie įkūnijimo to mūsų tikslo“ [8].

Straipsnio „Saulutė ir mums užtekėjo“ autorius džiaugiasi, kad sugrąžinta „liuosybė lotyniškoms raidėms“, ir linki: „Testovim rimtai mūsų „Lietuvių laikraštis“ kaip drąsus šarvuotas kareivis ant sargybos mūsų lietuviškųjų šventenybių, mūsų prosenelių kalbos, mūsų tautos tiesų, mūsų tikėjimo.“ Jau „laikas keltis iš teip ilgo miego, reik drąsiai žiūrėti į pasaulį, šviestis, lavintis, pažinti teisybę“. Autorius ragina: „Lietuviai, skaitykite, mokykimės patys ir mokykite savo vaikus <...>, tuomet išnyks tamsybė ir sumažės nelaimės“ [9]. Šios mintys įjautos ir A. Jakšto eilėraštyje „Mūsų dirva“, kurio eilės kviečia lietuvius: „Eime pūrinti žemę juodą, arti, sėti juk malonu. O dirvos tos koks gi plotas! Net ir galo nesimato“ [10]. Poetas skatina tautiečius aktyviai veikti savo tautos ir atgimstančios Lietuvos labui.

„Per skausmus į garbę“

Maironio poema „Par skausmus į garbę“ lydėjo „Lietuvių laikraščio“ skaitytojus per keliasdešimt savaitraščių numerių. Joje poetas metaforiškai perteikė svarbiausius tautos, žmogaus egzistencijos ir dvasinio pasaulio esmės požymius, nuspalvindamas juos kasdienybės realiųjų fragmentais. Šių realiųjų fragmentai užfiksuoti ir „Lietuvių laikraščio“ rubrikų sistemoje, nors ji ir buvo sudaryta atsižvelgiant į Spaudos valdybos patvirtintą savaitraščių programą, kurią akylai sergėjo cenzorius.

Daugiausia vietos savaitraštyje užėmė literatūros skyrius. Jame atskirom giesmėm išspausdinta Maironio poema „Par skausmus į garbę“, eilėraščiai „Ant Keturių kantonų

ežero“, „Kur bėga Šešupė“, „Poeta“, straipsnis „Lietuviškųjų raidžių klausimas“. Jame Maironis atskleidžia sudėtingą ir pavojingą lietuviškųjų raidžių kelią nuo 1547 m. Spaudos draudimas. Lietuviškųjų knygų ir laikraščių leidimas Prūsijoje, Amerikoje. Nelegalus spaudos kelias į Lietuvą, kuomet „daug žmonių nukentėjo, daug knygų buvo konfiskuota, kasmet po 50 000 egz. tokiu būdu žūdavę“, tik dalis knygų pasiekė lietuvių namus. „Metuose 1895 buvo suvadintas pirmasis Rusijoje spaudos darbininkų suvažiavimas, ant kurio buvo pakeltas balsas ir už lotyniškąsias raides. Referatai Smilgos ir Baltramaičio <...> paskatino ir rusiškus laikraščius, ypatingai „St. Peterburskije Vedomosti“, rodyti skriaudą – versti lietuvius prie rusiškųjų raidžių“ [11]. Maironis plačiai apžvelgė komplikuoatą lietuviškųjų raidžių kelią į viešąją erdvę.

Literatūros skyriuje išspausdinta daug eilėraščių, vaizdelių, pasakojimų, tačiau dažnai nenurodomi autoriai, pateikiami tik slapyvardžiai. Čia paskelbti A. Jakšto eilėraščiai „Dainiui“, „Jūra“, „Auštant“, Jovaro „Žibutei“, „Pavasario rytas“, L. Giros „Iš jaunos krūtinės“, „Paslaptis nakties“. Išspausdinta nemažai diskusinių, poleminių, istorinių, apžvalginių straipsnių ir prozos kūrinėlių. Straipsnio „Šis tas apie mūsų kalbos ir rašybos vienybę“ autorius svarsto, ar tikslinga dvasininkams leisti kitą laikraštį, kuriame bus „viskas kitaip nei „Lietuvių Laikraštis“ ir „Vilniaus Žiniose“. Žadama, kad bus „kitoks ne tik tai turinys ir pakraipa, bus suvis kitoki; ale net ir pati kalba ir rašyba būsianti <...> senovinė“. Autorius sutinka, jog „laikraščių įvairumas ir jų pakraipų skirtumas

kultūriškai tautiškame darbe yra net geistinas, nes vienodumas tame dalyke būtų tai vienpusiškumas, kaip tai aiškiai liudija istorija, niekad os ant gero neišeina“. Tik prašoma vieno, „idant mūsų dvasiškija savame laikraštyje nesiskirtų nuo mūsų kalbos ir rašybos dalykuose“ [12].

Literatūros skyriuje randame straipsnių apie žymius Lietuvos mokslininkus, tautos švietėjus, Lietuvos kunigaikščius. Paskelbtas išsamus straipsnis apie žymų istoriką, švietėją Simoną Daukantą ir įdėtas jo portretas, pateikta plati daktaro J. Basanavičiaus veiklos ir kūrybos apžvalga ir portretas, išspausdinta vyskupo M. Valančiaus gyvenimo ir kūrybinės veiklos biografija. Ją papildė vyskupo portretas. Pasakojama apie žymų mokslininką, publicistą, poetą J. Zauerveiną, kuris gynė lietuvių kalbą, lietuvininkų papročius, puoselėjo lietuviybės idėjas, parašė eiles „Lietuviais esame mes gimę“. M. Davainio-Sylvistrevyčės straipsnis „Keistučio myris Krėvos pilyje“ atskleidžia tragišką Lietuvos istorijos tarpsnį (Nr. 5). Praeities dvelksmą sustiprina įdėta Krėvos pilies griuvėsių nuotrauka. Skaitytojai supažindinami su garbinga Lietuvos istorijos praeitimi, mūsų šalies kunigaikščiais Gediminu, Algirdu, Jogaila, Vytautu. O išspausdintame kelionės reportaže „Kelionė į Trakus“ autorius aprašo savo įspūdžius, patirtus keliaujant iš Vilniaus per Lentvarį į Trakus, ir pateikia daug istorinių duomenų apie aplankytas vietas, krašto gyventojus. Literatūros skyriuje spausdinti lietuvių ir užsienio rašytojų kūriniai. Štai Nr. 5 išspausdintas A. P. Čechovo pasakojimas „Jūroje“, B. Pruso, A. Mickevičiaus

kūrinių vertimai. Skaitytojams pateiktas L. Didžiulienės (Žmonos) apsakymas „Vagių veislė“, V. Pietario, K. Stikliaus ir kitų lietuvių rašytojų kūriniai.

Lietuvių rašytojų kūrinių spausdinta ir savaitraščio atkarpoje. Per keliolika numerių spausdintas kun. A. Bublilo kūrinys „Pasakų nepasakos“, vertimai iš užsienio rašytojų kūrybos, novelės, scenai skirti „paveikslai“.

Redakcija kiekviename numeryje skelbė vedamuosius straipsnius, kuriuose nagrinėjo aktualias mūsų šalies ūkio problemas, būtinus spręsti kultūros, švietimo, sveikatos, emigracijos klausimus. Redakciniame straipsnyje „Ūkės draugovės“ supažindinama su Danijos, Vokietijos bendrovių veikla ir Lietuvos ūkininkai raginami burtis į draugoves, nes „drauge bus lengviau įsigyti ūkės mašinas, konsultuotis su specialistais, lengviau parduoti užaugintą derlių“. Jau ir Lietuvoj įsteigtos pirmosios draugovės „Kauno guber. – 2, Vilniaus gub. – 3, Suvalkų gub. – 1“ [13].

Ypač daug dėmesio redakcija skyrė kalbos dalykams. Straipsnyje „Mūsų kalba“ pažymi, kad „ant mūsų laikraščio balso <...> atsišaukė visi Lietuvos luomai. <...> Mes gerai suprantame, jog prigulinčiai užganėdinti visiems mūsų skaitytojų ir teisingiems reikalavimams ant karto negalime <...>, mokinti ir vesti visūmenę apšvietos ir gerovės keliu, ant to reikia daug ištyrimo, išminties, mantos, nemažai spėkų, o mes tik pradėdame naują darbą“ [14]. O straipsnio „Šis tas lietuviškos rašybos dalykuose“ autorius nurodo, kad „mūsų sodiečiai, kurie mažai teskaitė

lietuviškų raštų, niekaip negali apsiprasti su tokiais žodžiais, kaip sankrova (skladai), teismas (sudas), dirbtuvė (pabrikas) <...>. Noriu prašyti tų, kurie rašo į laikraštį, kad raštų visiems suprantamai, nes didžioji dalis skaitytojų susideda <...> iš paprastų ūkininkų, artojų <...>, todėl reikia vengti lenkų, vokiečių k. barbarizmų“ [15]. Straipsnio „Bene per daug?“ autorius iškelia dar vieną kalbos norminimo momentą, pabrėždamas, kad „kožnas rašome savaip ir savaip tolinamės nuo gyvos kalbos, o visi stengiamės suverti kokią ten naują – antilietuvišką kalbą, nes trūksta mums techniškų žodžių, neturime išdirbtos mokslinės terminijos. Kaldami naujus žodžius pridarome klaidų dėl to, kad nepažįstame gyvos kalbos dvasios“, todėl „neišpultų mums kibint tarptautiškų žodžių, jau į gyvą kalbą įėjusių“ [16].

Straipsnis „Kas daryti su magaziniais“ moko ūkininkus drąsiau taikyti naujesnius ūkininkavimo būdus, nes dabar „atsiradus laikraščiams išsiplatina naujos žinios, kurių lig šiol trūko. O kad ir buvo, tai jos buvo neaiškios, todėl jas buvo sunku į gyvenimą įvesti“ [17]. Redakcija žada spausdinti straipsnius, kuriuose bus atsakoma į ūkininkams rūpimus klausimus.

Straipsnyje „Apie Lietuvos elgetas (ubagus)“ aptariama labai opi šalies problema: vargšų, senelių, našlaičių, ligonių, likusių „be duonos kąsnio“, likimas. „Vienintelis uždavinys šiandieninio Lietuvos ubago – tai duonos ir prasimaitinimo ieškojimas, – rašoma straipsnyje. – Toksai Lietuvos elgetų padėjimas nėra normališkas <...>. Tikrai badaujantys vargdieniai <...> reikalauja

daugiau jiems atsakančio šelpimo.“ Todėl siūloma ir kitose Lietuvos parapijose pasekti Betygalos parapijos pavyzdžiu. „Jau 15 m. Betygalos klebonas įsteigė Šelpimo draugiją, kuri įkūrė Prieglaudos namus parapijos elgetoms. Rinko aukas pinigais, maistu ir taip šelpė prieglaudos namuose gyvenančius parapijos varguolius.“ Jei kiekviena parapija pasirūpins savo varguoliais, tai tada „nebus elgetų, einančių iš vienos parapijos į kitą“ [18], aiškinama, kaip galima padėti šalies vargdieniams.

Lietuviškas stilius

M. Dovaina-Sylvistravyčė straipsnyje „Lietuviškas stilius“ supažindina skaitytojus su bizantišku, gotišku ir renesanso stiliais bei išskiria, pasak autoriaus, lietuvišką stilių, kuris įsitvirtina mūsų šalies teritorijoje. „Su kultūros pakilimu viskas eina geryn, ir lietuviškas trobos stilius, kai sena lietuviška troba panaši buvo į dabartinį tvartą <...>, dabar gi Lietuvoje dvarponių rūmai yra lietuviško stiliaus pavyzdys.“ Straipsnyje įdėtos dvi nuotraukos (viena – dviaukščio medinio namo, kita – vienaukščio). Autorius paaiškina, kad „matome čia trobą arba teisingiaus sakant rūmus dabartinio turtingo lietuvio Šventėnų pavieto Vilniaus redybos, kuri yra lietuviškos architektūros. Dabar išsidirba ir lietuviškas stilius, kurį mūsų architektai galėtų dar geriau išdailinti“ [19].

Straipsnio „Apie lietuviškus tautiškus rūbus“ autorė susirūpinusi, kad „jaunuomenė nežinanti mūsų senelių tautinių rūbų“, todėl „neramu darosi, kai ant rimto pokylio <...> būk tai lietuviškais rūbais buvo

apsirengusios ponaitės“, tačiau „tie rūbai labiau buvo panašūs į čigoniškus“ [20]. Tad autorė smulkiai aprašo, kaip turi atrodyti visos tautinių drabužių detalės, spalvos, sagės, karoliai. Pasakojimą iliustruoja tautiškai pasipuošusios lietuvaitės nuotrauka.

„Dėl ko mūsų inteligentai bėga iš Lietuvos į svetimus kraštus?“ Šis straipsnis gvildena jau „nekartą užgautą ir gvildomą klausimą“, nors „realios naudos iš to nieko beveik nebuvo“. Autorius paaiškina, kad „žodį „inteligentų“ mes suprantame tokį žmogų, kuris pabaigė universitetą, akademiją <...>, kaip gydytojas, inžinierius, juristas, kalbininkas ir t. t. Mes kalbėjome <...>, pabaigėte aukštus mokslus už lietuviškus pinigus, pasilikite dabar Lietuvoje ir tarnaukite, mokykite, gydykite savuosius dėl to, kad savi geriau supranta kaip svetimtaučiai. Tačiau mūsų inteligentai bėga skalesnės duonos ieškoti <...>. Kauno gub. 1904 m. buvo 150 gydytojų. Su lietuviškom pavardėm priskaičiavau 15, o visi kiti Ickai <...>, Laizeriai <...>, dar apie 15 – lenkiškom pavardėm, o likę 120 bus svetimtaučiai“. O „iš mūsų lietuviškos grįčios išėjusių į mokslus bus virš 300 gydytojų. Kur jie?“ Autorius rašo, jog jis klausė, kodėl gydytojai, baigę mokslus, bėga iš Lietuvos? Vieni sakė, jog „aš gimnazijoje, universitete vargau ne tam, kad apsigyvenčiau kokiam <...> pasmirdusiame miestelyje“, kiti atsakydavo, kad „mūsų miesteliuose apsigyvenę jie neturi jokio „dvasinio peno“, nes nėra nei „klubų“ nei bibliotekų, nei atsakančios draugystės“ [21]. Autorius pažymi, jog svetimtaučiams gydytojams ir duonos užtenka, jie ir draugijas susiranda, o juk lietuviams gydytojams saviškiai pacientai būtų dar dosnesni.

Redakcija trečiajame savaitraščio numeryje išspausdino redakcinį straipsnį „Atsargiai su viešu žodžiu“. Jame išsakyta savaitraščio pozicija ir atsakomybė už išspausdintą žodį, mintį, prisimenant liaudies išmintį, jog „žodis paukščiu išlėks, jau jo nebesugausi“. Todėl redakcija kreipiasi į būsimus bendradarbius, korespondentus, ragindama nepamiršti, jog „tariant kiekvieną viešą žodį, reikia nemaž atsargumo, kad nepasakytume, kas netiesa, kad neduotum priežasties neteisingiems įtarimams, kad nenusidėtum prieš doros įstatymus arba net prieš paprastojo takto reikalavimus“. Redakcija įspėja, jog „atmuštas laikraštyje nelemtas žodis, pasklidęs po visus kraštus, gal sukelti skaitytojų širdyse įvairius negeistinus jausmus: neapykantos, paniekimo, išjuokimo ir tiems panašius.“ Jei šie jausmai „nukreipti į patį autorių, parašiusį neišmintingą žodį, tai pusė bėdos. Bet dažnai būna ir teip, jog atskira ypata, paslėpus savąją pavardę, šneka neva visos tautos vardu. Tada vienas neišmintingas išsireiškimas užtraukia neretai gan skaudžius užpuldinėjimus ant visos tautos“ [22].

Straipsnio „Mūsų kritikai ir kritikos“ autorius apgailestauja, kad „Lietuvių laikraščiu“ neretai tenka pajusti „prikabios“ ir nepagrįstos kritikos atvejų. Autorius teigia, kad „rimta, subrendusi, išmintinga kritika viešame gyvenime reikalinga: ji išaiškina nevieną tamsų dalyką, apsaugo nuo vienpusiško žiūrėjimo, <...> nurodo tamsias ir šviesias kiekvieno darbo puses, o ženklindama klaidas, nemaž prisideda prie jų pašalinimo“. Bet pas mus „kritika savotiškai suprantama: kritikuoti – tai išpeikti, pažeminti <...>,”

žmogų aptarti net koku piktadėju“. Autorius primena, jog „laukėm spaudos kaip saulės užtekėjimo <...>. Tiek vilties ant jos dėjome. Tikėjomės, ji magiška galia pažadins darbininkus, <...> suves mūsų tautiečius į vieną morališką organizmą“. Sulaukėme spaudos, o „išganymo kaip nėra, teip nėra. Ant spaudos darbuojasi tik mažas būrelis, o kiti <...> nuošaliai stovėdami tik kritikuoja. Vienam redaktorius nesimpatiškas, kitas – ieško sau naudos, o kitam netinka laikraščio pakraipa: norėtų ją nukalti pagal savo kurpalį ir kad redaktorius prie jo prisitaikytų. Trečias sako, kad laikraštis menkas, jame nieko gero“. Tai rašykite, mes išspausdinsime, teigiama. „Redakcija, kad rimtai galėtų atsistoti, reikalinga ir sandarbininkų, reikalinga ir skaitytojų <...>, o tuščios kritikos redakcijoms nepalengvina, tik užkerta kelią jų išsilavinimui. Atminkime, kokie yra mūsų laikraščiai, tokie, kitų neturime, todėl reikia pasirūpinti apie jų palaikymą“ [23], – ragina Maironis.

Mažesniųjų reikaluose

Redakcinis straipsnis „Mažesniųjų reikaluose“ svarstė opų lietuvių literatūros ir visuomenės klausimą – tai, kad Lietuvos mažesnieji skaitytojai pamiršti, stinga jiems skirtos literatūros, knygelių. Straipsnyje teigiama, jog „kitų tautų rašytojai su dideliu darbštumu rengia knygeles vaikams įvairaus amžiaus, leidžia laikraščius“. Todėl redakcija ragina, jog ir „mes, lietuviai, turime <...> parengti vaikams naudingų skaitymėlių. <...> Įsteigti vaikams laikraštėlis gal dar būtų per anksti; turime dar įsitraukt į naują mums darbą. Bet reikia betgi šis-tas

pradėt“. Todėl teigiama, jog „pradžiai pakaks, jei „Lietuvių Laikraštyje“ įvesime vaikų literatūros skyrių, talpindami suprantamas vaikams apysakėles, aprašymus prigimties, eilutes – visą, kas vaikams būtų įdomu ir pamokslinga. Naudosimės kitų tautų literatūra“. Redakcija kviečia „mūsų bendradarbius šelpt ir šitą naują „Lietuvių Laikraščio“ skyrių“ ir paaiškina, kad „šitame numeryje darome pradžią naujo mūsų darbo <...>. Šįkart talpiname vaikams pasakaites“ [24], žadama, kad šis skyrius bus kiekviename savaitraščio numeryje. Šis redakcinis straipsnis buvo išspausdintas „Lietuvių laikraščio“ 6–7 numeryje. Tad A. Ruzgo teiginys, jog „nuo antro numerio žurnale pasirodė vaikų skyrius“ [25], netikslus.

Vaikams skirtas skyrius „Mažiesiems skaitytojams“ buvo išspausdintas savaitraščio (Nr. 6–7, p. 80–82) paskutiniuosiuose puslapiuose. Skyrių puošė grafiniai elementai, tekstas išspausdintas didesniu šriftu, atsižvelgiant į skaitytojų amžių. Redakcija kreipėsi į jauniausius skaitytojus: „Jums, mažieji, parengėme šiuo tarpu vieną lapą. Kiek galėdami rūpysimės pristatyt jums smagaus ir naudingo pasiskaitymo kas savaitę. Skaitykit, mokykitės, stenkitės palikt išmintingais ir gerais žmonėmis“ [26]. Mažiesiems skaitytojams išspausdintos dvi pasakėlės: „Kregždės“ ir „Žiemos naktį“. Jas išvertė P. Mašiotas, kuris ir rengė vaikams skirtą skyrių. Aštuntajame savaitraščio numeryje jau buvo „Vaikų skyrius“ ir čia mažiesiems skaitytojams išspausdinta P. Mašiotas pasaka „Skruzdėlių ir bičių karė“. Deja, kitas „Vaikų skyrius“ buvo išspausdintas tik šešioliktajame savaitraščio

numeryje. Jame mažiesiems skirti du didaktiniai rašinėliai: „Broliškas sutikimas“ ir „Saviškių mylėjimas“.

Nuo aštuoniolikto numerio skyrelis pavadintas „Mažiesiems pasiskaityti“. Čia išspausdintas pasakojimas apie tris brolius. O dvidešimtajame numeryje – vėl „Vaikų skyrius“ ir jame pasaka „Gera širdis“, jos tęsinys – Nr. 23, pavadintame „Dėl vaikų“, o šios pasakos pabaiga pateikta Nr. 25. Nuo 27 numerio – vėl skyrelis „Mažiesiems pasiskaityti“. Jame apysaka „Tarp žmonių“. Jos tęsinys spausdintas dar trijuose savaitraščio numeriuose. Vėliau per kelis numerius išspausdintas pasakojimas „Dėdė Redžer“. O savaitraščio 33 numeryje redakcija „praneša savo skaitytojams, kad nuo šio laiko ant laikraščio puslapių nebetalpins apysakėlių, mažiesiems skaitytojams parengtų“. Jų vietoje redakcija „sumanė leisti 4 puslapėlius tam tikrų apysakų, iš kurių galėtų pasinaudoti mūsų vaikai“ [27]. Tačiau tų žadėtų vaikams skirtų atskirų „4 puslapėlių“ su apysakomis redakcija neišleido. Matyt, stigo vaikams skirtų kūrinių, todėl redakcija dažnokai spausdino vertimus iš kitų kalbų, o „Vaikų skyrius“ pasirodydavo gana retai.

Kiti savaitraščio skyriai ir rubrikos turėjo nuolatinę vietą ir periodiškumą. Bemaž kiekviename „Lietuvių laikraščio“ numeryje yra šios rubrikos: „Bažnytinės žinios“, „Ūkės dalykai“, „Literatūros skyrius“, „Politikos skyrius“, „Mokslinis skyrius“, „Iš Lietuvos“, „Iš svetimų laikraščių“, „Korespondencijos“, „Iš karės“, „Teatras“, „Kronika“, „Bibliografija“, „Telegramos“, „Kitur“, „Atsakymai“. Jos apima ganėtinai platų įvairių temų, klausimų ir įvykių spektrą.

Nuotrauka iš www.matton.lt

Praeities sergėtojai

Savaitraštis daug dėmesio skyrė Lietuvos ūkininkams. Juos ragino, mokė, skatino, aiškino, kaip reikia taikyti naujus ūkininkavimo būdus, rašė apie kitų šalių ūkininkų patirtį. Šioms publikacijoms buvo skirta rubrika „Ūkės dalykai“. Čia spausdinti specialistų straipsniai „Kaip parinkti sėklai grūdus“, „Kaip paruošti dirvą“, „Kaip pagerinti apdrėkusį sieną“, „Kaip gelbėti išdžiūvusias atžalas“ ir praktiški patarimai „Kaip persodinti vaisingus medžius“, „Kaip sutaisyti dažus“. 1905 m. (Nr. 29) redakcija paskelbė skaitytojams, kad vietoj „Ūkės dalykai“ leis atskirą lapą ūkininkams, kadangi „niekam teip nėra brangus laikas, kaip ūkininkui, sulaukusiam vasaros, rudens ir jų darbų. <...> aiškiai suprasdami, jog tokiam laike apie laikraščių skaitymą nėra ko mąslytis“. Juk „Vilniaus žinias“ ūkininkas iš pačtos parsiveža visą glėbį, nes pačtą aplanko syki ant savaitės. „Lietuvių Laikraštis“, nors ir rečiau persiunčiamas <...>, bet gal ne

visiems ūkininkams prieinamas. Apsvarščius visa tai ir gavus valdžios leidimą „Lietuvių Laikraščio“ redakcija nusprendė leisti drauge su laikraščiu ūkininkams pašvęstą lapą, kurį žadam pavadinti „Lietuvių Laikraščio Lapeliu“. <...> Jame ūkininkas galės rasti viską: valdžios paliepinimus, telegramas, pranešimus, žinias iš plačios pasaulės, korespondencijas ūkininkų iš Lietuvos ir t. t. Toks lapelis bus naudingas ūkininkams. Už jį metams reikės mokėti 1 rub., o su persiuntimu į Lietuvą – 2 rubliu.“ Redakcija nurodo, kad „leisti pradėsime liepos mėnesyje“, ir tikisi, jog „skaitytojai maloniai atsišauks į tą mūsų sumanyimą“ [28].

Pirmasis „Lietuvių laikraščio lapelio“ numeris išėjo 1905 m. liepos 29 d. Peterburge. Paantraštė „Politikos ir ūkės savaitraštis prie „Lietuvių Laikraščio“. Formatas 43x30 cm. Leidėjas ir redaktorius A. Smilga. Išleista 17 numerių. Dauguma rašinių skirta šalies ūkininkams, skelbtos svarbiausios šalies ir užsienio naujienos bei valdžios nutarimai ūkių klausimais.

Su rubrika „Iš Lietuvos“ spausdintos korespondencijos iš įvairių Lietuvos vietovių. Jose užfiksuoti svarbiausi šalies įvykiai, naujienos, nelaimės, šventės, kultūros renginiai. Štai „Iš Garliavos“ pranešama, kad „kovo mėn. patvino visi upeliai. Išsiliejo Nemunas, žmonės negali išeiti iš namų“ [29], o „Iš Pilviškių“ (Suvalkų g.) rašo, kad „čionai žmonės labai priprato girtuokliauti, kas šventadienį ant gatvių mušasi <...>, jaunuomenė ir senai pasileidę. Mergaitės <...> t. p. tankiai landžioja po karčemas“ [30]. Tuokart „Iš Panevėžio“ praneša džiugią naujieną:

„Sviatopolok-Mirskis pavelijo mieste statyti naują bažnyčią. Jau surasta vieta, susitvėrė Bažnytinis komitetas, parinkta vieta, dar reikia medžiagų ir pinigų“ [31]. „Iš Ilakių“ (Telšių pav.) autorius nerimauja, jog „daugelis parduoda žemes ir važiuoja į Ameriką ar kitur – latviams tarnauti. Pamišta jie, kad parduodami žemes, papuola iš liosos valios į nelaisvę“ [32]. „Iš Kauno“ pranešama, kad „atidarytas Kaune naujas lietuviškas knygynas. Sutaisė kompozitorius J. Naujalis. Viskas sutvarkyta dailiai. Daug knygų, įvairiausių gaidų (natų) ir „Lietuvių Laikraštis“ šalia. Tai pirmasis lietuviškas knygynas Kaune“ [33].

Korespondencijoje „Iš Kėdainių“ informuojama: „Išikūrė draugovė neturtėliams šelpti. Priguli aplinkiniai dvarponiai, keli kunigai, ūkininkai, prekijai <...>. Tam tikslui renka aukas neturtėliams drapanomis, valgiu. <...> turėjom 3 gydytojus. Prasidėjus karui vieną išsiuntė į Mandžiuriją, kitą į Rygą, o trečias susirgo. Todėl liko kėdainiškiei visai be daktaro“ [34]. O „Iš Pasvalio“ rašoma, kad „vietiniai dvarponiai susitarę, išmeldė valdžios leidimą įsteigti telefoną arba šnekos vielą. Jis jungs Pasvalį su Panevėžiu, Biržais ir Bauske. Pavasarį telefonas bus pabaigtas, naudotis galės tie, kurie prisidėjo prie tos draugovės įsteigimo“ [35], nurodo autorius.

Nemažai vietos savaitraštyje tenka rubrikai „Iš karės“ („Karė“). Čia spausdinami pranešimai iš Rusijos ir Japonijos fronto pozicijų, aprašomi įvykusių mūšių epizodai, informuojama, kiek mūšiuose žuvo karių ir kiek prarasta karinės technikos, aprašomi mūšiai dėl Port Artūro, kurie tęsėsi keletą mėnesių.

Spausdinami žuvusiųjų lietuvių karių sąrašai, skelbiami duomenys, kuriose ligoninėse gydomi kariai. Išspausdinti keli karių, dalyvavusių kovose su japonais, laišškai. Karo veiksmai iliustruojami nuotraukomis, kuriose užfiksuotas karių pasiruošimas mūšiams, kovų epizodai, po mūšio gailingųjų seselių darbas. Išspausdinti karo veiksmy žemėlapiai. Apžvelgti įvykusio karo nuostoliai Rusijai ir pateikti kitų šalių šio karo vertinimai.

Redakcijos, jos bendradarbių, korespondentų kūrybinio bendradarbiavimo atmosferą atskleidžia rubrika „Atsakymai“, kuri atspindi redakcijos darbuotojų požiūrį į rašančiuosius, jų geranoriškus kūrybinės veiklos santykius. Redakcija nurodo, kad „tikrąsias pavardes laiko paslapy. Prisiunčiant rankraščius, redakcija prašo pažymėti, ant kokių sąlygų ji gali juos suvartoti, podraug įrašyti, ar tikrą vardą padėt po veikalais ar pseudonimą“. Štai P. Kadagiui redakcija atsako: „Korespondencijas ir veikalėlius „Lakštingalos giesmė“ ir „Dvejopas stiprumas“ iš Tamstos gavome – suvartosime. Už rašinius bus Tamstai atsilyginta.“ O P. Gerulio prašoma: „Tamstos eilutes męs gavome – suvartosime. Redakcija malonėtų, kad Tamsta rašytum kokius nors straipsnelius, aprašymus, feljetonus, korespondencijas – eilių gana daug turime.“ P. Snaudaliui rašoma: „Tamstos darbelį „Pasakų nepasakos“ pradėjome spausdinti. Prašome prisiųsti tąsą, kai kurios vietas gal reikės sutrumpinti. Ar Tamsta prieš tai nieko neturėsi? Su užmokesčiu padarysime pagal Tamstos noro“ [36]. „A. Kaupui. Už korespondenciją nuširdus ačiū. Patalpinsime.“ O P. J. Biliūnui praneša, kad „korespondenciją ir straipsnį

gavome – suvartosime. Jei Tamsta parengtum straipsnį apie mokyklas, būtume labai dėkingi“, prašoma autoriaus. P. Gvazdikui atsakoma: „Tamstos korespondencija tik tuomet galės tilpti, jei Tamsta praneši Redakcijai savo adresą ir tikrą pavardę.“ P. Geruliui rašoma: „Visus Tamstos rankraščius apturėjome, juos suvartosime. Meldžiame siųst daugiaus“ [37]. K. Žegotai atsakoma: „Tamstos eilių „Naktinė rasa“ ir „Nakturno“ spausdinti negalima: nėra eilėse tvarkos. Poezijos jausmą turite, bet reikia geriaus pažinti kalbą, jos priegaides ir eilavimo taisykles“ [38].

„Lietuvių laikraščio“ redakcija 1905 m. gruodžio mėn. savo skaitytojus informavo, kad „pradedant antruosius metus reikia keisti darbą <...>. Tam tveriasi atsakanti draugija, kuri rūpįsis visais redakcijos reikalais ir paskirs iš savo tarpo redakcinį komitetą. <...> Įvykęs redakcijos susirinkimas apsvartė laikraščio pakraipą ir dabartinius reikalus.“ Konstatuota, jog „laikraščio pakraipa konstitucionališkai demokratiška su pritaikymu prie Lietuvos sąlygų“ [39]. Deja, naujai sutvertas redakcinis komitetas nepakeitė „Lietuvių laikraščio“ likimo, nes pagrindinė priežastis, nulėmusi laikraščio ateitį, buvo A. Smilgos skolas, kurių atsirado jam įsigijus nuosavą spaustuvę. Mokant skolas nuolat pritrūkdavo grynųjų pinigų, o rėmėjų vis mažėjo, tiražas 1906 m. taip pat sumenko, nes savaitraštis, palyginti su „Vilniaus žiniomis“, kainavo brangiau. Dėl šių priežasčių 1906 m. išėjo tik trys numeriai. Paskutinis 53 numeris (ištisinė paginacija) išėjo sausio 26 d., nes leidėjas A. Smilga bankrutavo.

Bibliografas A. Ruzgas teigia, jog „Lietuvių Laikraščio“ konservatyvumas, pernelyg didelis atsargumas atbaidė kai kuriuos bendradarbius. Leidinys ėjo toli nuo Lietuvos, todėl silpni buvo jo ryšiai su Lietuvoje gyvenusiais bendradarbiais ir skaitytojais, mažas poveikis Lietuvos gyvenimui“ [40]. Manytume, jog šios išvados pernelyg kategoriškos. Savaitraštis leistas Peterburge, todėl jo persiuntimas skaitytojams brangiau kainavo, bet dėl ryšio su skaitytojais nenorėtume sutikti. Savaitraštis spausdino korespondencijas ir žinutes iš įvairių Lietuvos vietovių ir joms buvo skiriama daugiau vietos negu „Vilniaus žiniose“. Apie laikraščio poveikį Lietuvos gyvenimui, kai mūsų periodinė spauda žengė pirmuosius žingsnius, vargu ar galima ką teigti, juolab kad tuomet vieną laikraštį prenumeruodavo keletas šeimų. Todėl, manytume, pagrindinė priežastis, „paskandinusi“ „Lietuvių laikraštį“, buvo finansinės leidėjo A. Smilgos skolos, nes jis įsigijo spaustuve, įkūrė poligrafijos laboratoriją, knygyną, už kuriuos

reikėjo gražinti skolas. Jeigu nebūtų skolų, savaitraštis „Lietuvių laikraštis“ būtų galėjęs egzistuoti iš prenumeratos ir reklamos.

„Lietuvių laikraščiu“ jau 110 metų. Bevarant jo gelstelėjusius, bet dar gerai išsilaičiusius lapus, matant ganėtinai geros kokybės nuotraukas, piešinius stebina tai, jog šis leidinys leistas prieš šimtmetį. Išryškintos rubrikos, skirtingo šrifto antraštės, įvairaus šrifto rinkiniai naudoti ir leidinio tekste, nemažai grafinių, puošybos elementų. Tai suteikia leidiniui patrauklumo. Kiekviename numeryje keletas iliustracijų, kurios ir šiandien neprado savo vertės. O įvairių rubrikų tekstuose įamžintos autorių mintys, idėjos, nuotaikos, įvykiai, atgimstančios Lietuvos problemos, visuomenės sprendžiami klausimai ir konkrečios tuometinės aktualijos leidžia mums šiandien pajusti mūsų tautiečių gyvenimo realijų bei siekių, sunkumų ir sėkmių prasmę, siekiant nepriklausomos Lietuvos, taip pat jų kovingą dvasią, kurią išsaugojo mums pirmasis lietuvių savaitraštis „Lietuvių laikraštis“.

Literatūra ir šaltiniai

1. Tyla A. Mėginimai legaliai leisti lietuvių leidinius spaudos draudimo metu. *Spauda ir spaustuovės*. V., 1972, p. 85.
2. Lietuvių laikraštis. *Žurnalistikos enciklopedija*. V., 1997, p. 280.
3. Kirklys J. Prieškarinė mūsų periodika. *Židinys*. 1930, Nr. 12, p. 422.
4. Tamošiūnas J. *Lietuviškų periodinių leidinių bibliografija*. K., 1991, p. 250.
5. Ruzgas A. „Lietuvių Laikraštis“ ir jo leidėjai. *Knygotyra*. 1988, Nr. 16, p. 33.
6. Volteris E. Cenzorius rusų laikais. *Naujas žodis*. 1932, Nr. 24, p. 466.
7. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 1 d., Nr. 1.
8. Redakcija. Įžanginis straipsnis. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 1 d., Nr. 1, p. 1.
9. Kibirsktis J. Saulutė ir mums užtekėjo. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 1 d., Nr. 1, p. 2.
10. Jakštas A. Mūsų dirva. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 1 d., Nr. 1, p. 3.
11. J. M. (Maironis). Lietuviškų raidžių klausimu. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 1 d., Nr. 1, p. 6.

12. Šis tas apie mūsų kalbos ir rašybos vienybę. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 23 d., Nr. 4, p. 39.
13. Ūkės draugovės. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 9 d., Nr. 2, p. 13.
14. Mūsų kalba. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 23 d., Nr. 4, p. 36.
15. Šis tas lietuviškos rašybos dalykuose. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. sausio 27 d., Nr. 8, p. 93.
16. Bene per daug. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. balandžio 13 d., Nr. 17, p. 223.
17. Kas daryti su magazinais? *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. sausio 27 d., Nr. 8, p. 83.
18. Apie Lietuvos elgetas. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. kovo 31 d., Nr. 13, p. 159.
19. Dovaina-Sylvistravyčė M. Lietuviškas stilius. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. sausio 27 d., Nr. 8, p. 87.
20. Apie lietuviškus tautinius rūbus. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. birželio 15 d., Nr. 28, p. 386.
21. Dėl ko mūsų inteligentai bėga iš Lietuvos į svetimus kraštus. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. birželio 22 d., Nr. 27, p. 369.
22. Atsargiai su mūsų viešu žodžiu. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 16 d., Nr. 3, p. 23.
23. J. M-lis (Maironis). Mūsų kritikai ir kritikos. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 16 d., Nr. 3, p. 26.
24. Redakcija. Mažesniųjų reikaluose. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. sausio 20 d., Nr. 6-7, p. 67.
25. Ruzgas A. „Lietuvių Laikraštis“ ir jo leidėjai. *Knygotyra*. 1988, Nr. 16, p. 34.
26. Mažiesiems skaitytojams. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. sausio 20 d., Nr. 6-7, p. 81.
27. Nuo Redakcijos. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. liepos 3 d., Nr. 33, p. 478.
28. Nuo Redakcijos. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. birželio 6 d., Nr. 29, p. 414.
29. Iš Garliavos. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. balandžio 1 d., Nr. 17, p. 237.
30. Iš Pilviškių. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. balandžio 7 d., Nr. 28, p. 250.
31. Iš Panevėžio. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 16 d., Nr. 3, p. 32.
32. Iš Ilakių. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. sausio 20 d., Nr. 6-7, p. 77.
33. Iš Kauno. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. vasario 3 d., Nr. 9, p. 209.
34. Iš Kėdainių. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. sausio 6 d., Nr. 5, p. 65.
35. Iš Pasvalio. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 23 d., Nr. 4, p. 49.
36. Atsakymai. *Lietuvių laikraštis*. 1904 m. gruodžio 9 d., Nr. 2, p. 32.
37. Atsakymai. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. sausio 20 d., Nr. 6-7, p. 82.
38. Atsakymai. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. vasario 26 d., Nr. 12, p. 142.
39. Nuo Redakcijos. *Lietuvių laikraštis*. 1905 m. gruodžio 6 d., Nr. 49, p. 687.
40. Ruzgas A. „Lietuvių Laikraštis“ ir jo leidėjai. *Knygotyra*. 1988, Nr. 16, p. 31.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Nuotrauka iš www.matton.lt

Australijos lietuviškos periodinės spaudos darbuotojai ir bendradarbiai

Vytautas Žeimantas

Lietuviška periodinė spauda Australijoje

Šia tema susidomėjau, kai man buvo patikėta sudaryti pavardžių vardyną į leidžiamą Lietuvos žiniasklaidos enciklopediją. Tada žvilgsnis nukrypo ne tik į Lietuvos žurnalistų šeimą, bet ir į žurnalistus, dirbusius ar dirbančius išeivijoje. Parūpo ir Australijos lietuvių periodinės spaudos kolegos.

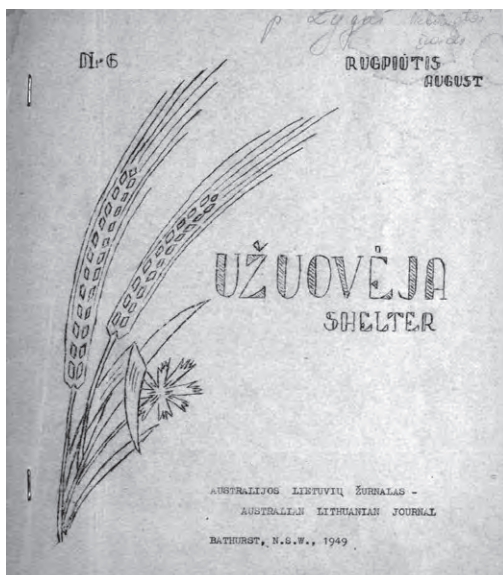
Pirmieji lietuviai į Australiją atvyko po nepavykusio 1830–1831 m. sukilimo. Brisbano apylinkėse buvo susikūrusi lietuvių žemdirbių kolonija, kuri vėliau iširo. 1888 m. Adelaidėje lietuviai įsteigė savo klubą, kopyltėlę. 1929 m. Sidnėjuje buvo įkurta Australijos lietuvių draugija. 1939 m. Australijoje jau gyveno apie 1 000 lietuvių. Po Antrojo pasaulinio karo iš Vakarų Europos atvyko dar 8 000 lietuvių. 1983 m. lietuvių buvo apie 10 000.

Lietuviai, kad ir kaip toli nuo tėvynės jie atsidurtų, visur pradėdavo leisti spaudą gimtąja kalba. Pirmasis lietuviškas periodinis leidinys Australijoje buvo skautų biuletinis „Žvalgas“, pradėtas leisti 1947 m. 1948 m. pasirodė net keli leidiniai: „Australijos lietuvių bendruomenės informacija“, pirmasis lietuviškas laikraštis „Australijos lietuvis“ (leistas Adelaidėje iki 1956 m.), savaitraštis „Mūsų pastogė“, einantis Melburne iki šių dienų, bei mėnesinis žurnalas „Užuovėja“, ejęs Sidnėjuje iki 1950 m.

Aktyviai spaudą leido ir lietuviai kunigai. 1950 m. Adelaidėje pradėjo eiti parapijos informacinis laikraštis „Šventadienio

Australijos lietuvių laikraštis „Mūsų pastogė“

Australijos lietuvių žurnalas „Užuovėja“

Melburne ėjęs laikraštis „Tėviškės aidai“

balsas“, 1953–1955 m. Melburne leistas religinis tautinis laikraštis „Švyturys“. 1956 m. taip pat Melburne Australijos lietuvių katalikų federacijos valdyba įsteigė savaitraštį „Tėviškės aidai“. Kaip šio savaitraščio priedas, 1962 m. pradėtas leisti lietuvių ateitiniųjų dvimėnesis laikraštis „Ateities žingsniai“, o 1965–1979 m. ėjo literatūrinis priedas „Verpetai“.

Humoristai pradėjo leisti kritikos, humoro ir satyros žurnalą „Rykštė“ (1952–1953), sporto mėgėjai – sportininkų sąsiuvinį „Varpas“ (1955–1956).

Nuo 1960 m. Adelaidėje leidžiamas dvisavaitis informacinis biuletinis „Adelaidės lietuvių žinios“, nuo 1963 m. – iliustruotas žurnalas anglų kalba „News Digest“

(„Naujienų apžvalga“), nuo 1975 m. – trimėnesis žurnalas „Baltic News“ („Baltijos naujienos“), nuo 1977 m. – skautų biuletinis „Tėvynės židiny“, nuo 1982 m. – Vytenio šaulių kuopos biuletinis „Lietuva – lietuviams“, nuo 1993 m. – vyresnio amžiaus lietuvių ketvirtinis žurnalas „Bičiulis“. 1996 m. Adelaidėje pradėjo eiti dvisavaitis biuletinis „Šventadienio balsas. Lietuvių žinios“. Nuo 2001 m. Brisbane eina kultūrinis laikraštis „Lapas“. Australijos lietuviai leido ir antikomunistinį žurnalą anglų kalba „News Digest International“ („Tarptautinė naujienų apžvalga“). 1970 m. ėjo laikraštis „Lietuvos keliu“.

Kuriamos ir lietuviškos radijo laidos. Lietuvos ir vietinę informaciją Australijos lietuvių bendruomenė perduoda per Australijos vyriausybės finansuojamą etninę radijo stotį „Special Broadcasting Service“, valandos trukmės lietuviška programa transliuojama pakaitomis iš Melburno ir Sidnėjaus. Adelaidės, Džilongo, Perto lietuviai kartą per savaitę transliuoja radijo laidas savose apylinkėse.

Suprantama, tokioje gausybėje periodinių leidinių, na, ir keliose radijo laidose turėjo dirbti nemažai žmonių – profesionalių žurnalistų, spaudos darbuotojų, talkininkų. Šiame straipsnyje pabandyčiau juos pristatyti ir Lietuvos visuomenei. Žinau, kad visus iš karto aprašyti vargu ar įmanoma. Manau, jog bus ir nepaminėtų, o ir rašant apie jau žinomus iškyla daug neaiškumų, klaustukų. Manau, kad šis

straipsnis paskatins ir kitus kolegas pasidomėti šia tema, užpildyti galimas šios publikacijos spragas. Australijoje dirbę ir dabar triūsiantys mūsų kolegos, kiti lietuviškos spaudos talkininkai tikrai verti mūsų dėmesio.

Visus man žinomus pristatysiu ne pagal nuopelnus lietuviškai spaudai, o abėcėlės tvarka.

Pulgis Andriušis – žurnalistas, rašytojas, vertėjas

Pulgis Andriušis (tikr. Fulgencijus Andrusevičius) gimė 1907 m. kovo 31 d. Tauragnų valsč., Gaidžiuose. Mokėsi Utenos „Saulės“ ir Kauno „Aušros“ gimnazijose. 1926–1932 m. studijavo literatūrą Vytauto Didžiojo universitete. Publicistinę karjerą pradėjo Klaipėdoje 1934 m. dirbdamas „Lietuvos keleivio“ redakcijoje. 1936 m. įkūrus Klaipėdos radiofoną, jis vedė autorinę laidą „Klaipėdos linksmosios aktualijos“. 1936 m. pradėjo dirbti naujai įsteigtame dienraštyje „Vakarai“. Aktyviai bendradarbiavo ir kitoje periodinėje spaudoje, vaidino „Stedros“ teatre.

1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Dalyvavo išeivių kultūros gyvenime. Niurtingene 1946–1955 m. redagavo ir leido serijinį leidinį „Dievo paukštėlis“. Vokietijoje išleido feljetonų ir humoro knygas „Ir vis dėlto juokimės!“ (1946), „Siuntinėlis iš Amerikos“ (1947), apysakų knygą „Anoj pusėj ežero“ (1947), apsakymą vaikams „Vabalų vestuvės“ (1948). Vokietijoje 1947 m. dar išleido „Esperanto kalbos vadovėlį su trumpu žodyne“ ir „Ispanų kalbos gramatiką“.

1949 m. persikėlė į Australiją. Gyveno Adelaidėje. Periodinėje spaudoje skelbė publicistikos straipsnius, feljtonus, vaizdelius, literatūros ir teatro recenzijas, keilionių po Lietuvą ir Vakarų Europos šalis reportažus. Adelaidėje, Bostone ir Londone išleido nemažai knygų. Apysakas „Sudiev, kvietkeli“ (1951), „Rojaus vartai“ (1960), humoristinį romaną „Tipelis“ (leid. m. nežymėti), feljtonus „Daina iš kito galo“ (1962), autobiografinius apmatus „Septinton įleidus“ (1962), dykaduonio pasakojimus „Purienos po vandeniui“ (1963), knygą apie lietuvių įsikūrimą Pietų Australijoje 1947–1962 m. „Blezingėlės prie Torenso“ (1962). Išvertė užsienio šalių rašytojų apysakų, romanų; žymiausias jo vertimas – M. de Servanteso „Išmoningasis idalgas Don Kichotas iš La Mančos“ (1942, antras leidimas – 1948).

Mirė 1970 m. gruodžio 19 d. Adelaidėje. Po mirties Vilniuje išėjo jo romanas „Tipelis“ (1991), apysakų rinkinys „Anoj pusėj žemės“ (1997) ir reportažų knyga „Kelionės po Lietuvą“ (2013).

Vincas Augustinavičius – žurnalistas, spaudos ir visuomenės veikėjas

Gimė 1920 m. birželio 21 d. Papilės valsč., Dusiuose. Mokėsi Šiaulių gimnazijoje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, mokslus tęsė Ravensburgo gimnazijoje. 1949 m. išvažiavo į Australiją, gyveno Sidnėje. Dirbo Makvairio universitete. Aktyviai dalyvavo Australijos lietuvių bendruomenės veikloje, du kartus atstovavo Australijos lietuvių bendruomenei pasaulio lietuvių bendruomenės Seime.

Bendradarbiavo Australijos lietuvių laikraščiuose „Mūsų pastogė“, „Tėviškės aidai“. 1986–1991 m. buvo „Mūsų pastogės“ redaktorius. 1996 m. grįžo į Lietuvą. Mirė 2009 m. Vilniuje.

Petras Bačinskas – redaktorius, kunigas

Gimė 1912 m. gegužės 18 d. Jiezno valsč., Sakonių kaime. Studijavo Kauno kunigų seminarijoje ir Vytauto Didžiojo universitete, kol vokiečiai neuždarė universiteto. Filosofijos studijas baigė 1948 m. Austrijos Insbruko universitete. 1950 m. atvyko

į Australiją. 1956 m. kartu su Melburno Australijos lietuvių katalikų federacijos valdyba aktyviai steigė savaitraštį „Tėviškės aidai“, buvo pirmasis šio laikraščio redaktorius (1956–1957). Aktyviai reišėsi ir Vatikano radijo lietuviškų programų laidose. Mirė 1993 m. balandžio 1 d. Brisbane.

Rita Baltušytė – žurnalistė, redaktorė

Gimė 1938 m. balandžio 26 d. Kaune. 1960 m. baigė Vilniaus universitetą, įgijo žurnalistės specialybę. Nuo 1959 m. dirbo Lietuvos radijuje, nuo 1962 m. – dienraščio „Sovetskaja Litva“ literatūrinė darbuotoja, 1966–1971 m. – telegramų agentūros ELTA budinčioji redaktorė, rajoninės spaudos skyriaus redaktorė, 1971–1979 m. – žurnalo „Jaunimo gretos“ skyriaus redaktorė.

1981 m. išvyko į Australiją. 1985–1986 m. ir 2000–2001 m. buvo savaitraščio „Mūsų pastogė“ redaktorė, 1986–1993 m. – radijo stoties „Amerikos balsas“ lietuvių skyriaus laidų rengėja. Nuo 1994 m. – laikraščio „Lietuvos rytas“ korespondentė Australijoje.

Sukūrė apybraižų, humoreskų, reportažų. Parengė ir Vilniuje kelis kartus išleido knygą apie dukterį „Akvilė. Paveikslai, laišakai, atsiminimai“ (1997, 1999), „Akvilė. Neprašyk auksinės žuvelės plauti indų“ (2012). Sudarė knygą apie tėvą rašytoją Juozą Baltušį „Baltušis iš arti. Laiškai ir kt.“ (Vilnius, 2010). Jos straipsnių yra „Lietuvos ryto“ žurnalistų tyrimų knygoje „Laisvės skersvėjai“ (2004) ir „Kryžminė ugnis“ (2006).

Antanas Baužė – redaktorius, leidėjas, visuomenės veikėjas

Gimė 1898 m. lapkričio 26 d. Sartininų valsč., Rigiuose. 1919 m. Lietuvos kariuomenės savanoris, tarnavo iki 1930 m. 1930 m. su žmona atvyko į Sidnėjų. 1932–1937 m. ir 1940–1950 m. buvo Australijos lietuvių draugijos valdybos pirmininkas. 1950 m. kartu su S. Narušiu ir J. Kapočiumi Australijos lietuvių draugiją reorganizavo į Australijos lietuvių bendruomenę, buvo jos garbės narys. 1949 m. įkūrė savaitraštį „Mūsų pastogė“ ir iki 1952 m. buvo oficialus laikraščio leidėjas. Bendradarbiavo Lietuvos ir JAV lietuvių spaudoje. Mirė 1975 m. rugsėjo 1 d. Sidnėjuje.

Petras Butkus – redaktorius, poetas, kunigas

Gimė 1914 m. Nemakščių valsč., Lekavo vienkiemyje. 1938 m. baigė Telšių kunigų seminariją. Po karo studijavo filosofiją ir lituanistiką Vokietijoje, Tiubingeno universitete. 1949 m. atvyko į Australiją. 1982 m. jam suteiktas prelado titulas.

Aktyviai bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje. 1950 m. buvo laikraščio „Užuovėja“ redaktorius ir leidėjas. Redagavo „Australijos lietuvių metraštį“. Rašė ir į „Tėviškės aidus“, „Mūsų pastogę“.

Rašė ir eilėraščius, kai kurie iš jų virto dainomis. Dvidešimčiai eilėraščių autorius pats sukūrė melodijas. Jo dainos žinomos ir Lietuvoje. 1970 m. Sidnėjuje išleido kelionių įspūdžių knygą „Tautų šventovėse“. 1982 m. už vaisingą visuomeninę veiklą karalienė Elžbieta II apdovanojo jį Britanijos imperijos ordinu MBE. Jis buvo pirmasis iš Australijos lietuvių civilių, apdovanotas šiuo medaliu.

Mirė 1993 m. balandžio 14 d. Sidnėjuje, palaidotas Nemakščiuose. Palikimą skyrė Nemakščių bažnyčiai atstatyti.

Stasys Čižauskas – redaktorius, poetas, satyrikas

Gimė 1926 m. Kybartų valsč., Šikšnių kaime. Rašyti pradėjo po karo Vokietijoje, sukūrė sceninius veikalus „Šv. Kazimieras“, „Du broliai“.

Atvykęs į Australiją apsigyveno Melburne. Redagavo „Tėviškės aidų“ humoro skyrių. Rašė satyrinius ir lyrinius eilėraščius. Jo eilėraštis apie motiną pateko į antologiją „Ant tavo rankų supasi gerumas“ (2005, Vilnius). Jo žodžiais sukurtos dainos buvo įdainuojamos į plokšteles, jas mėgo išseivijos chorai. Sukūrė ir scenos veikalus: „Senbernio galas“, „Augo girioj ąžuolėlis...“, „Ponas daktaras Skambutis“, „USA“ ir kitus. Dažnai pasirašinėjo Akivaros slapyvardžiu. Mirė 1981 m. Melburne.

Pranas Dauknys – publicistas, redaktorius, kunigas

Gimė 1920 m. spalio 27 d. Šiauliuose. 1954 m. baigė popiežinį *Angelicum* institutą Romoje. 1984 m. Angelikumo universitete Romoje apgynė disertaciją ir gavo teologijos daktaro laipsnį.

Parašė ir Londone išleido knygas „Marijos mėlynoji armija“ (1955), „Už geresnį pasaulį“ (1957). Į lietuvių kalbą išvertė ir Londone išleido D. Riccioti knygą „Kristaus gyvenimas“ (1962).

1963 m. apsigyveno Australijoje. Buvo Adelaidės ir Geclongo lietuvių kapelionas. 1970 m. Melburne išleido šv. mišias lietuviškai „Prieš tavo altorių“, dalyvavo leidžiant serijinį leidinį „Šventasis balsas“ (Adelaidė). 1973–1989 m. buvo laikraščio „Tėviškės aidai“ redaktorius.

1984 m. Romoje išleido knygą „Lietuvos katalikų bažnyčios priešinimasis religiniam persekiojimui“ (*The Resistance of the Catholic Church in Lithuania Against Religious Persecution*).

Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys. 1997 m. popiežius Jonas Paulius II jam suteikė Monsinjoro-prelato garbės laipsnį. Mirė 2002 m. vasario 5 d. Melburne.

Jurgis Glušauskas-Arminas – spaudos darbuotojas, redaktorius, visuomenės veikėjas

Gimė 1909 m. balandžio 23 d. Balbieriškyje. 1933 m. redagavo Telsiuose ėjusį socialinės politikos ir draudimo dvisavaitraštį „Ligonių

kasos narys“. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Niurnberge baigė aukštuosius prekybos mokslus. 1948 m. persikėlė į Australiją.

1948 m. išleido pirmąjį Australijoje lietuvišką laikraštį „Australijos lietuvis“, jį redagavo iki 1956 m. Nuo 1949 m. gyveno Adelaidėje, čia universitete baigė ekonomiką.

1951 m. įsteigė pirmąją Australijoje lietuviškų knygų leidyklą „Australijos lietuvis“, kuri veikė iki 1956 m. Joje 1951 m. išleido pirmąją Australijoje spausdintą lietuvių knygą – Pulgio Andriušio „Sudiev, kvietkeli“. 1957 m. įsteigė Lietuvių biblioteką, joje veikė ir savaitgalio mokykla. Dalyvavo Australijos lietuvių bendruomenės veikloje, įvairiuose komitetuose, komisijose. Leido Adelaidės lietuvių biuletinį „Lietuvių žinios“. Mirė 1970 m. kovo 19 d. Adelaidėje.

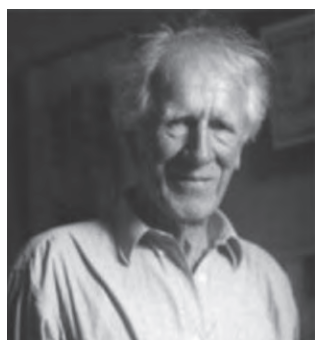

Marija Grabauskaitė-Augustinienė – tremtinė, publicistė, redaktorė

Gimė tremtinių šeimoje 1941 m. rugsėjo 17 d. Altajaus krašte, Turočiako kaime. Tėvas Stasys Grabauskas, baigęs Peterburgo policijos akademiją, kalėjo Rešoto kalyjime. Mama su dukrele nelegaliai grįžo

į Lietuvą, tačiau ją vėl suėmė ir išvežė į Sibirą. Mažoji Marija liko pas senelius, baigė Pilviškių vidurinę mokyklą. 1995 m. ištekęjo už Australijos lietuvių ir išvažiavo į Melburną.

Nuo 2000 m. dirba redaktore „Tėviškės aiduose“. Išleido atsiminimų knygą „Kur mano tėviškė: Sibiras–Lietuva–Australija“ (Kaunas, 2011). Baigia rašyti knygą „Gyvenimas svetimoje padangėje“.

Jurgis Vincas Janavičius –
publicistas, fotografas,
poetas, dailininkas

Gimė 1926 m. birželio 27 d. Šiaulių r., Aleksandrijoje. 1944 m. baigęs Šiaulių gimnaziją pasitraukė į Vokietiją. Freiburgo universitete 1946–1947 m. studijavo ekonomiką, 1948 m. išvyko į Australiją. Sidnėjaus universitete studijavo istoriją.

Gyveno Sidnėjyje, Manlyje. Aktyviai bendradarbiavo lietuvių periodinėje spaudoje: „Literatūros lankuose“, „Aiduose“, „Metmenyse“. Fotografavo, piešė, susidomėjo menine keramika. Savo paveikslų ir keramikos parodas rengė Australijoje ir Lietuvoje.

Sidnėjyje 1970–1973 m. kartu su žurnalistu Juozu Almiu Jūragiu redagavo ir savo lėšomis leido serijinį leidinį „Poezijos ir prozos lakštai“. Savo kūrybą skelbė išeivijos almanache „Septintoji pradalgė“ (1971).

Kanberoje 1971 m. išleido knygą „Vincolaicio-Putino laišakai Australijon“, į kurią sudėjo rašytojo laiškus seseriai Magdalenai Mykolaitytei-Slavėnienei ir jos šeimai, rašytus 1957–1967 m. Kanberoje 1971 m. išleido ir poezijos rinkinį anglų kalba „Kelionė į mėnulį“ (*Journey to the moon*). Vilniuje 2001 m. išėjo jo impresionistinių miniatiūrų knyga „Tada ir mes. Laiškai iš Australijos“. Nuo 1990 m. iki mirties bendradarbiavo „Šiaurės Atėnuose“. Mirė Manlyje 2012 m. balandžio 27 d.

Paulius Jatulis – redaktorius,
istorikas, kunigas

Gimė 1912 m. sausio 31 d. Vabalninkuose. 1927–1934 m. studijavo Kauno kunigų seminarijoje ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete. 1934 m. įšventintas kunigu. 1939–1942 m. studijavo Romos bibliniame institute, vėliau – Gregorianumo universitete. 1948 m. tapo teologijos daktaru. 1945–1947 m. jis buvo lietuvių belaisvių ir pabėgėlių kapelionas Italijoje.

1949 m. atvažiavo į Australiją, buvo Pietų Australijos lietuvių kapelionas. 1952 m. Adelaidėje išleido knygą „Po tūkstančiais kaukių“ apie Australijos lietuvių misionierišką veiklą. Nuo 1953 m. Adelaidėje redagavo katalikišką laikraštį „Šventadienio balsas“. Sudarė ir išleido giesmynėlį su gaidomis „Mūsų giesmynės“ (1954).

1957 m. jis grįžo į Italiją ir iki senatvės gyveno Romoje, buvo Lietuvių kolegijos vicerektorius. Taip pat dirbo Vatikano radijo lietuvių laidų redakcijoje, Vatikano ir Italijos archyvuose rinko Lietuvos istorijos medžiagą. Jo parengti istoriniai straipsniai publikuoti Lietuvių katalikų mokslo akademijos darbuose. Bendradarbiavo leidžiant „Lietuvių enciklopediją“. Romoje išleido lotynų kalba mokslinius darbus apie Žemaičių vyskupiją, jos istoriją (*Codex Mednicensis seu Samogitiae Dioecesis*, 1984 ir 1989), lietuvių kalba – „Lietuvos kelias į krikštą“ (1987). Mirė 1995 m. balandžio 24 d. Vokietijoje, Bad Vėrishofene.

Juozas Almis Jūragis –
žurnalistas, redaktorius,
poetas

Gimė 1917 m. spalio 3 d. Laukuvos valsč., Baltkalnyje. Baigė Plungėje tėvų kapucinų gimnaziją. Gyveno Kaune. Pirmoji publikacija pasirodė 1931 m. „Žvaigždutėje“, vėliau bendradarbiavo leidiniuose „Šaltinis“, „Skautų aidas“, „Trimitas“, „Jaunasis ūkininkas“, „Lurdas“, „Draugija“, „Ateitis“, „Žemaičių žemė“, „Karys“, „Savaitė“, „Naujoji Lietuva“.

Karo metais – lietuviškųjų batalionų karys Rytų fronte. 1948 m. atvažiavo į Australiją. Iki pensijos dirbo „Compress“ bendrovės, leidžiančios didžiausią Australijos moterų žurnalą „Women's Weekly“, gamybos ir ekspedicijos skyriuje.

Nuo 1948 m. leidinių „Mūsų pastogė“, „Tėviškės aidai“ bendradarbis, 1965–1966 m. redagavo „Tėviškės aidų“ mėnesinį kultūros priedą „Verpetai“, kartu su Jurgiu Janavičiumi Sidnėjuje 1970–1973 m. leido literatūrinį leidinį „Poezijos ir prozos lakštai“, buvo ilgametis Sidnėjaus „Plunksnos“ klubo pirmininkas. Rašė publicistinius straipsnius, knygų recenzijas, vertė noveles.

Suredagavo pirmąjį „Australijos lietuvių metraštį“ (1962), almanachą „Plunksna ir žodis“ (1966), antologiją „Terra Australis“ (1972). 1964 m. įsteigė Žemaičių knygos mėgėjų ratelį „Gintaras“, kurio tikslas – leisti lietuviškas knygas.

1965–1967 m. Australijos lietuvių bendruomenės Krašto kultūros tarybos sekretorius. Lietuvių rašytojų draugijos narys. Kartais pasirašydavo slapyvardžiu Arkadijus Auga.

Išleido poezijos rinkinius „Tolimieji mirazai“ (Sidnėjus, 1964), „Akmens ir paukščio metas“ (Belmoras, 1977), „Žeme, būk mano motina“ (Peakhurstas, 1986) ir „Tik sapno ugnį jausi“ (Vilnius, 1999). Jo kūrybos yra antologijoje „Lietuvių poezija išėivijoje 1945–1971“. Dabar gyvena Sidnėjuje.

Elena Kabailaitė-Jonaitienė – spaudos talkininkė, rašytoja, literatūros tyrinėtoja

Gimė 1920 m. birželio 4 d. Tryškiuose. 1937 m. baigė Kauno „Aušros“ vidurinę mokyklą. Paryžiaus universitete studijavo prancūzų kalbą ir literatūrą. Prasidėjęs karui mokytojavo Pasvalyje ir Šiauliuose. Po karo gyveno Vokietijoje, 1949 m. išvažiavo į Australiją. Gyveno Melburne. Mokytojavo. Aktyviai dalyvavo Australijos lietuvių veikloje, bendradarbiavo Australijos ir Lietuvos periodinėje spaudoje. Parašė ir Melburne 1997 m. išleido autobiografinį romaną anglų kalba „Elenos kelionė“ (*Elena's Journey*), lietuvių kalba – „Likimo blaškomi“ (Vilnius, 1998). Yra paskelbusi straipsnių apie partizanų generolą Joną Žemaitį.

Jurgis Kalakauskas- Kalakonis – žurnalistas, redaktorius

Gimė 1910 m. spalio 8 d. Vilkaviškio valsč., Starkuose. Mokėsi Vilkaviškio ir Marijampolės gimnazijose, Vytauto Didžiojo universitete studijavo ekonomiką.

Nuo 1929 m. bendradarbiavo spaudoje. Korespondencijas ir straipsnius spausdino leidiniuose „Suvalkietis“, „Sekmadienis“, „Karys“, „Diena“, „Trimitas“, „Mūsų rytojūs“. 1934–1936 m. buvo savaitraščio „Suvalkietis“ redaktorius. 1937–1938 m. dirbo laikraštyje „Vakarai“, 1938–1940 m. – „Lietuvos aidas“. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1946 m. redagavo kultūros laikraštį „Apžvalga“. 1949 m. išvyko į Australiją. 1953–1958 m. redagavo savaitraštį „Mūsų pastogė“. Slapyvardžiu K. Jurgysa išspausdino novelių. Mirė 1958 m. liepos 7 d. Sidnėjuje.

Vincas Kazokas – žurnalistas, rašytojas, visuomenės veikėjas

Gimė 1919 m. sausio 15 d. Kapčiamiesčio valsč., Mačiūnuose. Nuo 1938 m. Vytauto Didžiojo universitete studijavo germanistiką, 1940–1943 m. Vilniaus universitete – teologiją ir filosofiją. 1946–1947 m. studijavo Tiubingeno universitete.

1949 m. persikėlė į Australiją. Aktyviai veikė Australijos lietuvių bendruomenėje, buvo Australijos lietuvių dienų iniciatorius. 1950 m. redagavo žurnalą „Užuovėja“. Nuo 1956 m. – „Plunksnos“ klubo pirmininkas. 1961–1970 m. ir 1974–1984 m. redagavo savaitraštį „Mūsų pastogė“. Rašė jų vedamuosius, priklausė žemininkų kartai. Leido „Mūsų pastogės“ kalendorius.

Kūrė eilėraščius. Čikagoje išleido poezijos rinkinį „Sapnų pėdomis“ (1953), Sidnėjuje – „Akmens svajonė. Džiugesys“ (1961). Skelbė eilėraščius įvairiose išėjimų

poezijos antologijose. Yra sukūręs dainų. Po mirties Londone išėjo jo eilėraščių rinkinys „Ugnis ir žodis“ (1989), Vilniuje – jo vedamųjų rinkinys „Mūsų pastogė Australijoje: įžvalgos gyvenimo paraštėse“ (1996).

Išvertė knygas: F. Dostojevskis „Didysis inkvizitorius“ (1946), A. Kestleris „Nulis ir begalybė“ (1948), F. Timermansas „Kaimietiškoji psalmė“ (1957). Mirė 1984 m. spalio 30 d. Sidnėjuje.

Jonas Kunca – žurnalistas, gydytojas, visuomenės veikėjas

Gimė 1919 m. lapkričio 7 d. prie Veliuonos. Studijavo mediciną Vytauto Didžiojo universitete, Vokietijos Breslau, Austrijos Vienos universitetuose. 1949 m. apsigyveno Melburne. 1952–1979 m. gyveno Argentinoje, vėliau grįžo į Melburną. Buvo Australijos enciklopedijos (*The Australian People Encyclopedia*) bendradarbis. Skelbė straipsnius politinėmis ir socialinėmis temomis leidiniuose „Pasaulio lietuvis“, „Laisvoji Lietuva“, „Tėviškės žiburiai“, „Tėviškės aidai“, „Mūsų pastogė“, po 1990 m. – „Tiesa“, „News weekly“, tarptautiniame žurnale ispanų kalba „Vision“.

Išleido keletą publicistikos rinkinių: Melburne – „Žmogus ir atominė era“ (1985), Vilniuje – „Lietuvos ateitis: kaip aš ją matau“ (1992), „Prie tūkstantmečių slenksčio“ (1998), „Laisvės žingsniai: Lietuva iki ir po Kovo 11-osios“ (2000) ir „Vienas gyvenimas, vienas pasaulis“ (2003). Mirė 2006 m. sausio 30 d. Melburne, palaidotas Veliuonoje.

Kazys Kunca – žurnalistas, poetas

Gimė 1912 m. vasario 18 d. Veliuonos valsč., Antakalnyje. Mokėsi Jurbarko gimnazijoje. Prieš karą dirbo Zarasuose, bendradarbiavo „Zarasų krašte“. Savo rašinius skelbė ir „Trimitė“, „Karyje“, „Jaunojoje kartoje“, „Dienoje“. Pasirašinėjo slapyvardžiais Iksas, Neronas, Miškų dvasia.

1950 m. apsigyveno Melburne. Bendradarbiavo su Australijos lietuvių spauda. Jo straipsnius ir eilėraščius skelbė „Švyturys“, „Australijos lietuvis“, kiti laikraščiai. Mirė 1965 m. spalio 10 d. Melburne.

Antanas Laukaitis – žurnalistas, sporto veikėjas

Gimė 1926 m. sausio 10 d. Leipalingyje. 1942 m. buvo suimtas ir išvežtas dirbti į

Vokietiją. 1946–1949 m. tarnavo JAV kariuomenėje Vokietijoje, dirbo Niurnbergo inžinerijos kuopoje, stačiusioje kartuves, kuriose buvo vykdomi mirties nuosprendžiai Antrojo pasaulinio karo nusikaltėliams. Bendradarbiavo laikraščiuose „Mintis“, „Mūsų kelias“.

1949 m. atvyko į Australiją. Sidnėjuje baigė pašto mokyklą, dirbo Sidnėjaus pašte. 1953–1973 m. laikraščių „Australijos lietuvis“ ir „Mūsų pastogė“ sporto skyriaus vedėjas, nuo 1952 m. – JAV lietuvių dienraščio „Draugas“ ir savaitraščio „Dirva“ korespondentas Australijoje. Kaip sporto žurnalistas, dalyvavo penkiose olimpinėse žaidynėse, pradedant 1972 m. Miuncheno olimpiada. Nuo 1952 m. – JAV lietuvių žurnalistų sąjungos, nuo 1955 m. – Australijos žurnalistų sąjungos narys. 1962–1967 m. – Sidnėjaus kultūros klubo „Plunksnos“ pirmininkas. Sporto klubo „Kovas“ Sidnėjuje vienas steigėjų, Australijos lietuvių fizinio auklėjimo sąjungos valdybos vienas pirmininkų. 2000 m. oficialus Lietuvos tautinio olimpinio komiteto atstovas Sidnėjaus olimpinėse žaidynėse. Vilniuje išleido prisiminimų knygą „Gyvenimo sukuriuose“ (2003). Apdovanotas medaliu „Už nuopelnus Lietuvos sportui“ ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinu (abu 2001). Mirė Sidnėjuje.

Česlovas Liutikas –
publicistas, redaktorius,
visuomenės veikėjas

Gimė 1903 m. rugsėjo 18 d. Mažeikių apskr., Bugeniuose. Baigė Vytauto Didžiojo universitetą ir Dotnuvos žemės ūkio akademiją. Įgijo gamtos mokslų ir kūno kultūros

mokytojo kvalifikaciją. 1928–1936 m. buvo pirmasis Šiaulių „Aušros“ muziejaus vedėjas. Šiaulių kraštotyros draugijos Fotomėgėjų sekcijos pirmininkas. Bendradarbiavo leidinyje „Šiaulių metraštis“, žurnaluose „Gimtasai kraštas“, „Kultūra“, laikraščiuose „Lietuvos ūkininkas“, „Žemaitis“, „Lietuvos žinios“. Stažavo Paryžiaus ir Belgijos muziejuose. Mokėjo ir propagavo esperanto kalbą.

1944 m. pasitraukė į Austriją, gyveno Riebe, vadovavo sporto klubui, pirmininkavo Lietuvių švietimo draugijai, redagavo lietuvių išeivių informacinį biuletinį. 1951 m. išvažiavo į Naująją Zelandiją, buvo šios šalies lietuvių bendruomenės valdybos pirmininkas, sekmadieninės lietuvių mokyklos mokytojas, informacinio biuletinio „Naujosios Zelandijos lietuvis“ redaktorius. 1973 m. apsigyveno Australijoje. Redagavo ir leido laikraštį „Australijos lietuvių bendruomenės informacija“. Buvo aktyvus lietuvių visuomenės veikėjas, spaudos talkininkas, nuo 1976 m. – Sidnėjaus lietuvių bibliotekos komiteto pirmininkas. Mirė 1984 m. balandžio 27 d. Sidnėjuje. Po jo mirties Sidnėjaus lietuvių biblioteka pavadinta Česlovo Liutiko vardu.

Agnė Lukšytė-Meiliūnienė –
spaudos talkininkė, rašytoja

Gimė 1920 m. Panevėžio apskr., Subačiuose. Studijavo lietuvių ir vokiečių kalbas bei literatūrą Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetuose. Po karo atvyko į Sidnėjų. Aktyviai bendradarbiavo spaudoje. Straipsnius ir noveles skelbė „Tėviškės aiduose“, „Mūsų pastogėje“, „Dirvoje“, „Lietuvių dienose“.

Išleido novelių rinkinius: Sidnėjūje – „Kalnų velnias“ (1970), Vilniuje – „Baltoji chrizantema“ (1993, pakartotinis leidimas 2006). Vilniuje dar išleido keturių veiksmy dramą „Kavinė. Po kadagiais“ (1993) ir dviejų dalių romaną „Prošvaistė šešėlyje“ (1997). Savo kūrybą skelbė lietuvių išeivijos almanachuose „Plunksna ir žodis“ bei „Pradalgė“. Mirė Sidnėjūje.

Jonas Mašanauskas – žurnalistas, redaktorius

Gimė 1959 m. rugpjūčio 5 d. Melburne. 1972–1977 m. studijavo Whitefrais'o koledže, 1978–1983 m. – Monacho universitete, humanitarinių mokslų bakalauras. Dirbdamas Melburno SBS televizijos laidoje, 1992–1996 m. sukūrė filmus „Baltijos trėmimai“, „Baltijos vilnos prekyba“ ir „Baltijos šalių kariuomenės“. Atgimimo laikais per „Australian Brokcasting Corporation“ rengė radijo pranešimus apie Lietuvą.

1984–1993 m. redagavo Australijos lietuvių jaunimo laikraštį „Jaužinios“. Lietuvių teatrui parašė pjeses „Telekrizė“ ir „Al-klaida“.

Dabar dirba vyresniuoju žurnalistu Melburno dienraštyje „Heral sun“. Rašo apie imigraciją, miesto tarybos veiklą, kultūros ir planavimo klausimais. Rašo ir lietuviškomis temomis.

Anita Matukevičienė-Pajauta – žurnalistė, redaktorė, poetė

1922 m. gimė Radviliškio valsč., Gedviluose. Mokėsi Šiauliuose, Kaune. Į Australiją

atvyko 1949 m. Bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje, ypač „Mūsų pastogėje“. Redagavo jos priedą moterims „Gabija“. Publistinius straipsnius, feljtonus, eilėraščius dažniausiai pasirašinėdavo Pajautos slapyvardžiu. Mirė Australijoje 1987 m.

Aleksandras Mauragis – redaktorius, teisininkas, visuomenės veikėjas

Gimė 1909 m. gegužės 13 d. Kelmėje. 1931–1933 m. dirbo žurnale „Skautų aidas“. 1942–1944 m. buvo Lietuvių fronto Vilniaus apygardos pirmininkas. 1949 m. atvyko į Australiją. 1951–1952 m. buvo Australijos lietuvių bendruomenės krašto valdybos švietimo ir kultūros reikalų vedėjas, 1959–1970 m. Australijos lietuvių katalikų kultūros draugijos pirmininkas, 1960–1971 m. Tautos fondo atstovybės Sidnėjūje pirmininkas, 1979–1983 m. Australijos lietuvių bendruomenės Sidnėjaus lietuvių apylinkės pirmininkas.

1951 m. ir 1970–1974 m. redagavo savaitraštį „Mūsų pastogė“. Redagavo 1981 m. Sidnėjūje ėjusį jaunimo laikraštį „Kookaburra“. Skelbė savo kūrybą almanache „Plunksna ir žodis“ (1966), su

bendraautorais – knygoje „Aušrininkas dr. Jonas Šliūpas“ (2004). Parašė ir Vilniuje išleido dvi religinio turinio knygas: „Fatališka klaida“ (1995) ir „Nepararaskime vilties“ (1997). Mirė 2006 m. sausio 4 d. Sidnėjyje.

Kazimieras Mioldažys – redaktorius, architektas

Gimė 1916 m. balandžio 27 d. Prienuose. Baigė Aukštosios technikos mokyklos Architektūros fakultetą. Prieš karą spėjo suprojektuoti Vilkaviškio ligoninę.

1947 m. atvažiavo į Australiją, apsigyveno Melburne. 28 m. dirbo architekto įstaigoje.

Aktyvus lietuvių visuomenininkas, spaudos darbuotojas. Buvo Australijos lietuvių draugijos Melburno skyriaus pirmininkas. 1961 m. Sidnėjyje paskelbė dvi autorines medžiagas: „Pirmieji naujųjų tremtinių lietuvių žingsniai Australijoje“ ir „Lietuviškos organizacijos“.

Nuo 1989 m. iki 1993 m. rugpjūčio buvo „Tėviškės aidų“ redaktorius. Mirė 1993 m. rugpjūtį Melburne.

Magdalena Mykolaitytė-Slavėnienė – spaudos bendradarbė, poetė

Gimė 1908 m. balandžio 22 d. Gudelių valsč., Pilotiškėse. Studijavo Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete. Rašyti į spaudą pradėjo dar besimokydama Kauno „Saulės“ mergaičių gimnazijoje. Poezijos ir beletristikos kūriniai buvo skelbiami „Naujojoje vaidilutėje“,

„Naujojoje Romuvoje“, „Studentų dienose“, „Jaunajame ūkininke“.

Vokietijoje, Ausburgo mieste, kartu su vyru Juozu Slavėnu parengė spaudai „Dick Whittington: anglų kalba skaitymo knyga“ (1946). Kartu su M. Mažeika išleido poezijos rinkinį „Po svetimu dangum“ (1945).

1949 m. apsigyveno Australijoje, aktyviai bendradarbiavo lietuvių periodinėje spaudoje. Sidnėjyje išleido epą „Nežinomi keleiviai“ (1973). Jos eilėraščiai įtraukti į įvairias lietuvių išėivių poezijos antologijas. Yra sukurta dainų. Ji parašė prisiminimus apie Vincą Mykolaitį-Putiną, Londone 1977 m. išleido solidžią knygą „Putinas mano prisiminimuose“, parašė scenos vaizdelius „Patekės saulutė“ ir „Palūžo sparnai saka-lų“ (apie Darių ir Girėną). Pasirašydavo slapyvardžiais Palmė, M. M., Magdūtė M., Magnaitytė Magna, kitais. Mirė 1984 m. birželio 14 d. Australijoje.

Juozas Mikštas – žurnalistas, humoristas, poetas

Gimė 1913 m. kovo 31 d. Dūkšto valsč., Bėgūnuose. Nuo 1930 m. korespondencijas, eilėraščius, prozas kūriniuose spausdino Vilniaus leidiniuose „Vilniaus rytojus“, „Jaunimo draugas“, „Vilniaus aušra“. 1934 m. lenkų okupacinės valdžios suimtas, kankintas. Vėliau bendradarbiavo leidiniuose „Mūsų Vilnius“, „Trimitas“, „Pavasaris“, „Karys“, „Savaitė“, „Kuntaplis“. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, rašė į laikraščius „Lietuvių žodis“, „Mintis“, „Tėviškės garsas“, „Žiburiai“, „Skautų aidas“, žurnalą „Žingsniai“.

1947 m. atvyko į Australiją. Buvo aktyvus lietuvių visuomenės veikėjas, Australijos lietuvių kultūros fondo vedėjas. Iš pradžių rašė į Vokietijojeėjusius lietuviškus leidinius. Kai lietuviška spauda atsirado Australijoje, buvo aktyvus leidinių „Australijos lietuvis“, „Tėviškės aidai“ bendradarbis. Rašė ir į „Mūsų pastogę“, „Užuovėją“, „Švyturį“, skautų laikraštį „Pėdsekys“. Siuntė korespondencijas ir į JAV lietuvių spaudą. Mėgstamiausi žanrai – humoreska, reportažas, apybraiža. Sukūrė daug eilėraščių, nemažai jų tapo dainomis. Petras Čeliauskas jo eilėraščių yra išvertęs į esperanto kalbą. Vilniuje išleido eilėraščių rinkinius „Ilgesio dainos“ (1995) ir „Geltona rudens tyla“ (1996). Mirė 2002 m. gruodžio 14 d. Palaidotas Lietuvoje.

Petras Pilka – žurnalistas, redaktorius

Gimė 1921 m. Australijoje, buvo mėnesinio žurnalo „Užuovėjos“ (1948–1950) redaktorius. Dirbo „Mūsų pastogėje“, rašė straipsnius ir redagavo. Yra išleidęs specialų „Mūsų pastogės“ numerį, skirtą Kanberos lietuviams (1968). Kūrinius skelbė „Australijos lietuvių kalendoriuje“. Parašė pasaką „Laisvės karaliūnas“ (Sidnėjus, 1961). Rankraščiuose liko Sidnėjuje parašyti jo darbai „Canberos lietuvių veikla“ ir „Concordas. Cunedrinas ir kt.“ (abu 1961). Dabar jie saugomi M. Mažvydo bibliotekoje.

Kurį laiką buvo Australijos lietuvių fizinio auklėjimo sąjungos valdybos pirmininkas. Mirė 1976 m. Sidnėjuje.

Gražina Burokaitė-Pranauskienė – žurnalistė, choro dirigentė

Gimė 1957 m. sausio 31 d. Adučiškyje. Choro dirigavimo mokėsi Klaipėdos S. Šimkaus aukštesniojoje muzikos mokykloje ir Lietuvos valstybinėje konservatorijoje. 1989 m. ištėkėjo ir išvyko į Australiją. 1997–2003 m. Deakino universitete studijavo žurnalistiką, bakalaurė. 2003 m. apgynė menų magistrės laipsnį, parašiusi disertaciją apie Australijos lietuvių nacionalinį ir kultūrinį identitetą. Dabar ji mokosi Melburno Viktorijos universiteto doktorantūroje. Jos tema – paskutiniosios bangos lietuvių išeivių gyvenimas tolimame kontinente. Bendradarbiauja Australijos lietuvių spaudoje.

Išleido poezijos ir prozos knygą „Eukalipėtų tyloje“ (2009, Kaunas), poezijos rinktinę „Abu krantai“ (2011, Klaipėda). Jos eilėraščių yra almanache „Ten, sidabro vingy“ (2005, Kaunas), eilės ir apsakymai skelbti Deakino universiteto metinėse antologijose.

Dabar rengia spaudai dokumentinę apybraižą anglų kalba „Lietuvybė down under“.

Pranas Pusdešris – žurnalistas, poetas, dramaturgas

Gimė 1917 m. gegužės 31 d. Šakių r., Menčikiuose. Mokėsi Šakių „Žiburio“ gimnazijoje, 1938–1945 m. – Vilkaviškio ir Eichšteto kunigų seminarijose, bet kunigu neįšventintas. 1949 m. išvyko į Australiją. Gyveno Adelaidėje. Aktyviai reikėsi lietuvių kultūrinėje veikloje, buvo nuolatinis „Tėviškės aidų“ bendradarbis. Rašė į „Švyturį“ ir Amerikos lietuvių laikraščius „Draugas“ ir „Darbininkas“. Redagavo „Australijos lietuvio“ religinį skyrių „Katalikų gyvenimas“. Dėstė lietuvių literatūrą Adelaidės lituanistiniuose jaunimo kursuose. Pietų Australijos Švietimo departamento užsakymu sukūrė filmą apie Lietuvą („Lithuania – the country and its people“). Skelbė eilėraščius išėivijos lietuvių antologijose „Terra Australis“, „Tretieji vainikai“, „Po Pietų Kryžium“. Australijos lietuvių švenčių progomis rašė dramos vaizdelius. Adelaidės lietuvių mėgėjų teatrui sukūrė triveiksmes dramas „Šviesa nuo kalno“ (1977), „Ne Žemės horizontai“ (1983), „Vardan Dievo“ (1987). Mirė 1991 m. kovo 9 d. Adelaidėje. Po mirties Vilniuje 1994 m. išėjo jo knyga (drama ir poezija) „Eukalipto pavėsyje“.

Jonas Rackus (Rackevičius) – žurnalistas, redaktorius

Gimė 1910 m. Rozalimo valsč., Juškonyse. Mokėsi Kėdainių gimnazijoje, Dotnuvos žemės ūkio akademijoje. 1937 m. redagavo laikraštį „Jaunųjų ūkininkų balsas“, 1939–1940 m. buvo laikraščio „Jaunasis

ūkininkas“ redaktorius. Kartu su Baliu Gaidžiūnu išleido poezijos rinkinį „Jaunystė arimuose“ (1937). Po karo įsikūrė Adelaidėje. Bendradarbiavo su lietuviška spauda. Daugiausia savo kūrybą skelbė lietuvių metraštyje „Terra Australis“. Mirė Adelaidėje 1981 m.

Ava Saudargienė – spaudos talkininkė, rašytoja, mokytoja

Gimė 1915 m. Suvalkų Kalvarijoje. Mokėsi Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje ir Mokytojų seminarijoje. 1938 m. įgijo fizinio auklėjimo mokytojos diplomą. Aktyviai bendradarbiavo pedagoginėje ir jaunimo spaudoje, domėjosi jaunimo teatru. 1942 m. Kaune išleido knygą „Žaidimai ir mankštos pratimai“.

Po karo Vokietijoje organizavo lietuvių vaikų teatrą, buvo jo vadovė, režisierė ir choreografė. 1948 m. išvyko gyventi į Sidnėjų. Čia irgi įsteigė lietuvių vaikų teatrą, ilgai jam vadovavo. Bendradarbiavo ir su lietuviška spauda. Dalyvavo leidžiant Australijos lietuvių kalendorius.

Parašė ir išleido nemažai autoriinių knygų. Vokietijoje išleido „Liaudies šokis Lietuvoje“ (1958), Sidnėjuje – trijų veikslių pasakas „Buvo broliai devyni. Sigutė“ (1968), Londono Nidos leidykloje – kecionių apybraižas „Tolimų kraštų mirazai“ (1976), „Vėjas iš rytų“ (1983), „Naikinamieji: politinio kalinio pasakojimas“ (1985), australietiškas apysakas „Anapus horizonto“ (1989). Vilniuje po mirties išėjo jos prozos kūrinių rinktinė „Atadulksta

svetima šalelė“ (2005). Parašė scenos veikalus „Varlių karalius“, „Brolių beieškant“, „Eglė – žalčių karalienė“ ir kitus. Savo kūrybą skelbė lietuvių išeivijos antologijose. Rankraščiuose liko „Baltieji vergai“. Mirė 2003 m. Sidnėjuje.

Antanas Jonas Skirka – publicistas, poetas

Gimė 1914 m. Marijampolės apskr., Kižiškėse. Mokėsi Veiveriuose. Tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje bendradarbiavo karių žurnale „Butegeidininkas“. Rašė į „Trimitą“, „Kari“, „Ūkininko patarėją“, „Šaltinį“.

1949 m. įsikūrė Australijoje. Studijavo Melburno meno pedagogikos institute. Yra meniškai apipavidalinęs knygų. Aktyviai bendradarbiavo Australijos ir Amerikos lietuvių spaudoje. Išleido nemažai asmeninių knygų: pasakojimų ir legendų knygą „Kur bėga Šešupė“ (Belmoras, 1964), Sidnėjuje – eilėraščių rinkinius „Ilgiausios tavęs“ (1971), „Tu esi nepamirštama“ (1975), „Mintimis į Tėvynę“ (1982), pasakojimus, apybraižas, atsiminimus „Be tėviškės“ (1984). Čikagoje išleido pažintinę knygą „Iš mano draugų paukščių gyvenimo“ (1982). Mirė 1986 m. rugpjūčio 7 d. Sidnėjuje.

Juozas Slavėnas – leidėjas, redaktorius, literatas

Gimė 1907 m. Krosnos valsč., Delniukuose. Studijavo teisę Vytauto Didžiojo universitete. Dar besimokydamas Seinų „Žiburio“ gimnazijoje pradėjo bendradarbiauti

spaudoje, rašė į „Tėvynės sargą“, „Trimitą“, „Ateitį“. Baigęs studijas universitete aktyviai bendravo su „XX amžiumi“ ir „Teise“. Karo nublokštas į Vokietiją su žmona Magdalena parengė ir rotoprintu išleido keletą vadovėlių lietuviškoms mokykloms. 1946–1948 m. Regensburge leido ir redagavo leidinį „Žinios“.

Į Australiją atvažiavo 1948 m. Aktyviai reikėsi periodinėje spaudoje, lietuvių visuomeniniame gyvenime. 1961 m. buvo Tautos fondo atstovybės Australijoje sekretorius. Sidnėjuje kartu su žmona įkūrė Literatų būrelį, kuris veikė 1961–1970 m. Dalyvavo „Plunksnos“ klubo veikloje. Kultūrinius straipsnius ir beletristinę kūrybą – apsakymus, eilėraščius, pasakėčias bei scenos vaizdelius skelbė „Tėviškės aiduose“ ir „Mūsų pastogėje“. Rūpinosi ir augančia karta. 1973 m. Sidnėjuje išleido trumpų apsakymų priaugančiam lietuvių jaunimui knygą „Baltijos balsas“. Mirė Sidnėjuje 1981 m.

Edvardas Šidlauskas – redaktorius, visuomenės veikėjas

Gimė 1925 m. Biržų apskr., Geidžiūnuose. Mokėsi Panevėžio amatų mokykloje. 1943 m. įstojo į P. Plechavičiaus rinktinę. 1949 m. išvažiavo į Australiją. Aktyvus lietuvių visuomeninio gyvenimo dalyvis, spaudos bendradarbis. Australijos lietuvių katalikų federacijos pirmininkas. Rašė straipsnius apie Australijos lietuvius į „Visuotinę lietuvių enciklopediją“. 1993–1999 m. buvo „Tėviškės aidų“ redaktorius.

Pranas Vaseris – redaktorius, rašytojas, kunigas

Gimė 1915 m. balandžio 1 d. Mosėdžio valsč., Igariuose. Mokėsi Telšių kunigų seminarijoje, Heidelbergo universitete. Kunigavo Tirkšliuose. 1950 m. atvyko į Australiją dirbti Melburno lietuvių kapelionu. Prie Šv. Jono bažnyčios įkūrė sekmadieninę lietuvių mokyklą. Buvo pirmasis Australijos lietuvių katalikų federacijos pirmininkas.

1950–1955 m. redagavo ir leido savaitraštį „Sekmadienis“, 1953–1955 m. su Broniumi Zumeriu – žurnalą „Švityrys“, 1964–1974 m. redagavo „Tėviškės aidus“.

Parengė spaudai ir Melburne 1968 m. išleido „Prieš tavo altorių: šv. Mišios lietuviškai“. Erlėno slapyvardžiu Melburne išleido grožinės literatūros knygų: „Padangių keliai“ (1962), apysakas „Kaimo muzikantai“ (1969) ir „Girių sargai“ (1973), noveles „Vėjo vartai“ (1985). Parašė dviejų veiksnių pjesę „Atsiminimų namelis“. Mirė 1987 m. rugsėjo 29 d. Melburne.

Julius Veteikis – žurnalistas, redaktorius, leidėjas

Gimė 1908 m. vasario 15 d. Švenčionių apskr. Mokėsi Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje, studijavo Vytauto Didžiojo universitete.

Lietuvoje bendradarbiavo leidiniuose „Tautos kelias“, „Lietuvos aidas“, „Jaunoji karta“. Iki 1939 m. dirbo leidinių „Tėvų žemė“ ir „Pasaulio lietuvis“ redakcijose.

Pasitraukęs į Australiją, 1948 m. su kunigu J. Tamuliu įsteigė ir redagavo iliustruotą žurnalą „Užuovėja“, kuris ėjo iki 1950 m., kai buvo prijungtas prie „Mūsų pastogės“. 1950–1951 m. ir 1958–1961 m. buvo savaitraščio „Mūsų pastogė“ redaktorius. Kartu su kitais Sidnėjuje rengė neregularią leidinį „Lietuvos keliu“. Nuolat bendradarbiavo Australijos lietuvių spaudoje. Rengė „Mūsų pastogės“ kalendorius. Redagavo ir Sidnėjuje išleido „Australijos lietuvių metraštį“ (1961). Mirė 1993 m. liepos 23 d. Sidnėjuje.

Albertas Zubras-Zemribas – redaktorius, publicistas, mokytojas

Gimė 1909 m. Mokėsi Joniškėje ir Šiauliuose. Vytauto Didžiojo universitete studijavo lituanistiką ir pedagogiką. Prieš karą mokytojavo. 1936 m. Šiauliuose redagavo karių laikraštį „Vaidotietis“. Dvejus metus buvo vienas iš dienraščio „Vakarai“ redaktorių.

1944 m. atvyko į Vokietiją, studijavo Berlyno ir Heidelbergo universitetuose. Heidelberge 1947–1948 m. redagavo jaunųjų užsienio studentų žurnalą „Scolar“, kuriame buvo skelbiami straipsniai anglų ir vokiečių kalbomis.

Melburne 1954–1955 m. leido Lietuvių kultūros fondo Australijoje valdybos serijinį leidinį „Lithuanicum“, bendradarbiavo leidžiant metraštį „Atolas“. Parašė ir Melburne 1980 m. išleido studiją „Donelaitis šiandien: 200 m. nuo mirties“.

Melburne spaudai parengė „Išėivija ir tauta“ (1967), „Mokslo keliais: Vilniaus universitetui 400 metų“ (1979), anglų kalba – „Gintaro žemės žmonės“ (*People of the Amberland*, 1968), Sidnėjuje išspausdino „Rusiškasai komunizmas“ (1957). Straipsnius skelbė „Mūsų pastogėje“, „Tėviškės aiduose“, kitur. Mirė 1997 m. Melburne.

Lolita Zegerienė-Kalėda – žurnalistė, redaktorė

Gimė 1965 m. rugsėjo 21 d. Lazdijuose. 1983 m. baigė Lazdijų rajono Krosnos vidurinę mokyklą, 1988 m. – Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto žurnalistikos specialybę. 1987–1988 m. dirbo laikraščio „Tiesa“ redakcijoje. 1989–1991 m. laikraščio „Vakarinės naujienos“ atsakingoji sekretorė, 1991–1992 m. – „Respublikos vakarinio laikraščio“ atsakingoji sekretorė, 1992 m. – leidinio „Mažas laikraštis“ redaktorė, 1992–1995 m. laikraščio „Savanoris“, 1992–1995 m. – „Krašto apsauga“ vyr. redaktorė. 1992–1998 m. – Krašto apsaugos ministerijos atstovė spaudai. Daugiausia rašė karinėmis temomis. 1993 m. išleido „Lietuva laisva nepriklausoma: be svetimos kariuomenės“.

1998 m. ištekėjo už Australijoje gyvenančio lietuvių kilmės verslininko ir radijo laidos vedėjo Denio Kalėdos ir išvyko gyventi į

Sidnėjū. Aktyviai įsitraukė į Australijos lietuvių bendruomenės veiklą, kelerius metus buvo bendruomenės pirmininkė. Bendradarbiauja lietuviškoje spaudoje.

Bronius Zumeris – žurnalistas, rašytojas, visuomenės veikėjas

Gimė 1920 m. rugsėjo 29 d. Žaliosios valsč., Bobiuose. Mokėsi Kaune ir Vilniuje. 1945–1949 m. Freiburgo ir Berno universitetuose studijavo filosofiją, istoriją ir psichologiją.

Bendradarbiavo žurnaluose „Žiburiai“, „Studentų dienos“. 1947–1948 m. Freiburge leido ateitininkų laikraštėlį „Tremties kryžkeliuose“. 1949 m. apsigyveno Australijoje. Melburno universitete studijavo germanistiką. 1952 m. buvo Sidnėjuje leidžiamo savaitraščio „Mūsų pastogė“ redaktorius, Lietuvių katalikų draugijos pirmininkas. Nuo 1953 m. kartu su kitais redagavo laikraštį „Švyturys“, 1957–1963 m. – vietoje jo pasirodžiusį savaitraštį „Tėviškės aidai“. Redagavo ir serijinį leidinį „Lietuva – lietuviams“, ėjusį Melburne. 1964 m. perėjo dirbti į Australijos televiziją, garsino Lietuvos Laisvės bylą. Apie Lietuvą, jos pavergimą išplatino daug literatūros anglų kalba.

Buvo Melburno lituanistinės mokyklos organizatorius ir vedėjas, Melburno ateitininkų pirmininkas, Australijos lietuvių katalikų federacijos kūrėjas. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, rėmė iš Sibiro grįžusias šeimas, knygų ir archyvinės medžiagos dovanavo Vilniaus universiteto ir M. Mažvydo bibliotekoms.

Melburne, Čikagoje, Toronte išleido daug autorinių knygų politinės ir istorinės publicistikos tematika: „Tylinti tauta“ (1953), „Gyvenimo keliu“ (1956), „Kalėdų varpai“ (1957), „Dabarties sutemose“ (1967), „Vilniaus kraštas faktų ir atsiminimų šviesoje“ (1967), „Lietuvių kalbos didybė ir tragedija mūsų dienose“ (1983), „Tarp mokslo ir duonelės“ (1985), „Gijų raštai“ (1986), „Mažoji Lietuva rusiškojo imperializmo tinkle“ (1989), „Laisvei dienojant“ (1991), „Jo Ekscelencija Kauno arkivyskupas metropolitas dr. Juozapas Jonas Skvireckas“ (1994), „Australijos lietuvių katalikų federacijos įkūrimas“ (1994).

Domėjosi ir satyra. Išleido satyrinių apsakymų rinkinį „Sakykim, vyrai, taip nebuvo“ (1970), knygą „Satyriniai apmąstymai snobų alėjoje“ (1985).

Mirė 1997 m. rugpjūčio 19 d. Melburne. Po jo mirties žmona Onutė Ragauskaitė ir sūnus Bronius didelį žurnalistinį bei literatūrinį palikimą padovanojo jo gimtinės Sūdavos krašto muziejui. 1998 m. rugpjūčio 15 d. jo gimtinėje pastatytas paminklinis akmuo. Prie Sūdavos krašto muziejaus pasodintas vardinis ąžuoliukas.

Bronius Žalys – žurnalistas, redaktorius, poetas, visuomenės veikėjas

Gimė 1921 m. rugsėjo 8 d. Šimonių valsč., Gaigaliuose. Po karo pateko į Belgiją, vėliau – į Norvegiją. 1945 m. bendradarbiavo Norvegijoje leistuose lietuviškuose leidiniuose „Tėviškės aidas“ ir „Šiandien“.

1946–1947 m. Vokietijoje, Fuldoje, dirbo laikraščių „Mūsų viltis“, „Šiandien“ bei žurnalų „Pėdsakai“ ir „Tėviškės aidas“ redakcijose.

Fuldoje suredagavo ir išleido jaunimui skirtą leidinį „Laužui liepsnojanč“ (1946).

1949 m. apsigyveno Sidnėjuje, čia baigė gimnaziją. Dirbo Australijos telekomunikacijų tarnybos Finansų departamente. 1953–1962 m. bendradarbiavo leidiniuose „Australijos lietuvis“, „Mūsų pastogė“ ir „Tėviškės aidai“. Domėjosi skautų veikla. 1955–1969 m. leido ir redagavo laikraštį „Pėdsekys“, 1958–1959 m. – laikraštį „Liepsnelės“. Parašė ir Sidnėjuje išleido „Skautų vyčių vadovui“ (1967), „Vyresniosios skautės“ (1970), „Lietuviai skautai Australijoje, 1947–1972“ (1972).

1977–1988 m. redagavo „Tėvynės židinį“. 1984 m. ir 1991–1999 m. buvo savaitraščio „Mūsų pastogė“ redaktorius. 1965 m. įstojo į Lietuvos žurnalistų sąjungą.

Sidnėjuje ir Vilniuje išleido eilėraščių rinkinių „Apie žmones, žemę ir vėjus“ (1983), „Laiko pėdomis“ (1985), „Skrido sakalas už jūrų marių...“ (1999), „Būrė laimę laumės“ (2002). Savo kūrybą spausdino įvairiuose rinkiniuose: „Australijos lietuvių metraštis“ (1961), „Plunksna ir žodis“ (1966), „Terra Australis“ (1972), „Tretieji vainikai“ (1974), „Po Pietų kryžiumi“ (1990).

2000 m. grįžo į Lietuvą. Mirė 2007 m. balandžio 30 d. Vilniuje. Palaidotas Antakalnio kapinėse, Menininkų kalnelyje.

Juozas Žukauskas –
žurnalistas, redaktorius

1941–1942 m. Vilniuje redagavo laikraštį
„Naujoji Lietuva“.

Gimė 1910 m. sausio 7 d. Mažeikiuose.
1930 m. baigė Šiaulių gimnaziją, 1931 m. –
karininkų kursus, 1936 m. – Vytauto Di-
džiojo universiteto Teisių fakultetą.

1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Savo noveles
skelbė rinkinyje vokiečių kalba „Novellen
vom Baltischen Meer: Novellen, Skizzen
und Legenden von einigen litauischen
Schriftstellern“ (Dillingen, 1948).

Nuo 1932 m. bendradarbiavo leidiniuose
„Lietuvos aidas“, „Vairas“, „Karys“, „Fiziš-
kas auklėjimas“, „Jaunoji karta“, „Pasaulio
lietuvis“. 1936–1938 m. žurnalo „Trimi-
tas“ redaktoriaus pavaduotojas. Išspausdino
reportažų apie keliones po Europos šalis.

1948 m. apsigyveno Australijoje. Nuo
1949 m. savaitraščio „Mūsų pastogė“ re-
dakcijos darbuotojas, 1949–1950 m. ir
1952–1953 m. – jo redaktorius. Mirė
1986 m. Melburne.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Unikali kolegų Alberto Vaidilos paroda „Žurnalistų portretai“

Nuotraukų albumas

Vytautas Žeimantas

Ši pavasarį Žurnalistų namuose buvo sėkmingai surengta Lietuvos žurnalistų sąjungos ir Lietuvos dailininkų sąjungos nario Alberto Vaidilos kompiuterinės tapybos ir grafikos paroda „Žurnalistų portretai“. Kolegą Albertą nuo jaunystės traukė dvi mūzos: žurnalistikos ir meno. Jo pasiteiravau, ar šios mūzos dera, ar nekonfliktuoja?

– Paminėtos mūzos manyje tikrai nekonfliktuoja, o viena kitą papildo, – teigia kolega Albertas. – Būdamas moteriškos prigimties, jos manyje gal kiek ir sužadina nepagrįstų ambicijų, tačiau tai tik suaktyvina mąstymą ir neleidžia nuobodžiauti. Aš dėkingas žurnalistikai, nes ji suartino su daugeliu įdomių žmonių, vertė gilintis į man artimas kultūros ir meno sritis. Jau dirbdamas Šiaulių miesto laikraščio redakcijoje daug dėmesio skyriau profesinės ir liaudies dailės problematikai, kūrybingų asmenybių užmojams, jų darbų aptarimui. Su daugeliu menininkų užsimezgė draugiški santykiai, o pokalbiai „laikraščiui“ nejučia pereinavo netgi į kūrybinį bendradarbiavimą. Todėl net negalvoju, kuri mūza

man artimesnė. Jos tarsi susijungė į vieną dvasinę darinį, kurį pavadinčiau pagarba menui ir menininkams.

Kolega Albertas, Valstybiniame dailės institute studijavęs menotyrą, spaudoje jau seniai pasireiškė kaip brandus menotyrininkas, tautodailės žinovas. Tačiau kūrė ne tik raštu. Jo rankose smagiai jautėsi ir skulptoriaus kaltas, jis tapė aliejumi, kūrė draugiškus šaržus, ekslibrisus, iliustravo ir LŽS bei NŽKA leidžiamas knygas. Dabar susidomėjo kompiuterine tapyba ir grafika. Paroda Žurnalistų namuose – jau trečioji jo personalinė paroda, kurioje eksponuojami kompiuterine technika atlikti kūriniai. Taigi kolegą paklausiau, kodėl jį paviliojo tokia technika.

– Taip. Paviliojo. Gerai pasakyta. Tik, sakyčiau, paviliojo ne technika, o moderni gražuolė, kuri glūboja ar atstovauja naujoms technologijoms. Kompiuterinė technika, atlikdama viso pasaulio žmonių greito komunikavimo funkciją, suprantama, viena svarbiausių ir nuolat tobulėjančių šios itin

Vidas MAČIULIS

Vytautas BARAUSKAS

Jolanta MAŽYLĖ

Antanas ANDRIJONAS

protingos gražuolės savybių, tačiau man žodis „technika“ skamba kažkaip kietai ir sausai. Dabar jau tenka įvardyti ir trečiąją mūzą – Mediją, ir jos vaikus vaikaičius, kurie vadinami naujosiomis medijomis. Medija plačiąja prasme laikoma komunikacijos priemonė, perduodanti informaciją, turinčią technologinę prigimtį, o kalbant apie naująsias medijas galvoje turimos naujausios technologijos. Tiesa, nežinau, ar dar kas nors, be manęs, yra Mediją pavadinęs mūza, tačiau ji šio vardo tikrai nusipelno. Dar daugiau. Ji šiuolaikiška, savo išmanymu pralenkianti visas iki šiol mums žinomas mūzas. Todėl, manyčiau, ją drąsiai galima pavadinti mūzų karaliene, nes jos valdos be galo didelės, o ji pati karaliauja ir tose teritorijose, kurios nuo Antikos laikų priklausė konkrečioms vienvaldėms mūzoms. Medija – tai filosofinis, sociologinis ir kultūrinis fenomenas, persmelkęs ir formuojantis ne tik naujus žiniasklaidos, meno, kitus žmogaus veiklos principus, bet ir vyraujančiomis technologijomis apskritai keičiantis pasaulį. Laikoma, kad naujųjų medijų menas atsirado praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje kartu su skaitmeninių sistemų paplitimu. Jis iš esmės paspartino įvairių meno šakų susiliejimą, įgalino kurti greičiau, pigiau ir aukštos kokybės dar nematytus vaizdus. Konvergencija – viena ryškiausių medijų savybių – nulėmė ribų nykimą tarp tokių gilių ir tvirtas tradicijas turėjusių meno šakų, kaip fotografija, kinas, vaizduojamoji dailė.

– Na, o kaip Medija veikia tavo pamėgtąją kompiuterinę tapybą ir grafiką? – teiraujuosi kolegos Alberto.

Vytautas Petras VAITKUS

Ipolitas SKRIDLA

Viktoras DENISENKO

Neringa Jagelavičiūtė-TEIŠERSKIENĖ

– Taip pat, kaip ir kitas tradicines meno šakas ir rūšis. Naujosios kompiuterinio meno technologijos atveria naujas galimybes ieškant naujoviškų meno formų ir raiškos. Pavyzdžiui, naudodamasis kompiuterine piešimo programa gali pasinerti į virtualų pasaulį, kur perkeldamas paties nutapytą ar nupieštą vaizdą, fotografiją gali ne tik patobulinti, bet ir neatpažįstamai perkurti, deformuodamas arba suteikdamas visiškai naują formą, spalvas, faktūras, linijas. Ir pats autorius, ir žiūrovas galiausiai mato kitą vaizdą, dažnai neįprastą, bet galintį priversti susimąstyti, sukelti estetinį pasitenkinimą. Tokiu būdu kurdamas tarsi kartoji pačios gamtos kūrybinius principus. Juk gamtoje mes nieko naujo nesukuriame. Dirbame panaudodami tas medžiagas, kurios kol kas yra tik mūsų planetoje, ir atskleidžiame potencialias jų galimybes. Medžiagos sujungimas su įrankiu bei mūsų išmanymu ir tikslo pasiekimas – tai technologija. Sulūžusį ar apgriuvusį daiktą restauruojame, o jei nusibodo, perdirbame arba išmetame, keičiame nauju, atitinkančiu mūsų naujus poreikius. Esame vartotojų visuomenė. Virtualioje erdvėje be jokio gailesčio gali atsikratyti to, kas pabodo. Pasidarai kopiją, nusikeli į piešimo programą ir dirbk, kol pavyks padaryti taip, kaip nori ir kiek nori. Ši procesą pagrindžia ir skatina vienas reikšmingiausių medijų filosofijos teiginių, kad virtuali erdvė priklauso visiems, o jos panaudojimui nėra ribų. Patrauklu. Taip mane Medija ir įtraukė į virtualaus kompiuterio meno erdvę.

Aišku, man malonu pranešti „Žurnalistikos“ skaitytojams, kad ši paroda yra ir pirmoji Lietuvos istorijoje žurnalistų

Daiva ČERVOKIENĖ

Dainius RADZEVIČIUS

Vytautas ŽEIMANTAS

Jonas VĖLYVIS

portretų paroda. O kodėl buvo pasirinkti būtent žurnalistai, teiraujosi parodos autorias.

– Kai kūriau žurnalistų portretus, man net į galvą nebuvo atėjusi mintis, kad rengiama paroda bus kažkuo ypatinga. Būti pirmuoju tam tikra prasme įdomu, tačiau ir atsakomybė didesnė. Esi tyrinėjamas tarsi pro didinamąjį stiklą. Prieš gerą dešimtmetį pradėjęs kurti kompiuterinės dailės kūrinius, sukaupiau įvairaus žanro ir tematikos darbų: peizažų, naturmortų, kosminės tematikos, abstrakčių kompozicijų, tačiau mane nuo pat jaunystės, netgi vaikystės kūrybinių bandymų ypač traukia žmogaus atvaizdas. Sumanymas surengti žurnalistų portretų parodą kilo netikėtai. Kai pernai Žurnalistų namuose surengiau gana plačios tematikos parodą „Būties ženklai“, sulaukiau daug palankių atsiliepimų. Tai, matyt, ir buvo svarbiausia paskata žurnalistų bendrijai pristatyti vieno žanro – portretų – parodą. Kai pradėjau laikmenoje žiūrėti sukurtus portretus, pamačiau, kad didžiuma jų – žurnalistai. Tuomet ir kilo mintis surengti kolegų žurnalistų portretų parodą, juolab kad su jais teko daug bendrauti ir bendradarbiauti anksčiau ir dabar įvairiomis progomis – dalyvaujant Žurnalistų senjorų klubo ir Žurnalistų namų veikloje, įvairiuose žurnalistams skirtuose seminaruose, rengiant ir aptariant parodas, spausdinant eilėraščius žurnalistų poezijos rinkiniuose bei kuriant jiems viršelius, daugelyje turiningų išvykų po Lietuvos miestus ir kaimus. Džiaugiuosi, kad Žurnalistų sąjungos pirmininkas Dainius Radzevičius palaiko ir remia kūrybines iniciatyvas, o kolegos žurnalistai ir dailininkai nuoširdžiai

Gražina SVIDERSKYTĖ

Aldona ARMALĖ

Albertas VAIDILA (autoportretas)

bendrauja kuriant ekspoziciją, išreikšdami nuomonę apie mano darbus aktyviai dalyvauja pristatant parodą.

– Šioje parodoje buvo eksponuojama per 40 žurnalistų portretų. Kokiais principais vadovavaisi rinkdamas būsimus tipažus?

– Kažin ar kalbant apie žurnalistus tinka žodis „tipažas“. Jie labai individualūs, be kokių nors ypatingų profesinių požymių. Juolab kad dauguma jų turi kelias profesijas, labai įvairius pomėgius. Tai, mano pastebėjimu, pirmiausia žmonės, priklausantys inteligentijos sluoksniui, su savita intelektualumo žyme. Tarkime, dažno darbininko ar sportininko veidas, laikysena, supanti aplinka turi šių kategorijų žmonėms būdingų bruožų, kurie įgalina formuoti tipažą. Žurnalistų tipažas skleidžiasi dvasinio gyvenimo, įtempo intelektualinio darbo užgrūdintu charakteriu, iki švytėjimo nugalintomis mintimis. Visa tai, mano galva, galima įvardyti – nebijau to naujadaro – kaip vidinio grožio tipažą. Iškelčiau sau uždavinį šį vidinį grožį pateikti į išorę, padaryti jį geriau matomą. Todėl daugelyje darbų ypač ryški dekoratyvi stilistika. Neatsitiktinai šios savo parodos atidarymo metu, pristatydamas savo darbus, pažymėjau, kad parodos koncepcija – žurnalistas yra gražus žmogus. Taigi remdamasis tokia nuostata ir pasirinkau portretuojamuosius.

Kolegos Alberto parodoje galima išskirti dvi stilistines kryptis. Vieni portretai padengti stilizuota linijine ir spalvinių dėmių ornamentika, jie dekoratyvūs, tęsiantys impresionizmo tradicijas, kituose dominuoja taškai, kaip priimta puantilistinėje tapyboje, postimpresionizme. Manau, kolegą Albertą galima laikyti moderniu impresionistu. Buvo įdomu išgirsti, kodėl būtent šios kryptys dominuoja jo kūryboje.

– Tokie stilistiniai bruožai apspręsti noro iškelti žurnalistą kaip gražų žmogų. Dekoratyvi traktuotė tiek linijomis, spalvinėmis

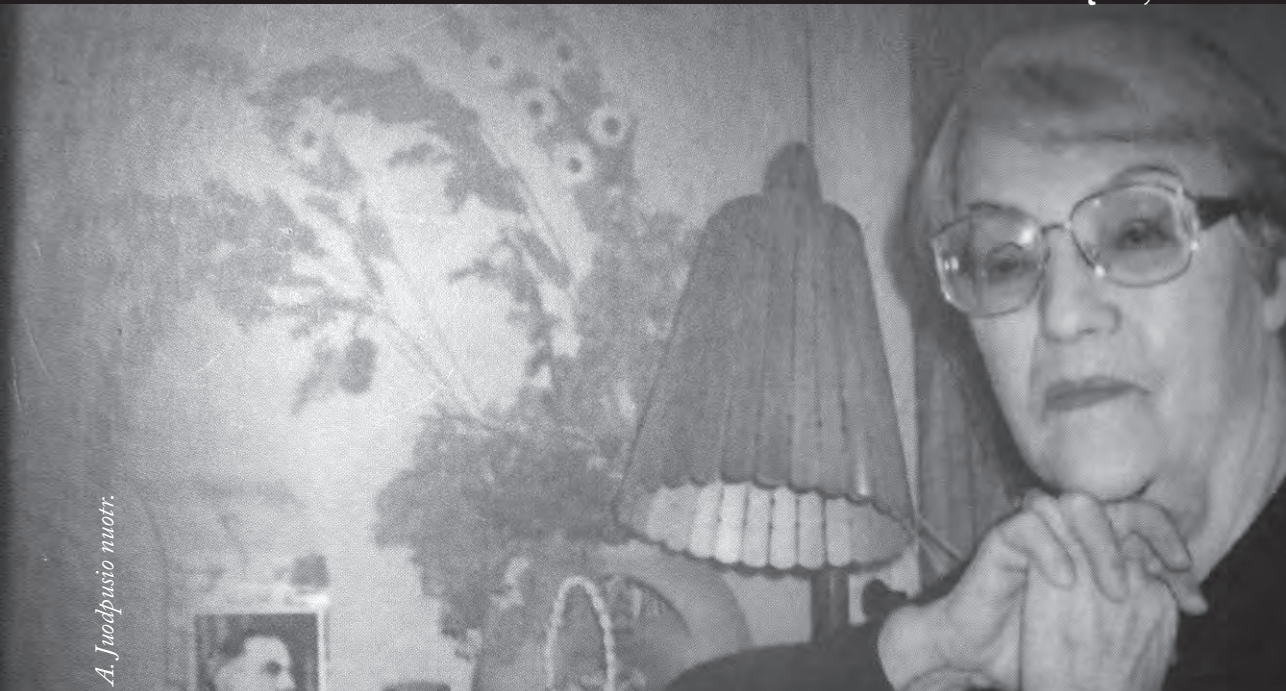
dėmėmis, tiek ir taškų ar smulkių potėpių faktūra man padėjo spręsti šį uždavinį. Tačiau žmogus nėra velykinis margutis, todėl tik dekoras konkretaus žmogaus grožio neatkleis, tad pagrindinis dėmesys buvo nukreiptas į kūno ir veido modeliavimą, proporcijų prisilaikymą, charakteringų bruožų akcentavimą, psichologinę traktuotę. Tik organiška visų šių komponentų darna padėjo sukurti dinamišką, įdomų vaizdą. Jau ne vienas žmogus pastebėjo, kad mano kompiuterinė dekoratyvi kūryba primena impresionistų darbus, kurie tarsi sustabdydavo ryškią kažkuo ypatingą akimirką be paliovos kintančiame pasaulyje, kur žmogus ir gamta sudaro nedalomą vienvė. Šioje parodoje einama šia kryptimi – ją iliustruoja Vytauto Česnulio, Dainiaus Radzevičiaus, Stanislovo Pleskaus, Jolantos Mažylės, Jono Vėlyvio, Vytauto Žeimanto, Aldonos Armalės, Godos Ferencienės, Juozo Stasino, Gražinos Sviderskytės ir daugelio kitų portretai. Mano puantilizmas, arba taškinė tapyba, santūresnis, daugiau dėmesio skiriama formos modeliavimui, charakteriui, psichologinei įtampai pabrėžti. Tokie Artūro Zuoko, Mykolo Bernatavičiaus, Stasio Lipskio, Audronės Nugaraitės, Algio Kustos, Antano Andrijo, Neringos Jagelavičiūtė-Teišerskienės, Ipolito Skridlos, Vytauto Vaitkaus ir kt. portretai. Kurdamas portretus negalvojau apie

jokią stilistinę kryptį ir specialiai neskirsčiau jų į grupes. Ties kiekvienu portretu teko nemažai pasidaruoti, kol raskdavau, mano nuomone, tinkamiausią vaizdavimo būdą. Beje, mano darbuose pirmasis impresionizmo įtaką išvelgė ne menininkas, o habilituotas fizikos mokslų daktaras, profesorius Arvydas Janavičius. Kiek vėliau, dar prieš atidarant šią parodą, sąsąukas su puantilizmu pastebėjo ir dailininkas Stasys Makaraitis, ir štai dabar, tarsi apibendrinamas tuos atsiliepimus, sakai, kad mano darbai – modernus impresionizmas. Pagrindo taip sakyti, aišku, esama. Pats gerai suvokiu, kad kažką priminti – tai dar nereiškia tokiam ir būti. Dėl vieno dalyko tikrai nekyla abejonių – lyginant mane su XIX a. antrosios pusės impresionistais aš tikrai esu modernus, nes tuomet niekas netapė ir negalėjo tapyti kompiuterine technika, kadangi ji atsirado tik maždaug po šimtmečio nuo impresionizmo krypties daileje pasireiškimo.

Paroda Žurnalistų namuose jau įvyko. Tačiau kolegos Alberto sukurti žurnalistų portretai kol kas neišsibarstys po privačias kolekcijas. Šiomet jie dar bus eksponuojami Vilniaus savivaldybėje, kitais metais – kolegos Alberto gimtuosiuose Šauliuose. Manau, būtų verta išleisti ir gražų spalvotą šios parodos albumą.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

A. Juodpusio nuotr.

Knygos „Stasė Niūnevaitė – teatro režisierė, literatė, politinė kalinė, visuomenininkė“ anotacija

Jūra Marija Baužytė

„Lietuva! Kas Tu? Kokia Tu? Kieno Tu? Jaučiu Tau, Lietuva, didelę skolą: per mažai išvaikščiota, per mažai mylėta, per mažai jėgų Tau atiduota...“ Taip rašė Lietuvos pakraščio Akmenės ir Naujosios Akmenės kultūros darbuotoja Stasė Niūnevaitė. Dabar reikėtų pasakyti – buvusi, nes šios asmenybės netekome 2002-aisiais metais. Puikių čia pacituotų žodžių autorę žurnalistas, LŽS Senjorų klubo narys, buvęs liaudies teatro aktorius Apolinaras Juodpusis pasirinko savo knygos „Stasė Niūnevaitė – teatro režisierė, literatė, politinė kalinė, visuomenininkė“ heroje. Keliolika metų autorius kaupė esminius dalykus iš dvylikos storų prisiminimų sąsiuvinių, krūvos jos rašytų laiškų. Bet darbas vertas autoriaus pastangų.

Nūnai pasirodo nemažai ir storokų leidinių apie įvairiausių mūsų estrados „žvaigždžių“ ir „žvaigždučių“ asmeninius džiaugsmus, tragedijas ir erotinius nuotykius. Dažna jų kadaise žibėjo, gal ir dabar žioruoja televizijos ekranuose ne tiek dėl prasmingos veiklos, kiek dėl kai kuriuos skaitytojus viliojančių pikantiškų nuotykių. Juos dažniausiai užrašo irgi žurnalistai.

Apie S. Niūnevaitę – vieną iškiliausių provincijos kultūros darbuotojų – skaitytojai išgirs ir plačiau sužinos iš A. Juodpusio knygos. Jos gyvenimas ir veikla – tarytum dūris sėdintiems kabinetuose ir postringaujantiems, jog panašių į ją rajonų centrų, mažų miestelių kultūros fronto darbuotojų perspektyvos mažos arba iš viso jų nėra, nes esą trūksta gyventojų dėmesio, o svarbiausia – pinigų. Geriau užkalti čia dar rusenančių kultūros namų, bibliotekų duris, sutelkus visą dėmesį į stambesnius centrus, kur galvotrūkčiais skubės po keliasdešimt kilometrų kaimo bendruomenių gyventojai. Tada Lietuva tapsianti gerokai kultūringesnė.

Anot A. Juodpusio, S. Niūnevaitė dar kartą įrodė, kad mūsų už šviesesnę ateitį ir vienas yra karys, savo pavyzdžiu sutraukęs gausų pasekėjų būrį.

Dar būdama studentė S. Niūnevaitė atsidūrė tremtyje prie Uralo kalnų. Kaip pripažino pati kūrėja, tenai geso jos poezijos mūza. O Vilniaus universitete šiai studentei pranašavo poetės ateitį.

Po dešimties metų grįžusi į Tėvynę, atsisakiusi Juozo Miltinio siūlymo bandyti laimėti Panevėžio dramos teatre, pasuko į nedidelį Akmenės, vėliau – Naujosios Akmenės rajoną. Pastarajame paskirta kultūros namų meno vadove, saviveiklos teatro režisierė. Ji neakivaizdiniu būdu toliau tęsė lituanistikos mokslus ir cemento dulkėmis nusėtame miestelyje būrė negausius inteligentus – mokytojus, gydytojus, inžinierius, darbininkus. Ir Naujosios Akmenės kultūros namai pagarsėjo puikiais pasaulio ir lietuvių literatūros klasikų pastatymais scenoje (nuo H. Ibseno, P. Merimė iki Žemaitės ir V. Mačernio). Naujosios Akmenės savieklainikai pirmieji suvaidino operetę „Vestuvės Malinovkoje“. Iš viso A. Juodpusis išvardijo 53 cementininkų miesto sceną išvydusius veikalus. S. Niūnevaitės vadovaujami vaidintojai, tarp kurių buvo ir knygos autorius, siekė, kad ne tik cementininkai pamiltų meną: salės būdavo sausakimšos žiūrovų ir Naujojoje Akmenėje, ir gastroliuojant po Žemaitiją, pelnant laurus respublikinėse apžiūrose.

S. Niūnevaitės buvo visur pilna: aktyvi Sąjūdžio veikėja, vidurinės mokyklos pedagogė, rajono „Vienybės“ laikraščio publicistė. Ne vienas jos kūrinys aptinkamas ir respublikinėje spaudoje.

Nemažą knygos dalį užima pačios S. Niūnevaitės poezija, jos esė apie žymius kultūros veikėjus V. Mačernį, K. Kymantaitę, E. Bindokaitę, E. Mieželaitį, dešimtis kitų iškilių asmenybių, su kuriomis nuoširdžiai bendradarbiavo.

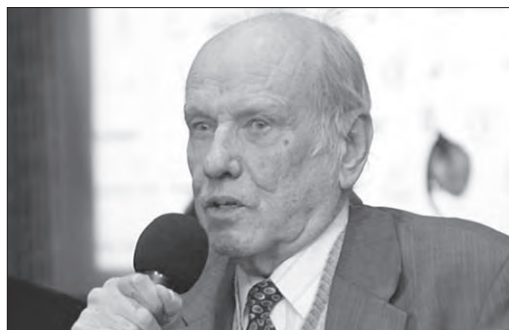

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Algis Julijus Matulevičius

(1934 09 20 Kaunas – 2014 02 04 Vilnius)

Vytautas Žeimantas

Vasario 4 d. užgeso kolegos, garsaus sporto žurnalisto Algio Julijaus Matulevičiaus gyvybė. Aktyvų šalies sporto pasaulio veikėją pakirto vėžys.

A. J. Matulevičius gimė 1934 m. rugsėjo 20 d. Kaune. 1954 m. jis baigė Kauno 9-ąją vidurinę mokyklą. 1963 m. Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultete įgijo žurnalisto specialybę.

1959 m. dar studijuodamas pradėjo dirbti Valstybiniame radijo ir televizijos komitete. Ėjo korespondento, vyriausiojo redaktoriaus, sporto komentatoriaus pareigas.

A. J. Matulevičius 1968 m. iš Meksikos televizijos komunikacijos centro vedė pirmąją Lietuvos radijo istorijoje tarpžemyninę spaudos konferenciją Meksikas–Vilnius, skirtą XIX olimpiados žaidynėse

dalyvaujantiems Lietuvos sportininkams. Kaip sporto žurnalistas, jis buvo akredituotas Meksiko (1986), Miuncheno (1972) ir Monrealio (1976) olimpiinių žaidynių spaudos centruose, parengė įdomius reportažus iš šių olimpiinių žaidynių. Sukūrė ir dokumentinių filmų apie Lietuvos sportininkų pasirodymus XIX, XX, XXI olimpiadų žaidynėse: „Olimpiada 68“, „Dvidešimtųjų eskizai“, „Monrealis 76“. Parašė scenarijų apie moterų rankinį dokumentinei kino apybraižai „Moteriški žaidimai“.

Valstybiniame radijo ir televizijos komitete jis dirbo iki 1985 metų. 1985–1990 m. A. J. Matulevičius buvo Respublikinio spaudos platinimo susivienijimo „Lietuvos sąjunginė spauda“ (nuo 1989 m. – „Lietuvos spauda“) Vilniaus miesto agentūros viršininko pavaduotojas, vėliau – ir viršininkas. Nuo 1990 m. beveik du dešimtmečius dirbo „Lietuvos ryto“ dienraščio korespondentu.

Aktyviai domėjosi ir gerai žaidė šachmatais. Dvi kadencijas (1995–1997 ir 2005–2007 m.) buvo Lietuvos šachmatų federacijos viceprezidentas.

1978, 1990–1993 ir 2009 m. pelnė Lietuvos sporto žurnalistų federacijos „Auksinę plunksną“. Už gyvenimą, paskirtą sporto

žurnalistikai, apdovanotas Aleksandro Krukausko premija (2011). Taip pat apdovanotas Kūno kultūros ir sporto departamento aukso medaliu „Už nuopelnus Lietuvos sportui“ (2004), Lietuvos tautinio olimpinio komiteto „Olimpine žvaigžde“ (2004), Vilniaus savivaldybės medaliu „Už nuopelnus Vilniaus sportui“ (2004).

Mes, kolegos, jį vadinome mažybiniu vardu – Matulka. Nors ir buvo garsus žurnalistas, jis atsiliepdavo. Buvo draugiškas, mėgo gerą humorą, o pamatęs šachmatų lentą keisdavosi akyse. Iš gyvenimo išėjo geras kolega, bičiulis, garsus žurnalistas.

Palaidotas Vilniaus Karveliškių kapinėse.

Ričardas Adamonis

(1932 07 29 Jonava – 2014 01 14 Jonava)

Vytautas Žeimantas

Jonavoje sausio 14 d., eidamas 82-uosius savo gyvenimo metus, netikėtai mirė žurnalistas, žinomas Lietuvos meškeriojas, medžiotojas, Lietuvos sportinės žūklės federacijos viceprezidentas Ričardas Adamonis.

R. Adamonis gimė 1932 m. liepos 29 d. Jonavoje. Nuo jaunystės jį domino du dalykai: žurnalistika ir žvejyba, vėliau – ir medžioklė.

1956–1962 m. jis buvo Jonavos rajono laikraščio „Pergalės vėliava“ korespondentas, 1965–1978 m. – laikraščio „Jonavos balsas“ skyriaus vedėjas, 1978–1989 m. – Jonavos gamybinio susivienijimo „Azotas“ laikraščio „Chemikas“ redaktorius, 1989–1992 m. – žurnalų „Mūsų gamta“, „Medžiotojas ir meškeriojas“ skyriaus redaktorius, 1998–2000 m. – žurnalo „Meškeriojas“ redaktorius. Vėliau – žurnalo „Meisteris ir Margarita“ korespondentas, žurnalo „Žūklė“ bendradarbis. Aktyviai bendradarbiavo ir Jonavos rajono laikraštyje „Naujienos“, rašė aktualiomis visuomeninėmis ir Jonavos rajono istorijos temomis.

R. Adamonis 1978 m. Lietuvos veterinarijos akademijoje įgijo zooinžinieriaus specialybę. Jis buvo labai aktyvus žvejys, sportinės žūklės Lietuvoje pradininkas. Tapo sporto

meistru, 1970 m. buvo Lietuvos sportinės žūklės čempionas. Taip pat buvo Tarptautinės žuvų gaudytojų asociacijos (IGFA) komiteto narys, Amerikos nacionalinės geografų draugijos narys, Lietuvos meškeriojų rinktinės treneris, Lietuvos sportinės žūklės federacijos viceprezidentas.

Jonavos krašto muziejuje buvo surengęs sukaupytų žvejybos leidinių ir žūklės įrankių kolekcijos parodą. Žvejybą propagavo ir knygose. Parašė ir išleido knygas: „Žvejo vadovas“ (1982), „Meškeriojų išmonės“ (1993), „Medžiotojo knyga“ (1995), „Plėšriųjų žuvų

gaudymas“ (1996), „Su blizge ir kabliuku“ (1996), „Karpį ir karšių žūklė“ (2001), „Poledinė žūklė“ (2003), „Žūklė plūdine meške“ (2003), „Jaunojo žvejo ABC“ (2006). Su bendraautoriais išleido knygas „Kur žūklauti?“ (2002 ir 2004), „Patarimai medžiotojui“ (2004). Parašė kraštotyrinę knygą „Mano gimtasis kraštas“ (2013).

Lietuvos žurnalistų, žvejų ir medžiotojų šeimos neteko gero bičiulio, tikro profesionalo, darbštaus ir kūrybingo savo nario.

Ričardas Adamonis palaidotas Jonavoje.

Jonas Vėlyvis

(1940 01 18 Rudnia – 2014 09 09 Vilnius)

Vytautas Žeimantas

Mirė Jonas... Šie du žodžiai, išgirsti telefono ragelyje, trenkė tarsi žaibas iš giedro dangaus. Dar prieš dvi dienas kalbėjaisi telefonu su

Jonu. Jis ką tik buvo grįžęs iš ligoninės, džiaugėsi, jog išstrūko iš daktarų globos, nedarė operacijos, sakė, kad bus chemoterapijos kursas. Pakalbėjome apie kolegos Alberto Vaidilos kūrybos knygą, kurią jis jau buvo bebaigęs maketuoti. Jis vėl patvirtino norą padėti man ir sumaketuoti mano naują knygą apie Lietuvoje gyvenusius baltarusių tautinio atgimimo šauklius. Atsisveikinome sakydami vienas kitam: „Iki pasimatymo Žurnalistų namuose.“

Vėžys pasirodė klastingesnis... Nesinori tuo tikėti. Juk, atrodo, tik vakar kartu su Jonu aptarinėjome ir kitus ateities planus. Jis puse

lūpų kalbėjo apie naujo romano rašymą. Prisisiminėme ir jo pirmojo romano „Neleisk mūsų gundyti“ sėkmę. Iš pradžių romanas sunkiai skynėsi kelią į šviesą. Jono paprašytas, visą romaną per kelis mėnesius paskelbiau „Vakarinių naujienų“ dienraštyje. Vėliau, 2001 m., šis istorinis politinis romanas apie Vincą Mickevičių-Krėvę laimėjo pirmą vietą kūrybiniame konkurse, skelbtame Čikagos laikraštyje „Lietuvių balsas“. 5 000 dolerių premija Jonui buvo įteikta Čikagoje. Grįžęs iš Užatlantės Jonas sakė, kad buvo kviečiamas likti Čikagoje, redaguoti lietuvišką laikraštį, žadėjo gerą algą, bet jis nesutikęs. „Namuose geriau“, – sakė.

Kalbėjome su Jonu ir apie poeziją. 2010 m. jis išleido savo eilėraščių knygą „Lūžtvė“. Pluoštą eilėraščių pateikė ir žurnalistų poezijos knygoms „Šitas aidas toli girdis...“ ir „Sušvieski, saule“.

„Draugystė su poezija prasidėjo dar kaimo mokykloje, Rudnioje. Skelbiau eilėraščius ir rajoniniame laikraštyje. Kai vaikystėje eiles rašiau, tai man priekaištaudavo, kad jos neišdėjinės. Dabar vėl bandau savęs paklausti, kas įdėjo man poezijos idėją“, – sakė Jonas, atnešęs savo eilėraščių „Kas įdėjo man idėją“ žurnalistų vieno eilėraščio knygai.

Apie Jono pirmuosius kūrybinius žingsnius prisimena mūsų kolega Jonas Laurinavičius: „Pirmą kartą Joną Vėlyvį sutikau Varėnos rajono jaunųjų literatų būrelyje. Į pirmąjį būrelio susirinkimą jis vėlavo. O atėjęs prisistatė: „Aš – Vėlyvis.“ Visi smagiai nusijuokėme pamanę, kad taip jis teisinasi, jog pavėlavo. Pasirodo, kad jis tik prisistatė.“

Jonas su savo pavarde mėgo pažaisti. Buvo pareigingas ir punctualus, tačiau jeigu jau pavėluodavo, sakydavo, kad kitaip negalys, nes jis – Vėlyvis. Naudodavo ir vėlai rudenį gražiai pražystančios vėlyvio gėlės įvaizdį. Susirašinėdamas internete siūsdavo ne savo portretinę nuotrauką, o pražydušį vėlyvio žiedą.

„Net nesitiki, kad nebegausime Jono korespondencijos su žaviu vėlyvio žiedu. O taip gražiai tie vėlyviai sužydo šį rudeni!“ – vėliau, palydint Joną, pasakys kolegė Jolanta Mažylė.

Jonas gimė 1940 m. sausio 18 d. Tą dieną kasmet važiuodavome į Žirmūnus, pas Joną į svečius. Jo žmona Eugenija gimtadienio proga visada kepdavo bulvių plokštainių su spirgintais lašinukais, svogūnėliais, grietine. Ši tradicija taip įsigalėjo, kad saušiu įpusėjus jau vienas kito klausdavome, ar eisime valgyti Eugenijos plokštainio. Apie Jono gimtadienį jau nereikėdavo užsiminti.

Pasaulį Jonas išvydo Rudnioje, vaizdingame Dzūkijos kaime. Čia mokėsi, baigė Rudnios vidurinę mokyklą. Iki šiol buvo išsaugojęs tėvų sodybą, esančią ant gražaus Ūlos upės kranto. Kitu kampu sodyba rėmėsi į didelę girią. Dažną vasarą jis su žmona Eugenija čia poilsiaudavo. Ne kartą teko viešėti Rudnioje pas Joną ir Eugeniją, iš girios nešti pilnus krepšius grybų. Jonas labai mylėjo gimtąją Rudnią, visada pabrėždavo, kad yra iš jos kilęs. Rudnios gyventojai jam atsakydavo tuo pačiu, įrašė jį į garbingiausių Rudnios žmonių sąrašą.

Nors buvo gimęs ir augęs tik šalia srauniosios Ūlos ir žydrųjų ežerų, jaunystėje svajojo tapti jūrininku. Bandė stoti į jūreivystės mokyklą, siuntė į Klaipėdą dokumentus. Jo nepriėmė, nes sutrukdė lietuviška biografija ir sovietinių valdininkų baimė, kad pamatęs tolimus kraštus šis dzūkų bernelis gal nepanorės grįžti į „sovietinį rojų“.

Su Jonu susipažinau prieš daugelį metų, kai jis buvo žurnalo „Darbas ir poilsis“ redaktoriaus pavaduotojas. Rašiau jam nedidelius dalykėlius, jis juos skelbė. Šiaip Jonas nuėjo ilgą žurnalistinės veiklos kelią. 1963–1966 m. jis buvo Šiaulių miesto laikraščio „Raudonoji vėliava“ literatūrinis darbuotojas, 1967 m. – Valstybinio radijo redaktorius. 1969–1974 m. – žurnalo „Darbas ir poilsis“ vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas, 1977 m. – žurnalo „Buitis“ vyriausiasis redaktorius, 1978–1991 m. – žurnalo „Statyba ir architektūra“ vyriausiasis redaktorius, 1991 m. – savaitraščio „Baltijos birža“ redaktorius. 1994–1995 m. dirbo valstybinės įmonės „Lietuvos geležinkeliai“ Informacijos leidybos centro viršininko pavaduotoju leidybai. 1996 m. – žurnalo „Vadovo pasaulis“ atsakingasis sekretorius, 1997 m. – laikraščio „Šalies ūkis“ vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas. 2008 m. buvo priimtas į Nacionalinę žurnalistų kūrėjų asociaciją.

Kodėl jo žurnalistinė karjera prasidėjo Šiauliuose? Atsakymo į šį klausimą reikia ieškoti žodyje „statybininkas“. Antai ir savo septyniiasdešimtmečio jubiliejų jis pasitiko ne tik su šampano taure, bet ir su solidžia, per 560 puslapių knyga „Lietuvos statybų

vadyba 1945–1989 metais. Ekonominis socialinis ir istorinis aspektai“.

Ne kiekvienas žurnalistas imtųsi gvildinti tokią rimtą mokslinę statybinę temą. Jonas išdrįso, nes jame nuo seno gražiai, vieną kitą papildydamos gyveno dvi asmenybės – žurnalisto kūrėjo ir statybininko.

Kaip žurnalistas, jis brendo studijuodamas Vilniaus universiteto Žurnalistikos katedroje (baigė 1967 m.), vėliau dirbdamas įvairiose redakcijose.

Kaip statybininkas – Vilniaus statybos technikumė, kurį baigęs 1959 m. gavo paskyrimą į Šiaulius. Dirbo Šiauliuose statybos pramonės įmonėje, rašė ekonomikos mokslų disertaciją statybų klausimais, 14 metų vadovavo žurnalui „Statyba ir architektūra“. Čia sukaupe kritinį analitinį patyrimą apie ano meto planinę ekonomiką. Ši gyvenimo patirtis ir padėjo sukurti didelės apimties monografiją, kuri, be abejo, sudomino ne tik sovietinės ekonomikos metais dirbusius statybininkus, architektus, statybos mokslo tyrėjus, bet ir žurnalistus, istorikus.

„Tautos gyvuoja ir kuria įvairiomis valdymo sąlygomis: esant saviems ir svetimais valdovams ar vadovams. Peržvelgę istoriją nuo seniausių laikų aptiksime, kad įspūdingiausi palikimai yra statiniai. Ir nesvarbu kur jie būtų – atkasti iš po žemių ar rasti apleisti džiunglėse, ar išlikę griuvėsiai – jie liudija apie buvusių tautų siekį. Juk niekas nesiginčija dėl septynių pasaulio statinių – stebuklų, o aštuntasis vis dar kuriamas...“ – rašė Jonas.

Jonas pasireiškė ir kaip aktyvus mokslininkas, dėstytojas. 1980 m. jis apgynė ekonomikos mokslų disertaciją. 1992–1996 m. dėstė ekonomiką Vilniaus universiteto Žurnalistikos katedros studentams, 1996–2005 m. dėstė Vilniaus Gedimino technikos universitete.

Daug rašė statybos, socialinėmis, ekonominėmis ir valdymo temomis. Išleido knygas „Spaudos laisvė ir jos gynimas“, „Vienkiemiai Lietuvoje 1945–1989 metais“, mokslieviams ir studentams skirtus vadovėlius „Europos sutartis“, „Verslas“, „Statyba“, „Verslas pasaulio prekybos sąlygomis“, „Euroverslas: laisvas asmenų, prekių, paslaugų ir kapitalo judėjimas“.

Išėjęs į pensiją Jonas aktyviai veikė Lietuvos žurnalistų sąjungoje. Buvo LŽS Tarybos narys, Senjorų klubo pirmininko pavaduotojas, klubo valdybos narys. Sudarė ir išleido knygą „Senjorai“. Nemokamai maketavo kitas LŽS leidžiamas knygas. Aktyviai rašė į LŽS interneto svetainę, „Žurnalistikos“ almanachą.

Domėjosi ir kraštotyra. Aktyviai dalyvavo leidžiant „Versmės“ leidyklos inicijuotą šimtatomę seriją „Lietuvos valsčiai“. Kartu su Jonu teko būti „Versmės“ rengiamose kraštotyros ekspedicijoje Gelgaudiškyje, Plokščiuose, Leipalingyje ir Nidoje. Jis profesionaliai domėjosi šių regionų ekonomika, jos pokyčiais iškovojus nepriklausomybę, Europos Sąjungos paramos efektyvumu. Rašė ir skelbė analitinius straipsnius.

„Netikėta. Liūdna. Netekau geriausio draugo. Per daugiau kaip tris dešimtmečius bendravimo ir bendrai nuveiktų darbų, atrodo, spėjau pajusti jo charakterio subtilybes, pamėgti tokį, koks jis buvo, ir toks išliks mano atmintyje. Nuoširdžiai užjaučiu jo šeimą, artimuosius, bičiulius, kolegas, visus, kuriuos palietė ši skaudi netektis“, – atsisveikindamas su Jonu sakė kolega Albertas Vaidila.

„Kraupi ir netikėta žinia... Tai buvo skaidrus žmogus su švelniai dzūkiška šypsena. Visiems su Jonu buvo jauku ir gera. Man visada atrodė, kad JIS žino daug daugiau, negu pasako. Tai poetiškos sielos Žmogus su švelnia paslaptimi. Užjaučiu visus Jono artimuosius ir savo kartą, vis dažniau atsisveikinančią su XXI amžiaus žvarba“, – sakė rašytojas Juozas Nekrošius.

„Jonai, buvai toks nepaprastai paprastas, taip mokėjai sueiti į kontaktą ir su labai artimais žmonėmis, ir su tais, kurie ilgą laiką buvo tolėliau. Tarp pastarųjų aš, bet kai Tau 2003 m. padovanojau savo knygą, pirmas mūsų „Žurnalistikos“ almanachui parašei recenziją. Žodyje AČIŪ netelpa viskas, ką šiandien, liūdną atsisveikinimo dieną, noriu pasakyti“, – palydint sakė kolega Apolinaras Juodpusis.

Anapilin išėjo geras bičiulis, kūrybingas kolega žurnalistas, poetas, redaktorius, dėstytojas, įvairių monografijų ir vadovėlių autorius, socialinių mokslų daktaras.

Mums tavęs, Jonai, labai truks.

Konkurso
„LIETUVOS SPAUDOS FOTOGRAFIJA 2014“
nuotrauka nugalėtoja

Tema „Naujienos“

2013 m. liepos 27 d. per seksualinių mažumų eitynes policijos pareigūnai sulaukė protestuotoją. Vyriškis turbūt toks pat užsispyrėlis kaip ir jo ožiukas. Mat jis puolė užgaulioti ne tik seksualinių mažumų atstovų, bet ir policijos pareigūnų.

Domanto Umbraso (lrytas.lt) nuotr.

ISSN 0135-1346

9 770135 134000